

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KADIN BEDENİNE ZARAR VERİCİ
KÜLTÜREL MÜDAHALELER:
KARŞILAŞTIRMALI BİR SOSYOLOJİK ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH SILA SEZEN

BALIKESİR, 2022

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KADIN BEDENİNE ZARAR VERİCİ
KÜLTÜREL MÜDAHALELER:
KARŞILAŞTIRMALI BİR SOSYOLOJİK ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞAH SILA SEZEN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. FAHRİ ÇAKI

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 201812541001 numaralı Gülşah Sıla SEZEN'in hazırladığı KADIN BEDENİNE ZARAR VERİCİ KÜLTÜREL MÜDAHALELER: KARŞILAŞTIRMALI BİR SOSYOLOJİK ANALİZ konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 20.06.2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Kadir CANATAN

Üye (Danışman) Prof. Dr. Fahri ÇAKI

Üye Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

20/06/2022

Gülşah Sıla SEZEN

ÖNSÖZ

Kadın bedenine zarar verici kültürel müdahalelerin Batı ve Batı dışı toplumlar bağlamında ne ifade ettiği, hangi biçimlerde görüldüğü, hangi toplumsal değerlere dayandığı ve ne şekilde ele alındığına dair karşılaştırmalı bir analiz olarak yürütülen bu çalışma, literatürde baskın olduğu görülen Batı dışı toplumların müdahale biçimlerine karşı olan eleştirinin Batı toplumlarına da yönlendirilmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler söyleminin Batılı çalışmalar tarafından nasıl ele alındığı değerlendirilmiş, Batı ve Batı dışı müdahale biçimlerinin bir karşılaştırılması yapılmıştır. Beden sosyolojisi kapsamına giren bu çalışma, ilgili teorik çerçeve doğrultusunda ele alınmış, Batı ve Batı dışı toplumlarda süregelen kadın bedenine zarar verici kültürel müdahaleler detaylandırılmıştır. Gelenek olgusu üzerinden Batı dışı toplumlara atfedilen geri kalmışlık ve modernleşememe iddiaları, modern Batı toplumlarının müdahale biçimlerindeki biyopolitik izdüşümleri bağlamında bütüncül ve sosyal inşacı bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Akademik olarak var edilen her çalışma inanç, düzen, çaba, deneyim ve destek gerektirmektedir. Çalışmamı ortaya koyduğum süreç boyunca konunun belirlenmesinde, planlanmasında ve yürütülmesinde bana yol gösteren, tecrübe, bilgi ve birikimlerinden yararlandığım değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Fahri ÇAKI'ya sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez savunma sınavı jürilerim Prof. Dr. Kadir CANATAN ve Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL'a katkıları için çok teşekkür ederim. Hayatımın her alanında koşulsuz yanımda olan, güvenen ve desteğini esirgemeyen annem Sedanur SEZEN'e; gündelik yaşantımız içinde dahi durmaksızın bir şeyler öğrendiğim, ilk öğretmenim babam Emin SEZEN'e; hayatımdaki yol göstericiliği ve arkadaşlığı sonsuz olacak olan abim Talha Serdar SEZEN'e; bu süreçte bana gerekli motivasyonu sağlayarak yüreklendiren ve umut veren dostlarım Dr. Nisanur EKTİK ile Av. Vahide ŞAHİNTEKİN TURAN'a; ve desteklerini her gün hissettiğim tüm sevdiklerime sonsuz teşekkür ederim.

BALIKESİR, 2022

GÜLŞAH SILA SEZEN

ÖZET

KADIN BEDENİNE ZARAR VERİCİ KÜLTÜREL MÜDAHALELER: KARŞILAŞTIRMALI BİR SOSYOLOJİK ANALİZ

SEZEN, Gülşah Sıla

Yüksek Lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fahri ÇAKI

2022, 158 Sayfa

Bireylerin kendilerini toplumsal alanda var etmek için kullandıkları öncelikli araç bedenleridir. Beden, sosyal ve kültürel bağlamda toplumsal olarak inşa edilen bir özne olarak değerlendirilmektedir. Günümüz araştırmalarının odak noktalarından biri olan kadın, bu çalışmada bedeni bağlamında ele alınmıştır. Literatürde kadın bedeni ile ilişkilendirilen zararlı kültürel müdahaleler söyleminin Batı ve Batı dışı toplumlar için nasıl ele alındığını ortaya koymak amacı barındıran çalışmada, kadın bedenine zarar veren kültürel müdahaleler değerlendirilerek zarar boyutları ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, bütüncül bir yaklaşımla nitel araştırma yöntemlerinden eleştirel söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, Batı toplumlarının en az gelenek ile bağdaştırılan Batı dışı toplumlar kadar zararlı kültürel müdahalelere sahip olduğu ancak biyopolitika ve biyoiktidar gibi çeşitli mekanizmalar aracılığıyla müdahalelerin meşrulaştırıldığı ve göz ardı edildiği ortaya konulmuştur. Güzellik ve sağlıklı olmak gibi çeşitli toplumsal normlar çerçevesinde gelişen Batı toplumlarının bedene müdahale biçimleri, uygulanma şekilleri bakımından Batı dışı toplumlarla farklılık göstermektedir. Gelenek, dini inanç, aile baskısı gibi çeşitli nedenlerle uygulanan Batı dışı müdahalelerin yanı sıra Batı müdahaleleri bireysel tercih ve özgürlük vaatleriyle uygulanmaktadır. Batı dışı toplumlarda uygulanan kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin eleştirel ve baskıcı bir şekilde ele alınış biçimi, problemleri ortadan kaldırmak yerine kökleştirmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden, Bedene Müdahale, Beden Sosyolojisi, Kültür, Zararlı Kültürel Müdahaleler

ABSTRACT

HARMFUL CULTURAL INTERVENTIONS TO FEMALE BODY: A COMPARATIVE SOCIOLOGICAL ANALYSIS

SEZEN, Gülşah Sıla

Master Thesis, Department of Sociology

Advisor: Prof. Dr. Fahri ÇAKI

2022, 158 Pages

The primary instrument that individuals use to create themselves in the social arena is their body. The body is considered as a socially constructed subject in social and cultural context. The woman one of the focus points of today's research, is discussed in the context of their body in this study. The aim of this study is to reveal how the discourse of harmful cultural interventions associated with the female body in the literature is handled for Western and non-Western societies the dimensions of harm are revealed by evaluating the cultural interventions that harm the female body. In this direction, critical discourse analysis technique, one of the qualitative research methods, was used with a holistic approach. As a result of the examinations, it has been revealed that Western societies have at least as harmful cultural interventions as non-Western societies associated with tradition, but interventions are justified and ignored through various mechanisms such as biopolitics and biopower. Western societies which developed within the framework of various social norms such as beauty and being healthy, differ from non-Western societies in terms of the way they intervene in the body and the way they are applied. In addition to non-Western interventions applied for various reasons such as tradition, religious belief, family pressure, Western interventions are implemented with individual choice and promises of freedom. The critical and oppressive treatment of harmful cultural interventions on the female body in non-Western societies continues to root problems rather than eliminate them.

Keywords: Body, Body Intervention, Sociology of the Body, Culture, Harmful Cultural Interventions

Bedenine Müdahale Edilen Tüm İnsanlara...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Varsayımları	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Tanımlar	7
2. İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. Beden ve Sosyolojisi.....	8
2.1.2. Beden Sosyolojisi	15
2.1.3. Klasik Sosyolojide Beden Teorisi.....	17
2.1.4. Modern Beden Teorisi	20
2.1.5. Fenomenolojik ve Sosyal İnşacı Beden Teorisi.....	26
2.1.6. Feminist Beden Teorisi.....	28
2.1.7. Postmodern Beden Teorisi.....	31
2.2. İlgili Araştırmalar	35
3. YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırmanın Modeli	38
3.2. Evren ve Örneklem.....	38
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	38
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	40
3.5. Verilerin Analizi	40

4. BULGULAR VE YORUMLAR	41
4.1. Bedene Müdahale	41
4.1.1. Bedene Müdahale Türleri	43
4.1.1.1. Sağlık Amacıyla Bedene Müdahale	44
4.1.1.2. Bağımlılık Temelli Bedene Müdahale	47
4.1.1.3. Güzellik Amacıyla Bedene Müdahale	48
4.1.1.4. Kültür Gereğince Bedene Müdahale	56
4.1.2. Kadın Bedenine Müdahale.....	60
4.1.2.1. Kadın Bedeni.....	60
4.1.2.2. Kadın Bedeni ve Kimlik/Kültür/Gelenek İlişkisi.....	64
4.1.2.3. Kadın Bedenine “Zararlı Kültürel Müdahaleler” Söylemi.....	67
4.2. Batı-dışı Toplumlarda Kadın Bedenine Zararlı Kültürel Müdahaleler	72
4.2.1. Kadın Sünneti	78
4.2.2. Lotus Ayaklı Kadınlar	90
4.2.3. Zürafa Boyunlu Kadınlar	99
4.2.4. Sati Geleneği.....	106
4.3. Batı Toplumlarında Kadın Bedenine Müdahalelerin Kültürel Temelleri ve Zarar Boyutları	110
4.3.1. Korse.....	113
4.3.2. Yüksek Topuklu Ayakkabılar.....	120
4.3.3. Estetik Operasyonlar.....	127
4.4. Bir Karşılaştırma: Kadın Bedenine Zararlı Kültürel Müdahaleler Söyleminin Eurocentric Doğası ve Biyopolitik İmplikasyonları.....	134
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	140
KAYNAKÇA	145

TABLÖLÄR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Dünya Genelinde En Çok Uygulanan İlk Beş Estetik Operasyon 131

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Bedenin Dört Boyutu.....	21
Şekil 2. Beden Kullanım Tipolojisi	24
Şekil 3. Bedene Müdahalenin Alanları	43
Şekil 4. “Beach Body” Reklamı ve Tepki Kampanyaları.....	54
Şekil 5. Dudak Plakası Takan ve Takmayan Kadın.....	74
Şekil 6. Dört Burun Delikli Kadınlar	75
Şekil 7. Göğüs Ütüleme Uygulamasında Kullanılan Bazı Malzemeler: Havan ve Tokmak, Değirmen Taşı.....	76
Şekil 8. Göğüs Ütüleme İşlemi Uygulanan Bir Kız Çocuğu	77
Şekil 9. Kenya'da Kadın Sünneti Uygulama Töreni	80
Şekil 10. Kadın Sünneti Tipleri	81
Şekil 11. Kadın Sünnetinin Bölgeye/Ülkeye Göre 15-49 Yaş Aralığındaki Kız Çocukları ve Kadınlarda Yaygınlığı.	85
Şekil 12. Kadın Sünnetinin Riskleri.....	86
Şekil 13. Kenya'da Uygulanan Kadın Sünnetinden Bir Ekipman.....	89
Şekil 14. Lotus Ayağın Normal Ayağa Göre Görünümü	92
Şekil 15. Lotus Ayak Uygulamasında Kullanılan Ekipmanlar.....	94
Şekil 16. Lotus Ayak	95
Şekil 17. Altın Lotus Ayakkabı	96
Şekil 18. Kırmızı Lotus Ayakkabı	96
Şekil 19. 102 Yaşında Lotus Ayaklı Bir Kadının Radyoloji Görüntüleri.....	97
Şekil 20. Batılı Lotus Ayakkabı: Mary Jane.....	98
Şekil 21. Boyun Halkası Değişikliği Uygulaması	100
Şekil 22. 43 Yaşında Bir Padaung Kadınının Radyolojik Boyun Görüntüsü	101
Şekil 23. Yastık Desteğiyle Uyuyan Zürafa Boyunlu Kadınlar.....	102
Şekil 24. Zürafa Boyunlu Bir Kadının Değişen Göz ve Çene Hizası.....	103
Şekil 25. Zürafa Boyunlu Kadınların Konu Olduğu Bir Çizgi Roman.....	105
Şekil 26. Satı Geleneği.....	109
Şekil 27. Victorian ve Edwardian Korse.....	115
Şekil 28. Korsenin Bedene Etkisi	116

Şekil 29. 15. yy. İranlı Askerlerin Ayakkabıları	120
Şekil 30. Chopine Ayakkabı	121
Şekil 31. Fransa Kralı XIV. Louis'in Ayakkabıları	122
Şekil 32. Christian Louboutin Marka Stiletto Ayakkabı	124
Şekil 33. Amerika'nın Ayak Bağlama Geleneği: Topuklu Ayakkabı	125
Şekil 34. Barbie Bebek Kalıplaşmış Ayakları	126

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi
DSÖ/WHO	: Dünya Sağlık Örgütü/World Health Organization
Ed.	: Editör
FDA	: Gıda ve İlaç İdaresi
FGM	: Female Genital Mutilation
HTP/HCP	: Harmful Traditional/Cultural Practices
ISAPS	: Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
RCOG	: Royal College of Obstetricians and Gynaecologists
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNDHR	: İnsan Hakları Evrensel Beyanname
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Toplumsal bir varlık olarak bireyin toplumsal görünürlüğünü ortaya koyma aracı bedendir. Beden, bireyin nasıl görüldüğü ve aslında nasıl görünmek istediği ile ilişkili olarak temel çerçevede bakıldığında fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak toplumsal bağlamda değerlendirilmesine olanak sağlayan somut bir varlıktır. Konusu birey olan din, felsefe, sanat, siyaset, tıp, psikoloji, sosyoloji, moda gibi birçok araştırma alanının kapsamına giren beden çalışmaları çok uzun yıllardır süregeliyor olsa da son yıllarda sosyal bilimler için ayrı bir önem arz etmeye ve çalışmaların odak noktası olmaya başlamıştır. Sosyal ve kültürel bir varlık olarak ele alınarak birey ile özdeşleştirilen beden, disiplinler arası bir alanın temsili niteliğindedir. Toplumsal olanı anlamlandırmak, belirli bir bağlama oturtmak, toplumdaki etki ve izlerine bakarak değişim ve gelişimini incelemek amacıyla her türlü olgu ve kurumu odağı haline getiren kısaca toplum bilimi olarak ifade ettiğimiz sosyoloji için de beden oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Bedeni, toplumsal süreçlerin bir parçası olarak çalışmalarının merkezine koyan ve sosyolojinin yeni bir alanı olarak karşımıza çıkan beden sosyolojisi, “bedenlerin toplumsal olarak nasıl oluşturulduğunu ve düzenlendiğini” (Canatan, 2011, s. 17) incelerken bedenin kültür, siyaset, iktidar, cinsiyet, aile, kapitalizm, tüketim, modernlik gibi birçok toplumsal olgu ve kuruluş ile ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Beden sosyolojisinin kuramsal çerçevesi oluşturulurken bedenin çoğunlukla bedene müdahale biçimleri kapsamında değerlendirildiği göze çarpan nitelikler arasındadır. Literatürde iç ve dış beden olarak ayrımı yapılan bedene müdahale biçimleri sağlık, cinsiyet, cinsellik, tüketim, imaj, güzellik, kozmetik, teknoloji, estetik, beslenme, spor, farklılaşma gibi çeşitli sosyal ve kültürel değerler çerçevesinde değişim göstermektedir. Bu müdahale biçimleri ele alınırken odak noktası haline getirilen beden ise çoğunlukla kadın bedendir. Güzel olmak ile bağdaştırılan kadın, bedeni üzerinden anlamlandırılmakta ve toplumsal anlamda görünürlük kazanmaktadır. Buna dayanarak tüketime, kozmetiğe, estetiğe, spora ve diyete

erkeklere kıyasla daha çok yönlendirilen ve teşvik edilen kadın bedeni, beden tartışmalarının ana konusu olmakta ve günümüz toplumlarında tüketim, kadın bedeni üzerinden devam etmektedir.

Kadın bedeni bağlamında değerlendirilen bedene müdahale biçimleri çoğunlukla “zarar” kavramı çerçevesinde inşa edilmektedir. Kadın bedenine zarar verdiği öne sürülen müdahale biçimleri uygulandıkları toplumların dini, kültürel ve geleneksel normlarına dayandırılarak, modernlik ile özdeşleşmiş olan Batı toplumları tarafından eleştiriye maruz bırakılmaktadır. Literatürde oluşan genel görüş, zararlı kültürel müdahalelerin (harmful traditional/cultural practices) kadının izni ve onayı olmaksızın çoğunlukla aile bireyleri tarafından baskı altında bırakılarak uygulandığı ve bu müdahalelerin kadınlar için yalnızca zarardan ibaret olduğu ile ilgilidir. Bu görüş oldukça tartışmalı bir konumdadır. Sözü geçen kültürel müdahaleler bazı durumlarda kadınların bizzat kendi istekleri doğrultusunda da uygulanabilmektedir. Burada Batı toplumlarının ve dolayısıyla Batı çalışmalarının gözden kaçırdığı belki de görmezden geldiği temel nokta, kendi toplumlarında da kadın bedenine zarar veren birçok müdahale biçiminin olmasıdır. Kadınların baskı altında olmadan zorla değil bireysel özgürlükleri ve tercihleri ile gerçekleşen topuklu ayakkabı giyme, estetik operasyonlar, diyet gibi müdahale biçimleri aslında Batı toplumlarının birer dayatması olarak değerlendirilebilir. Biyoiktidar aracılığıyla görünmez olarak ve baskı yerine özgürlük hissettirilerek dayatılan müdahale biçimleri, göz ardı edildiği kadar kadın bedenine zarar vermeyen müdahaleler değildir. Batı ve Batı dışı toplumdaki kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler arasındaki temel fark, Batı'nın özgürlük vaadinin yanında Batı dışının mahkûmiyet olarak ele alınış biçimidir.

Çoğunlukla kültür, gelenek, ataerkillik gibi değerler üzerinden müdahaleye uğradığı öne sürülen ve Batı dışı toplumlarda zarar gördüğü iddia edilen kadın bedeni, özellikle Batı toplumları tarafından sömürülürken aynı zamanda yine en çok Batı toplumları tarafından eleştirilmektedir. Toplumsal yapılarda ve kültürel değerlerde zaman içerisinde ortaya çıkan değişimlerin etkileri bireylerin toplumsal anlamda inşa ettikleri algılarını da etkilemektedir. Buna dayanarak toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişen beden algıları, zaman içerisinde de değişime uğramaktadır. Toplumsal yapılar ve olaylardan etkilenen algılar, döneme ait çeşitli faktörler üzerinden değişiklik göstererek kendini var etmenin bir yolunu bulmaktadır. Batı dışı toplumlarda kültürel, geleneksel, dinsel olgulara dayandırılarak meşrulaştırılan ancak Batı toplumlarının

eleştirisinden ve baskısından kurtulamayan bedene müdahale biçimleri, Batı toplumlarındaki bedene müdahale biçimlerinden birçok anlamda ayrılmakla birlikte benzerlikler de göstermektedir. Her iki toplum biçiminde de özellikle kadın bedeni üzerinden yürütülen müdahale tartışmaları, oluştukları bağlam kapsamında birbirlerinden ayrılmaktadır. Batı dışı toplumlarda kültürel ve geleneksel bağlamda çoğu zaman koruyucu içgüdülerle, bunun yanı sıra ataerkil kültürün getirdikleri ve gelenekleri özelinde uygulanmaktadır. Batı toplumlarındaki müdahaleler ise popüler tüketim kültürünün yarattığı “ideal beden algısı” üzerinden güzellik, moda, sağlık gibi çeşitli tüketim söylemleri aracılığıyla yürütülmektedir.

Tüm bunlar doğrultusunda bu çalışma kapsamında öncelikli olarak “İlgili Alanyazın” bölümünde beden tartışmalarının literatürde ne şekilde yer edindiğine ve beden sosyolojisi bağlamında ele alınabilecek olan teorik çerçeveye yer verilmiştir. Birbirini tamamlar nitelikte olan birey ve beden ilişkisi, beden sosyolojisinde farklı yaklaşımlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu yaklaşımları ortaya koyabilmek amacıyla beden ve beden sosyolojisinin izahından sonra bu alana dair görüşler sırasıyla klasik yaklaşım, modern yaklaşım, fenomenolojik ve sosyal inşacı yaklaşım, feminist yaklaşım ve postmodern yaklaşım olmak üzere incelenmiştir. Kuramsal çerçevenin ardından literatüre katkısının olduğu düşünülen ilgili araştırmalar kısaca dahil edilmiştir. Ardından, “Yöntem” bölümünde çalışmanın eleştirel bir söylem analizi ile sürdürüldüğüne dair yöntem ve araçlara yer verilmiş, çalışma boyunca yürütülen süreç detaylandırılmıştır.

Yöntem kısmını takip eden “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde öncelikli olarak bedene müdahale türlerine yer verilmiş, bu müdahalelerin ifade ettikleri tartışılmıştır. Sağlık amacıyla, bağımlılık temelli, güzellik amacıyla ve kültür gereğince bedene müdahaleler olarak dört ayrı bölümde incelenen bedene müdahale türlerinin ardından, bu çalışmanın odağı niteliğinde olan kadın bedenine yer verilmiştir. Kadın bedeni, kimlik/kültür/gelenek ve “zararlı kültürel müdahaleler” söylemi bağlamında tartışılmıştır. Tüm bunlardan sonra Batı dışı toplumlarda görüldüğü öne sürülen müdahale biçimlerine yer verilmiştir. Kadın sünneti, lotus ayaklı kadınlar, zürafa boyunlu kadınlar ve sati geleneği özelinde tartışılan bu bölüm, örnekler ve bilimsel veriler ile desteklenmiştir. Batı dışı toplumların ardından takip eden bölümde Batı toplumlarında zarar çerçevesinde tartışılmayan, ancak kadın bedenine verdiği zararları çok aşikâr olan Batı müdahale tiplerine yer verilmiştir. Batı

toplumlarının müdahale biçimlerinden korse, yüksek topuklu ayakkabılar ve çeşitli estetik operasyonlar bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bulgular ve yorumlar bölümünün son kısmında ise sözü geçen Batı ve Batı dışı toplumlarının kadın bedenine dair uyguladığı müdahaleler eurocentric ve biyopolitik bir bakış açısıyla karşılaştırılmıştır. Çalışmanın son bölümü olan “Sonuç ve Öneriler” kısmında ise genel bir değerlendirme yapılarak konuya dair çeşitli öneriler sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu

“Zararlı kültürel müdahaleler” söylemi literatür ve birçok sosyal kuruluş aracılığıyla dünya geneline sadece Batı dışı toplumların kültürel müdahaleleriymiş gibi yansıtılmaktadır. Batı merkezci yani eurocentric bir bakış açısıyla ortaya koyulan bu tarz çalışmalar, Batı toplumlarında süregelen zararlı kültürel müdahaleleri görmezden gelmekte ve bu müdahalelere dair herhangi bir çalışma yürütmemektedirler. Batı dışı toplumlar ile ilişkilendirilen zararlı kültürel müdahaleler, kadın bedeni ekseninde değerlendirildiğinde özellikle ataerkil yapıdaki toplumların eril kontrolü, dini inançları ya da “vahşi” gelenekleri sebebiyle eleştirilmekte, bu müdahalelerin önlenmesi ve ortadan kaldırılması için çeşitli baskı mekanizmaları oluşturulmaktadır. Tüm bu çalışmalar yapılırken Batı toplumlarında kadın bedenine zararlı müdahalelerin varlığından söz edilmemektedir. Bu görmezden gelişin temel sebeplerinden biri modern Batı toplumlarında egemen olan tüketim kültürünün bireyleri ve bedenlerini tüketmesi ile ilgilidir. Biyopolitik ideolojiler çerçevesinde oluşturulan bu tüketim ağına, bireyler baskı altında bırakılmadan kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirilmektedir. Sağlıklı, güzel ve modern olmak amacıyla tüketim ağına dahil edilen kadın ve bedeni, zararlı kültürel müdahalelerin uygulandığı bir tüketim nesnesine dönüşmektedir. Ancak Batı toplumları, Batı dışı toplumlara getirdikleri eleştirilerin hiçbirini kendi toplumlarına ve kendi müdahale biçimlerine getirmemektedir. Çünkü Batılı bedene müdahale biçimleri bir müdahale niteliğinde değil aksine bir tercih niteliğinde sunulmaktadır.

Kadın bedenine zarar veren kültürel müdahalelerin Batı ve Batı dışı toplumlar özelinde literatürde ele alınış şekillerinin incelenmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmanın ana temalarını beden sosyolojisi bağlamında ortaya koyulan teorik çerçeve, kadın bedenine “zararlı” müdahale olarak değerlendirilen ve bazen

zararlı olsa da Batı toplumlarında zararlı olarak nitelendirilmeyen müdahale biçimleri oluşturmaktadır. Batı dışı toplumlarda uygulanan zararlı kültürel müdahaleler önleyici çalışmalara dahil edilerek literatür tarafından eleştiriye maruz bırakılırken, Batı toplumlarında uygulanan zararlı kültürel müdahalelere dair yapılan eleştiriler neredeyse yok denecek kadar azdır. Batı dışı toplumlarda günden güne azalan ve yok olmaya yüz tutmuş zararlı kültürel müdahalelerin yanı sıra Batı toplumlarında günden güne artış gösteren zararlı kültürel müdahalelerin de ortaya koyulması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın ana konusu Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zarar verici kültürel müdahalelerin literatürde ele alınış biçimlerinin karşılaştırılması ve bütüncül bir şekilde analiz edilmesinden oluşmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kadın bedenine zarar veren kültürel müdahaleler çoğunlukla modernleşmenin gerisinde ve geleneklerin etkisinde kaldığı düşünülen Batı dışı toplumlara özgüymüş gibi değerlendirilmektedir. Özellikle Batı toplumlarındaki çeşitli kuruluşlar ve literatürün bu ötekileştirici tavrı problemleri bir alanı ortaya çıkarmaktadır. Batı toplumlarında kadın bedenine zarar veren herhangi bir müdahale biçimi yokmuş gibi davranılarak Batı dışı toplumları ötekileştiren bu yaklaşım biçimi bütüncül bir bakış açısıyla incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Aynı zamanda Batı toplumlarında uygulanan kadın bedenine zararlı kültürel müdahale biçimleri ortaya koyularak zarar boyutları değerlendirilmelidir. Buna dayanarak bu çalışmanın temel amacı Batı dışı toplumlarla özdeşleştirilen kadın bedenine zarar veren kültürel müdahalelerin Batı toplumlarındaki karşılıklarıyla birlikte incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında şu sorulara yanıt verilmeye çalışılmıştır:

- Batı dışı toplumlarda uygulanan kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin aynısı ya da benzerleri Batı toplumlarında da var mıdır?
- Varsa, ilgili literatür Batı toplumlarında görülen kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelere nasıl yer vermektedir?
- Batı dışı toplumlarda görülen kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler ile Batı toplumlarında görülen kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin literatürde ele alınış biçimi arasında nasıl bir farklılık vardır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Batı dışı toplumlara dayandırılan “zararlı kültürel müdahaleler” söyleminin Batı toplumlarındaki izdüşümleriyle birlikte değerlendirildiği bu alışma, Batı toplumlarının göz ardı edilen bedene zararlı kültürel müdahalelerini ortaya koymak ve bu müdahaleleri Batı dışı toplumlardaki zararlı olarak nitelendirilen müdahale biçimleriyle karşılaştırmak açısından önemlidir. Ayrıca, zararlı kültürel müdahaleler söyleminin Batı ve Batı dışı toplumlar üzerinden ele alınış biçimlerini incelemek, aralarındaki farklılıkları iyileştirmeye dair öneriler sunmak ve bu önerilerin literatüre sağlayabileceği katkılar bakımından önem arz etmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Batı toplumlarında ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin bütüncül ve sosyal inşacı bir bakış açısıyla yeniden ele alındığı ve karşılaştırıldığı bu çalışmanın temel varsayımı, literatürdeki ilgili çalışmalara eurocentric bir bakış açısının hâkim olduğudur. Bu bakış açısıyla ortaya koyulmuş olan alışmalar, Batı dışı toplumları özellikle “gelenek” bağlamında değerlendirerek modernliğin dışında kalmış toplumlar olarak ötekileştirmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zarar veren kültürel müdahaleler kapsamında ortaya konulan bu çalışma, ilgili literatürde sunulan söylemlerin eleştirel ve sosyal inşacı yaklaşımla değerlendirildiği bir söylem analizi olarak sunulmuştur. Sınırlı sürede, Türkçe ve İngilizce olmak üzere literatürdeki bazı çalışmalar değerlendirmeye dahil edilmiştir. Zaman kısıtlaması sebebiyle çalışma, saha araştırması olarak uygulanamamıştır. Ancak Batı dışı toplumlar çerçevesinde yoğunlaşan kadın bedenine zarar verici kültürel müdahalelerin benzerlerinin, etkilerinin, dahası karşılıklarınnın Batı toplumlarında da görüldüğüne ve uygulanan sözde özgürlüğe dayanan bu beden müdahalelerin anlaşılabilmesi ve tartışmaya daha net açılabilmesi açısından kapsamlı bir saha araştırması mutlaka yapılmalıdır.

1.6. Tanımlar

Kadın bedenine zarar verici kültürel müdahaleler Batı ve Batı dışı toplumlar kapsamında değerlendirilirken çalışma boyunca sık kullanılan bazı kavramlar ve tanımları şu şekilde sıralanabilir:

Beden kavramı kısaca “canlı varlıkların maddi bölümü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bu çalışma boyunca beden, kadın bedeni özelinde tutularak, biyolojik olarak ifade edilenlerin yanı sıra bireyi somut bir varlık olarak düşünebilmemizin ve bireyin toplumsal anlamda görünürlük kazanmasına aracılık edişini ifade etmesi bağlamında kullanılmıştır.

Kültür toplumlar içinde var olan ve sosyal olan her şeyin birleşimini ifade eden ve norm, değer, gelenek ve alışkanlık gibi birçok toplumsal kavram etrafında şekillenen, ayrıca toplumdan topluma farklılık gösteren, toplumsal eylemin ortak temelini oluşturan inançlar ve değerleri de içeren bir olguyu ifade etmektedir (Tchoukou, 2014).

Müdahale kavramı kısaca “karışma, araya girme” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bu çalışma boyunca mevcut olan bir şeyi doğal halinden dönüştürerek değiştirmek ve doğal olanı farklı bir hale getirmek anlamında kullanılmış, bedene yapılan her türlü değişiklik ve değişiklik aracı üzerinden okunmaya çalışılmıştır.

Zarar kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde (2022) kısaca “bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, ziyan” şeklinde tanımlanmaktadır. Kültürel müdahalelerin kadın bedenine verdiği “zarar” boyutunu ele aldığımız bu çalışma boyunca zarar kavramı, bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal anlamlarda gördüğü veya görebileceği zararları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Batı dışı toplumlar ile özdeşleştirilerek değerlendirilmesi yapılan kadın bedenine “zararlı kültürel müdahaleler” söyleminin Batı toplumlarında görülen ve görmezden gelinen yansımalarını değerlendirmek amacıyla ortaya koymuş olduğumuz bu çalışma ile ilgili müdahaleler bölümüne geçmeden önce, beden meselesini tartışabilmek için beden sosyolojisi çerçevesinde ortaya koyulan kuramsal yaklaşımların belirtilmesi önem taşımaktadır. Buna dayanarak, bu bölüm bedenin ne olduğunu, sosyoloji ile ilişkisini, beden sosyolojisinin kapsamını ve konuyla ilgili teorileri ortaya koymaktadır.

2.1.1. Beden ve Sosyolojisi

Birey; “bedeni ve ruhsal yapısıyla, duyguları ve düşünceleriyle, acıları ve sevinçleriyle, kısacası maddi ve manevi yapısıyla, içsel ve dışsal boyutuyla bir bütündür ve bir birliği temsil eder” (Açıkgöz, 2021, s. 26). Bu doğrultuda, toplumları var eden etmenlerin olmazsa olmazı bireylerdir. Elbette ki bireyin var olduğu her yerde bedenin varlığından da söz etmek kaçınılmazdır. Birey, dahil olduğu toplum içerisinde görünürlüğünü bedeni ile elde etmektedir. Beden, bireyin somutluğunu sağlayan bir araç durumundadır. Beden dendiğinde akla ilk gelen somut bir varlık olmakla birlikte, bireyin fiziksel görünümü olarak adlandırabileceğimiz bu somutluk, içerisinde taşıdığı soyutluklarla bir bütünü ifade etmektedir. Somut olan içinde soyutlukları da barındırır. Dolayısıyla, bireyin fiziksel görünümü ile algılanmaya başlanan beden; aynı bireyin duygu, düşünce, tutum, davranış ve deneyimleriyle tamamlanır. Bu görünüm ve deneyimler birbirinden ayrı düşünülemez.

Arapça ‘*bdn*’ kökünden gelen ‘*badan*’ yani ‘*beden*’ (*body*) kelimesinin anlamı TDK’de (2022) ilk anlamıyla “canlı varlıkların maddi bölümü, vücut” şeklinde tanımlanmaktadır. ‘Gövde’ kelimesiyle de eş anlamlı olarak kullanılan beden, bireyi

diğer bir deyişle insanı, somut bir varlık olarak düşünebilmemizin karşılığıdır. Burada birey ve insan konusunda belirtmek gerekir ki, sosyal bilimlerde insanları 'birey' (*individual*) olarak kabul etmek, onların tek bir varlık olarak kabul edilışinin bir yansımasıdır. Bu noktada yeniden TDK'ye (2022) bakmak gerekir ise birey; "insan topluluklarını oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek can, fert" anlamına gelmektedir. Yani bir insan bir toplumun bireyidir, toplumu oluşturan ise bireylerdir. Bireyler için toplumda yaşamak bir zorunluluk değil, tercihtir. Bu sebeple çalışma boyunca birey kelimesinin kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Toplumu oluşturan bireyler, bireyi görünür kılan ise özellikle bedenleridir. Bu nedenle bir toplumu veya bu toplum hakkındaki herhangi bir konuyu ele alırken bireyleri; bireyleri ele alırken de bedenlerini ele almak bir gereklilik olarak kabul edilebilir. Beden aslında bireyin toplumsal hayattaki bir sembolüdür. Birey içerisinde yaşadığı toplumda bedeni ile var olmakta, bu var oluşu sürdürebilmek için Abraham Maslow'un teorisi olan İhtiyaçlar Hiyerarşı'sinde de belirtildiği üzere öncelikli olarak fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır (McLeod, 2018). Fizyolojik ihtiyaçların aynı zamanda 'bedensel' ihtiyaçlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Birey yaşantısına devam edebilmek için nefes alma, yeme, içme, uyuma gibi eylemleri içerisinde barındıran ihtiyaçlarını yerine getirebilmelidir. Ancak bireyi yalnızca bu ihtiyaçları ile açıklamak sosyal bilimler için yeterli olmayacaktır. Bireyin ihtiyaçları ilk bakışta sahip olduğu bedenden dolayı tipik olarak bedensel/fiziksel ihtiyaç olarak görülmektedir. Ancak fiziksel olmayan ihtiyaçlarını da göz ardı etmemek önemlidir. Örneğin bireyin toplumsal etkileşim için ihtiyaç duyacağı arkadaşlık ve öz saygı ihtiyaçlarını da tanımak gerekmektedir. Burada sözü edilen *ihtiyaç (need)*, *gerekliliği (necessity)* ifade etmektedir. Fiziksel ve fiziksel olmayan tüm bu ihtiyaçların karşılanmaması bireyi bozulma, arıza veya memnuniyetsizlik durumlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır (Turner, 2008, s. 17).

Birey için bu denli önem taşıyan beden, sosyal bilimler için de aynı derecede önem taşımaktadır. Konusu toplum ve birey olan her alanda geçmişten bugüne dek süregelen beden hakkında yapılmış araştırmalar mevcuttur. Bedeni konumlandırabilmek, sosyal bilimler içerisindeki önemini izah edebilmek adına İlk Çağlardan günümüze dek uğramış olduğu dönüşümleri, etkisi altında kaldığı veya etkilediği durumları ve olayları incelemek oldukça önemlidir. Bedenin tarihsel

serüvenine baktığımızda Antik Çağlara kadar uzanan bir yolculuktan bahsetmek mümkündür. Bireyin var oluşu, insan oluşu ve hayatına devam edebilmek için gösterdiği çabalar bireysel olduğu kadar toplumsal anlamda da önem taşımaktadır. Toplumsal birikim için önemli olan beden konusu, sosyolojide olduğu kadar felsefe, sanat, tarih, antropoloji ve hatta tıp ve sağlık alanları için de ciddi anlamda önem arz etmektedir. Öyle ki, beden sosyolojisi için önemli isimlerden olan Turner (2008, s. 260), beden sosyolojisini tıp ve sağlık sosyolojisinin bir alt dalı olarak görmektedir. Bu sebeple beden konusunun disiplinler arası bir çerçevede incelenmesinin gerekliliğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

Bedenin ne olduğu veya ne anlama geldiği, hangi değerleri barındırdığı, hangi parçalardan oluştuğu, sınırları, fayda ve zararları, kısacası bedenin hem fiziksel hem de sosyal anlamda ne şekilde tanımlandığı, kişiden kişiye ve dönemden döneme farklılar göstermektedir. İlk Çağlardan günümüze dek uzanmakta olan bedenin bu yolculuğunu keşfedebilmek adına Batı felsefesi ve uygarlıklarının temeli sayılabileceği, aynı zamanda kültürel birikimlerinin iyi birer kaynak olabileceği doğrultusunda özellikle Mısır, Antik Yunan ve Roma uygarlıkları önemlidir (Erdoğan, 2021, s. 8). Bu doğrultuda Öztürk'ün (2012, s. 11) de çalışmasında aktardığı üzere kronolojik bir sıralama yapmak gerekir ise, Antik Çağlardan özellikle de Antik Yunan döneminden başlayarak postmodern döneme kadar beden konusu bir tartışma alanı haline gelmiştir. Bu konudaki görüşler kronolojik olarak sıralandığında Batı düşüncesinde hâkim olan üç temel dönemden bahsetmek mümkündür. Bu üç temel dönemden ilki, Platon'un bu çerçevede yapmış olduğu ruh ve beden ayrımıdır ve bu ayrıma pek çok yerde rastlamak mümkündür. İkincisi, Hristiyanlıkta mevcut olan "bedenin günahın kaynağı" olduğu inancıdır. Sonuncusu ise Descartes'ın Kartezyen düalizmidir (Howson, 2005'ten aktaran Öztürk, 2012, s. 11). Platon ve Descartes eş zamanlı ve direkt olarak ruh ve bedenin ayrılığında söz ederken, Hristiyanlık inancı da Havva ile Adem'in cennetten kovulması durumunu odak alarak bedenin ruha getireceği kötülüklerden ve böylelikle bedenle ruhun bir arada bulunamayacağından söz etmektedir. Descartes'ın Kartezyen düalizmi ise ruh ve beden ayrılığının aksine akıl ve beden ayrılığı üzerine kuruludur. Bu üç dönem için beden, ötelenen ve istenmeyen yani 'öteki' olarak konumlandırılan bir olgudur (Öztürk, 2012, s. 11).

Bedenin ne olduğuna dair yapılan önemli tartışmalardan biri de Anthony Synott'a aittir. Yukarıda belirtilen üç temel dönem ile de örtüşecek şekilde Yunanlar,

Romalılar ve Hristiyanlardan başlayarak 21. yy. ve sonrasına kadar bedenın yolculuğunu inceleyen Synott'a (2008, s. 38-44) göre beden; bir *mezar (tomb)*, bir *tapınak (temple)*, bir *makine (machine)*, bir *benlik (self)* ve çok daha fazlası olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreci ve bedenın dönemsel olarak dönüşümünü anlamak amacıyla Synott'un bu çalışması önem arz etmektedir. Felsefi bir boyut içeren bu çalışmada, Yunan kültürü beden merkezli olarak var olmuş; heykeltıraşları, ressamaları ve çömlekçileri çıplak insanın güzelliğini eserlerine yansıtmışlar ve böylelikle bedeni yüceltmışlerdir. Ancak konuya dair kendi aralarında da fikir anlaşmazlıkları mevcut olmuştur. Aristippus ve Sokrates tarafından ileri sürülmüş olan Hedonizm anlayışında bedensel zevkler zihinsel zevklerden üstün görülürken, Epikürcüler için durum tam tersiydi; onlar, zihinsel zevklerin bedensel zevklerden üstün olduğuna inanmışlardır. Bu iki karşıt görüşe ek olarak çilecilik anlayışından beslenen Orfizim'e göre ise beden, ruhun mezarı olarak kabul edilmiştir. Beden ve ruh arasında mevcut olan bu çatışma, Orfizim'de kalıcı ve bütündür (Synott, 2008, s. 38). Burada yukarıda da söz ettiğimiz şekilde Platon'un ruh-beden ayırımından tekrar söz etmek mümkündür. Platon'un öğrencilerinden biri olan Aristoteles ise bu ruh-beden ikiliğini ve beden negatifliğini tümüyle reddetmiştir. Yunanlılar için beden, bazen bir zevk (pleasure) bazen ise ruhun bir mezarıdır (tomb) (Synott, 2008, s. 38).

Yunanlılar için bedenın bu kadar önem arz edişini, onların beden eğitimlerine ve spora verdikleri önemden de anlamak elbette ki mümkündür. Erdoğan'ın da aktardığı üzere (2021, s.9), bu eğitimlerin asıl amacı güçlü ve güzel bir erkek bedeni yaratmaktan geçmektedir. Bu amaç doğrultusunda Yunanca *gymnos* (çıplak) kelimesinden türeyen 'gymnasium' adında bir olimpiyat oyununu var etmişler ve M.Ö. 776 ve M.S. 394 yılları arasında dört yılda bir bu oyunu oynamışlardır (Martin, 2017'den aktaran Erdoğan, 2021, s. 9). Erkekliğe yüklenen bu güzellik ve güç gösterisi sonucu çıplak oynanan bu oyunların, Yunanlıların bedene ve estetiğe verdiği önemden geçtiği söylenebilir.

Synott'a (2008, s. 39) göre Romalılarda da beden tartışması ruh-beden ayırımı üzerinden devam ederek beden, *kil (clay)*, *çürüme (corruption)* ve *ceset (corpse)* olarak değerlendirilmektedir. Hristiyanlık dönemine geçildiğinde ise bedenın hem bir düşman hem de bir tapınak olarak kabul edilmesine rastlamak mümkündür. Orta Çağ dönemine dahil edeceğimiz Hristiyanlıkta var olan bedeni düşman ve kutsal bir tapınak olarak görme ikilemi, Antik Çağ döneminde sözünü ettiğimiz ruh ve beden ikileminin

bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu ikilem doğrultusunda, beden hem cezalandırılmalı hem de kutsanmalıdır (Şişman, 2018'den aktaran Erdoğan, 2021, s. 17). Rönesans döneminde seküler ve özel, modern dönemde bir makine -burada Descartes'ın Kartezyen düalizminden söz ederek bedeni bir makine olarak ruhtan tamamen ayırmaktadır-, varoluşçuluk bağlamında ise benlik olarak var ettiği beden söylemleri (Synott, 2008, s. 40-43) göstermektedir ki bedenin anlamı hakkında yüzyıllardır süregelen tartışmalara rağmen ortak ve kesin bir sonuca varılamamış, böylelikle beden tarihsel yolculuğu boyunca bazen değişerek, bazen aynılığını koruyarak, bazen de karşıt yollarda yürüyerek varlığını sürdürmüştür.

Bedenin 'öteki' oluşunun diğer tarafında ise bedenin gücün, kuvvetin, cesaretin simgesi ve kutsal oluşu gerçeği yer almaktadır. Richard Sennett'in *Ten ve Taş: Batı Uygarlığında Beden ve Şehir* (2002) isimli kitabı bu duruma verilebilecek örneklerden biri olabilir. Antik dönem Atina'sından modern New York'a kadar uzanan bu kitap, şehirleri bedensel deneyimlerle anlamanın yolunu anlatmaktadır. Sennett'in belirttiği üzere Antik Çağlarda beden, güç ve cesaretin bir simgesi olarak görülmüştür. Ancak burada önemli olan, bu güç ve cesaret simgesinin yalnızca erkek bedeni üzerinden değerlendirildiğidir (Eke, 2013, s. 153). Bedensel güç ve bedensel güzellik erkek bedeni özelinde okunmakta, haliyle erkek bedeninin bu nitelikleri onu değerli kılmakta, kadın bedeni ise tam tersine daha az değer gören bir konumda değerlendirilebilmektedir. Aslında burada kamusal ve özel alan üzerinden erillik ve dişilik ya da eril beden ve dişil beden ikilemlerinden de söz etmek mümkündür. Bedenin içi ile dışı, eril ile dişil, beden ile devlet ilişkisi vb. gibi karşıtlıklarda hiçbir terim sabit değildir, ancak her biri karşılıklı olarak diğerini oluşturmaktadır. Erkek bedenine verilen bu önemin yanında kadının öteki ya da dışlanan beden oluşu, Yunanlıların vücut ısılarına yükledikleri anlamlar ile de açıklanabilir. Onlara göre erkek bedeni sıcak bir vücut ısısına sahipken, kadın bedeni her zaman soğuktur. Bu soğukluk, kadın bedeninin erkek bedeninin tahakkümü altında olduğunun bir göstergesidir. Yalnızca eril-dişil ayrımı gibi gözüke de Sennett (2011, s. 26) bu durumun benzer şekilde erkek kölelerde de görüldüğünü belirterek, onların da soğuk bedenleriyle eril tahakküm altında olduklarını ifade etmektedir. Eril ideoloji, kadın bedenini özne değil, nesne olarak kurmaktadır. Kadın bedeninin erkek tahakkümü altında olduğuna dair algılardan biri de Hristiyanlık'ta sözü edilen Havva ve Âdem olayında günahı işleyen ilk kişinin kadın olması durumudur. Buna göre kadın; günah

işleyen, aşağılanan, ötelenen yani öteki olandır. Aslında bu noktadan sonra beden algısı, kadın bedenini hem ötelemeye hem de daha fazla ön planda tutmaya başlamıştır. Kadın bedeni sürekli tüketilmek üzere yeniden üretilen bir konumdadır ve bu tüketimle birlikte kadın bedeninin değersizleşmesi söz konusudur. Bu çalışmanın odak noktası olan ‘kadın bedeni’ tartışması ilerleyen bölümlerde yapılmıştır.

Batı felsefesinin başlangıcı sayılan Antik Çağdan itibaren başlayan beden in toplumsal birikimi her dönemde değişiklikler göstermeye devam etmiştir. Kronolojik olarak bir sıralamaya koymak gerekir ise; ilk olarak Sokrates, Platon ve Aristoteles’in yer aldığı Antik Çağ dönemi, sonrasında Helenistik dönem olarak da adlandırabileceğimiz Epikürosçuluk ve Stoacılık vardır. Stoacılık, Romalılarda baskın olarak görülür, özellikle Seneca üzerinden yapılan tartışmalarda ruh bedenden üstün konumdadır. Devamında ise Hristiyanlığın baskın olduğu ancak onunla birlikte Yahudilik ve İslam dinlerinin de görüldüğü, Hristiyanlık bağlamında ötelenen bir kadın bedeninin olduğu Orta Çağ dönemi gelmektedir. Orta Çağ dönemini, 14.yy. ile İtalya’da başlayan Rönesans dönemi takip etmektedir. Rönesans döneminde beden yeniden keşfedilmiştir ve bireyin bedenine karşı olan tutumlarını tam anlamıyla değiştirerek *beden seküler/laik (secular)* olan ile *özel (private)* olan üzerinden okunmaya başlanmıştır (Synott, 2008, s. 41). Desiderius Erasmus, *On Civility in Children* isimli bilimsel çalışmasında beden in laikleşmesini tartışmış ve yeme-içme, tükürme gibi bedensel işlevlerin üzerindeki toplumsal denetimi açıkça dile getirmiştir (Synott, 2008, s. 40). Aynı zamanda Hümanizm anlayışıyla birlikte beden ve birey Rönesans’ta da ön plana çıkmıştır. Rönesans dönemi, seküler algının da etkisiyle bireyin yalnızca bedeni, kendisi ve güzelliği için değer görerek yaşadığı birey merkezli bir dönem halini almıştır (Erdoğan, 2021, s. 25).

Antik Çağlardan Rönesans’a kadar düalist bir bakış açısıyla tartışılan bireyi ruh-beden üzerinden okuma ikiliği, 17.yy.’da Rene Descartes’ın Kartezyen düalizmi çerçevesinde bireyi akıl-beden ilişkisi üzerinden okumaya dönüşmüştür. Descartes’a göre insan, bedeninin var olduğundan şüphe duyabilir ancak aklından şüphe duyamaz. Hepimizin bildiği “düşünüyorum öyleyse varım” söylemi, bu düşüncesini destekler niteliktedir. Descartes için akıl-beden ayrımında “insanın özünü yaşayan bir beden olması değil; kendilik bilinci ile düşünen bir varlık olması” oluşturmaktadır (Yazıcı, 2016, s. 68). Descartes, bu doğrultuda bedeni bir makineye benzetmiştir ve felsefesinin ilk ilkesi olarak ‘*cogito*’ kavramını formüle etmiştir. Hakikatin ölçüsü olarak ifade

edebileceğimiz bu kavram ile insan zihnini yorumlamaktadır (Erdoğan, 2021, s. 28). Kartezyen terimlerle ifade etmek gerekirse beden, *res extansa* yani dış dünyanın bir parçası, akıl ise *res cogitans* yani düşünen şey anlamına gelmektedir (Işık, 1998, s. 200). Kartezyen düşüncede bu tanım, mekanik bir beden tanımıdır ve beden, makine olarak ele alınmıştır. Orta Çağ ve Rönesans dönemi arasında bir geçiş süreci olarak ifade edebileceğimiz Descartes'ın düşünceleri, modernleşmeye doğru giderken 19. yy. Aydınlanma dönemini de etkilemeye başlamıştır. Bu dönemde bilim konusunda yapılan çalışmaların ve akıl-beden ikileminin ön plana çıkışı, düşünce biçimlerini de etkilemiştir. Antik Çağ'dan Rönesans dönemine kadar varlığını kutsal olarak sürdüren 'ruh', Aydınlanma dönemi düşünürlerinin materyalist yaklaşımı ile önemini yitirmiştir. Beden felsefesi ve beden biliminin 19. yy. boyunca mayalanmakta ve gelişmekte olduğu çok açıktır. Bilindiği üzere sosyoloji için büyük önem arz eden bu dönemin materyalist düşünürleri Marx, Freud, Nietzsche ve Darwin'dir. Karl Marx, kapitalist toplumlar üzerinden ele aldığı bedeni işçi bedenler üzerine indirgemiş ve bu bağlamda bir araç-nesne ilişkisi kurmuştur. Kapitalist toplumlarda, sanayilerde çalışan işçi bedenler bir araç olarak kullanılmışlardır. Marx ve çalışmasına dahil olan Friedrich Engels (1992) bedeni işçi bedenler üzerinden ele alırken, işçi bedenlerinin yıkımı, makineleşmesi ve hayvanlaştırılması gibi konular üzerinde durmuşlardır. Onlara göre, insan ve hayvan emeği birbirinin yerine geçemez niteliktedir ve işçi, Descartes'ın hiç düşünmediği bir şekilde makinenin bir uzantısı olabilir (Marx ve Engels, 1992'den aktaran Işık, 1998). Sigmund Freud ise çalışmalarında psikolojik olguların fiziksel olgulara dönüşebileceğini, böylelikle beden ve ben'in bir olduğundan söz etmektedir. Bu bir oluşun Kartezyen düalizmindeki akıl-beden ikiliğini sorgular nitelikte olduğu söylenebilir. Charles Darwin, insanın var oluşunu tamamen hayvana indirgeyerek ruhu yok saymaktadır. Ruhtan arınmış olan hayvan için de akıl tamamıyla bedene bağlı olarak çalışmaktadır. Aslında Freud da Darwin gibi insanın özünün hayvandan geldiği düşüncesine katılmaktadır (Şişman, 2018, s. 28).

Antik ve Orta Çağlar, Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinden gelip geçerek dönüşümüne devam eden beden, ki buradan hareketle beden tartışmalarının belki de insanlık tarihi kadar eski olduğundan söz edilebilir, 1980'ler itibari ile bedene duyulan ilginin artışı ile sosyal bilimler için yeniden önem kazanmıştır. Bedene duyulan bu ilgi beden eğitimi, karakteroloji, fiyoloji, fizyonomi, patognomi gibi alanların ortaya çıkışına da sebebiyet vermiştir (Okumuş, 2009). Buraya kadar yapılmış olan tüm

tartışmalardan sıyrılıp, elbette ki bağlamını koruyarak, bedeni toplumsal bir zemine oturtmak ve kuramsal çerçevesini çizebilmek adına yeni bir alan doğmaya başlamıştır: beden sosyolojisi.

2.1.2. Beden Sosyolojisi

Yaşam deneyimlerimiz kaçınılmaz bir şekilde bedenlerimiz aracılığıyla devam etmektedir. Süregelen bu deneyimlerimiz ise ait olduğumuz toplumsal gruplar içinde görünürlük kazanmaktadır. Kısaca toplum bilimi olarak ifade edilen sosyoloji, kelimenin tam anlamıyla dostluğun bilgeliği (*socius*) veya bilgisidir (*logos*). Görevi ise toplumsal grupları birbirine bağlayan ve çözen süreçleri analiz etmek ve devamında bireyi toplumsal dünyaya bağlayan toplumsal düzenlemeler ağı içindeki yerini kavramaktır (Turner, 2008, s. 18). Toplumsal grupları oluşturan insanların birer birey olduğu düşünüldüğünde, sosyoloji bu bireylerin etkileşim içinde olduğu tüm toplumsal yapıları kapsayan bir bilim dalıdır. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumundan okullar, iş yerleri, belediyeler, yerel yönetimler, hastaneler, marketler, alışveriş ve eğlence merkezleri gibi tüm toplumsal alanları sosyoloji kapsamına dahil etmek mümkündür. Küçük-büyük, genç-yaşlı, kadın-erkek, sağlıklı-sağlıksız demeden toplumda yaşayan tüm bireyler sosyolojinin ilgi alanındadır. Gündelik hayatın tam ortasında konumlanan sosyoloji, bireyin bu hayattaki varlığını somut kılan bedeni üzerinden de elbette ki var olmaktadır. İnsan yaşamının olduğu her yerde sözünü edebileceğimiz beden, Antik Çağlardan itibaren tartışılmaya, felsefenin, sağlığın, antropolojinin ve hatta sanatın dahi konusu olmayı başarmıştır. Bütün bu disiplinler arası hali ile beden, sosyolojinin içinde de kıymetli bir şekilde yer etmektedir.

Sosyoloji ve beden arasındaki karşılaşmanın üç düzeyde gerçekleştiği öne sürülmektedir: sosyal hareketler, sosyal düşünce ve sosyal bilimler (Berthelot, 1991, s. 391). Bedenin beşerî bilimlerde ve sosyal bilimlerde bir araştırma konusu olarak ortaya çıkışı, teknolojik ve bilimsel değişimlere ve bunlarla ilişkili olarak örneğin gey ve lezbiyen hareketleri, çevrecilik ve küreselleşme karşıtlığı gibi çeşitli yeni toplumsal hareketlere bir yanıtıdır (Turner, 2006, s. 42). Yeni toplumsal hareketler söz konusu olduğunda beden, 19. yy. da endüstriyel süreçlerin ve bunların sonuçları ile tehdit edilen organik bir gerçeklik olarak sunulmuştur (Berthelot, 1991, s. 392). 17.yy. da Descartes'ın Kartezyen düalizmi ve Aydınlanma döneminde, bedenin sosyal teori

anlamında ilk gelişmeleri görülmeye başlanmıştır. Tarihsel yolculuğu içerisinde bedenın sosyolojinin alanına tam olarak dahil edilmesi 1980’li yıllara tekabül etmektedir. Bu gecikmenin sebeplerinden biri, bedenın ancak bireyin kendini var edebildiği alanlarda görünürlük kazanabilmesi üzerinden tartışılabilir. 1960’lı yıllar itibarıyla özgürleşen bireyin var olduğu her alanda beden de var olmaya başlamıştır. Modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan popüler kültür algısı, bireylerin bedenleri üzerindeki egemenliğini de ortaya çıkarmıştır. Bedenlere görünüşleri için müdahale etme isteği, yeme-içme alışkanlıkları, toplum içinde var olan güzellik algısına ayak uydurma çabaları gibi etmenler de beden alanında yapılan çalışmaların nedenlerindedir. Birçok alanda rastlayabilecek olduğumuz beden problemi, sağlıklı bir toplumun sağlıklı bireyleri için gerekli olan tıp gelişmeleri ile de yakından ilgilidir. Tıp karşımıza her zaman sağlık için çıkmamakta, popüler kültürün getirisi olan estetik alanında da konuya dahil olmaktadır. Burada bedenlerin kontrol edilışinden, şekillendirilişinden yani tıbbi müdahale adı altında birey bedenine müdahaleden de söz etmek mümkündür. Tüm bu gelişmelerden dolayı sosyoloji sağlık alanına da dahil olmuş ve sağlık sosyolojisi de ortaya çıkmıştır. Beden sosyolojisi için önemli sayılan isimlerden Turner’ın (2008) da belirttiği üzere sosyoloji, uygulamalı bir tıp alanıdır.

Sosyolog Chris Shilling, bedenın sosyoloji için uygun bir araştırma alanı olmasında etkili olan bazı etkenlerin altını çizmektedir. Bu etkenler, tüketim toplumu üzerine yapılan analizler, beden deneyimlerinin geliştirilmesi, ikinci feminist dalga, modern özne, teknolojiyle birlikte gelişen sağlık sektörü, bedenın edilgen olmaktan çok etken bir özne olduğu anlayışı şeklinde sıralanabilir (Shilling, 2008’den aktaran Öztürk, 2012, s. 20-21). Marshall (1999, s. 62), *Sosyoloji Sözlüğü*’nde beden sosyolojisinin insanları yalnızca değerleri ve tutumları olan birer varlık olarak değil, aynı zamanda bedenleri üzerinden değerlendirildiğinde bedenlere atfedilen kültürel anlamların denetlenme, düzenlenme, yönlendirme ve yeniden üretilme biçimlerinden oluşan bir bilim dalı olduğunu dile getirmiştir. Connell’in (1998) belirttiği üzere, “beden, her türlü toplumsal sürecin bir parçasıdır.” Bu sebeple bireyin sahip olduğu beden, bireyin yaşadığı toplum içinde en az birey kadar önem arz etmektedir. Basitçe toplum bilimi olarak adlandırdığımız sosyoloji de bu bağlamda bedeni kendi kapsamı alanına almak durumundadır. Literatürde uzunca bir dönem sosyologların bedeni analiz etmekten kaçındıkları görülmektedir. Bedene odaklanmak yerine, kültür, ekonomi ve siyaset çerçevesinde yaptıkları çalışmalarda ön yargı ve ayrımcılık, işe ve

aileye bağıllık, yerel ve küresel süreçlerdeki sorunlar gibi konulara odaklandıkları ve bu sebeple bedenın sosyolojide “*absent presence*” olarak yer aldığı görülmektedir. “Mevcut bulunmayan varlık” olarak açıklayabileceğimiz bu durum, sosyolojinin bedenlenmiş (embodiment) bireyi tek başına bir nesne olarak incelememiş olmasından kaynaklanmaktadır (Shilling, 2008, s. 7). Burada sözü geçen ‘*embodiment*’ kavramı ‘bedenlenme’ anlamına gelmektedir. Fransız felsefeci ve fenomenolog Maurice Merleau-Ponty ile özümşenen bedenlenme kavramı, bedensel durumlar ile kültürel arayışlar arasınca mevcut olan karşılıklı etkileşimi açıklamaktadır. Bedenlenme, nesne olan bedenın özneye dönüşüm sürecidir. İtalyan filozof Riso Bradiotti ise beden hakkında farklı düşünme biçimlerini savunmak için bedenlenme meselesine vurgu yapmaktadır. Bedenlenme ne yalnızca biyolojik ne de yalnızca sosyolojik bir kategori olarak anlaşılmalıdır, aksine fiziksel, sembolik ve sosyolojik arasında bir örtüşme noktası olarak anlaşılmalıdır. Beden, bizi yapılandıran değişkenleri (sınıf, ırk, cinsiyet, cinsiyet, yaş, engellilik) aşmak için insana özgü kapasiteye atıfta bulunmaktadır (Bradiotti, 2011, s. 25).

Ördem, beden sosyolojisi sürecinin Merleau-Ponty ve Michel Foucault ile başladığını, literatürde ciddi öneme sahip olan Bryan Stanley Turner ile kuramsallaştığını ifade etmektedir (Aydoğmuş Ördem, 2018, s. 2559). Ancak beden sosyolojisinin kuramsal çerçevesini çizmeden önce, sosyolojinin her alanda es geçilemez olan klasik dönem sosyologlarına yer vermek faydalı olacaktır.

2.1.3. Klasik Sosyolojide Beden Teorisi

Bedenin ikiliği üzerinden yürütölen tartışmalar, modern dönemin de bir yansıması olacak şekilde, sosyolojinin önemli isimleri olarak akıllarımızda yer eden klasik dönem sosyologlarında beden, açık bir kuramsallaşma üzerinden doğrudan yer almamasına rağmen yok sayılmamaktadır. Klasik dönem sosyologları arasında başlıca sayabileceğimiz isimler Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, George Simmel, Robert Hertz, Marcel Mauss ve dahası şeklinde sıralanabilir. Bu sosyologlar özellikle birey ve toplum üzerinden yapmış oldukları incelemeler açısından özellikle önemlidir. Marx, kapitalizmle birlikte işçi sınıflar ve işçi bedenler üzerinden yapmış olduğu tartışmalarda, bedenlerin makinelere nasıl tabi kıldığını analiz etmektedir. Araç-nesne ilişkisi üzerinden ele aldığı işçi bedenler, kapitalist düzenin getirdikleri ve bu

düzene mecbur oluşları sonucu kendi bedenlerine yabancılaşarak, aynı zamanda bedenlerinin bir metaya dönüşmesine de farkında olmaksızın izin vermiş olurlar. Sosyal teoriye baktığımızda, Marksist anlayışa göre bedenin emeğin üretildiği yer olduğunu görürüz. Marx gibi Weber de analizlerinde beden tartışmalarına doğrudan yer vermemiştir. Modern dönemin kapitalist sistemi içerisinde bireyin olumsuz etkilendiğini öne sürmüş, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu* adını verdiği çalışmada asketik yani “çileci” bir beden anlayışından söz etmiştir. Rasyonelleşme kavramıyla da özdeşleşmiş olan Weber’in bedene açıkça yer verdiği bu çalışmada çileci pratiklerden söz edilmiştir. Bu noktada beden tartışmalarının en başından beri süregelen ruh-beden ikileminden söz etmek mümkündür. Asketizmin, diğer bir ifadeyle çileciliğin temeli ruhun bedenden daha üstün olduğu fikrine dayanmaktadır. Çilecilik, çile çeken bedenin, bedensel arzuların arınmasıyla ruhun temizlenmesini amaçlamaktadır (Işık, 1998). Modern dönemdeki bireyin bedenine toplumsal olarak yaklaşırken Weber gibi olumsuz yanına da yer veren isimlerden bir diğeri ise Simmel’dir. Simmel, bilinç ve duyguları ele alarak yaptığı analizlerinde ‘yabancı’ kavramından söz etmektedir. Modern bedenlerin, mevcut kapitalist sisteme ayak uydurması ile kentin ruhu haline geldiklerini öne sürmektedir (Erdoğan, 2021, s. 32).

Durkheim ise bedeni ruh-beden ikiliğiyle değil, birlikteliğiyle ele almaktadır. Ona göre birey, maddi ve ruhsal olanın birlikteliğinden oluşmaktadır. Burada maddi olan beden, ruhsal olan ise ruhtur. Çalışmalarını toplumsalcılık etrafında şekillendirmiş olan Durkheim, “*homo duplex*” kavramı üzerinden bedeni bireysel ve toplumsal beden olmak üzere iki şekilde sunmaktadır. Bireysel beden, bedensel arzuların; toplumsal beden ise toplumsalın getirilerinden oluşmaktadır. Homo duplex, bireysel bedeni toplumsal bedene dönüştürmekle yükümlüdür çünkü böylelikle toplumun sembolik düzeni sağlanabilecektir (Nazlı, 2009, s. 62). Burada sembolik düzen ile kastedilen şey, Durkheim’in bedeni simgesel olarak ele alışı ile ilgilidir. Durkheim, bedeni sosyo-kültürel bir bağlamda analiz etmektedir. Durkheim gibi bedene bu bağlamda yaklaşan diğer isimler Robert Hertz ve Marcel Mauss’tur. Durkheim’in öğrencilerinden olan Hertz, Durkheim gibi, bedene simgesel ve toplumsal olarak yaklaşmış, sağ ve sol ele kültürel anlamlar yüklemiştir (Erdoğan, 2021, s. 32). Antropolog Mauss da diğerleri gibi bedene toplumsal olarak yaklaşmış, bedenin ancak kültürün etkisinde olduğunda onunla birlikte şekil alabileceğinden söz etmiştir. *Beden Teknikleri (1932)* isimli çalışmada Mauss, bedeni bireyin yaşantısı

boyunca kullanabileceği ‘ilk’ alet olarak görmekte ve bu aleti kullanmanın tekniklerinden bahsetmektedir. Kültürün toplumdaki bireylere bir kimlik kazandırdığını ve dinlenme, konuşma, yürüme gibi faaliyetleri onlara öğreten belirli vücut teknikleri olduğunu öne sürmektedir (Shilling, 2008, s. 7-8). Mauss’u takip eden sosyologlar, bireyin yeme, içme, yürüme, koşma, oturma gibi günlük temel aktivitelerini gerçekleştirebilmek için eğitilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu bağlamda bireyin toplumda kabul görmesi için öğrenmesi gereken bazı vücut teknikleri vardır ve bu teknikler kültürler arası farklılık göstermektedir -örneğin, Japonya’da yemek çubuklarıyla yemek yemek veya Victoria İngiltere’inde toplum içinde tükürmemek- (Turner, 2008, s. 12).

Klasik dönemin önemli isimlerine ek olarak bahsedebileceğimiz diğer bir isim Talcott Parsons’tır. Parsons, beden çalışmalarını biyolojik bir tanımlamadan öteye götüremediği için bedeni doğrudan ele almış olarak kabul edilmemektedir. Ancak eylem teorisinde yer verdiği ‘toplumsal eylem’ olgusu üzerinden bedene dair bir değerlendirme yapmış sayılır. Toplumsal eylemin var olabilmesi için gerekli dört sistemden bahsetmiş: kültürel sistem, toplumsal sistem, kişilik sistemi, davranışsal organizma. Bu sistemlerden sonuncusu olan davranışsal organizmayı beden ile ilişkilendirmiştir. Davranışsal organizmayı biyolojik birey olarak ele almıştır. Bu bireyin dahil olduğu toplumun fiziksel koşulları dahil bireyin kendi bedeninin bir ifadesidir (Wolf ve Wallace, 2004’ten aktaran Erdoğan, 2021, s. 33). Işık’a göre (1998, s. 205), Parsons’ın bu eylem kuramı incelendiğinde, sosyolojideki bedenin yokluğunu görmek mümkündür çünkü Parsons, eylemde bulunan bu bireyleri cisimleştirememiştir. Beden sosyolojisinin buraya kadar olan birikimlerine elbette ki eklenmesi gereken daha birçok isim vardır. Her birine geniş kapsamda yer vermenin mümkün olmamasıyla birlikte Norbert Elias, Pierre Bourdieu, Bryan S. Turner, Michel Foucault ve Arthur W. Frank’ın çalışmaları es geçilemeyecek derecede önemlidir. Beden sosyolojisinin kuramsal çerçevesini daha kapsamlı ve faydalı bir şekilde çizebilmek adına bu çalışmaları detaylandırmak gerekmektedir. Bu doğrultuda, beden sosyolojisinin kuramsal çerçevesi kronolojik bir çizgide sunulmuştur.

2.1.4. Modern Beden Teorisi

Modern kavramı İngilizce'ye Fransızca *moderne* kelimesinden geçmiş olup, Lâtin kök sözcük 'hemen şimdi' anlamına gelen *modo* ve aynı dildeki *modernus* kelimesinden gelmektedir (Williams, 2007, s. 251). Modernite kavramı ise varlığı 17.yy. a dayanan, sanayi devrimi ile anılan, sosyal bilimlerde ve gündelik yaşam içerisinde de ciddi tartışmalara sebep olan bir sorunsaldır. Parlak'a (2011, s. 536) göre modernite kavramı, Aydınlanma sonrası dönemde toplumsal hayatta yaşanan büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılır. Modernite dendiğinde gündelik hayatımızın içerisinden çıkıp gelebilecek çok fazla noktanın olduğunu söylemek mümkündür. Sanayi devrimi sonrasında görülen modernite, günlük hayatımızın her alanından kendini bir şekilde var eden teknolojinin gelişmesine, bu gelişmeyle makinelerin artmasına, üretimdeki büyümeye, insanlar arasında değişen iletişim yollarına, genel anlamda toplumların geleneklerinden koparak yeni ve modern bir hayat yaşamaya başlamasının önemli sebeplerinden biridir. Şimşek (2014, s. 7) ise modernlik ve modernite kavramlarını tek başına kullanıyor olsak da diğerini de mutlaka bir gölge olarak yanında tutmamızın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Kartezyen düşüncenin etkisinden çıkan beden, sosyolojik teorinin kapsamına doğrudan dahil olmaya başlamıştır. Literatüre baktığımızda, beden sosyolojisinin kuramsal çerçevesini keskin bir şekilde ilk kez çizen en önemli isimlerden biri İngiliz ve Avustralyalı sosyolog Bryan Stanley Turner'dır. *Beden ve Toplum* isimli kitabıyla beden sosyolojisine dair geniş boyutlu bir eser ortaya çıkartmıştır. Turner (2008, s. 34) için temelde sosyolojik teorinin temel ikiliği doğa ve toplum değil, benlik (self) ve toplum arasındadır. Sosyolojide beden ihmal edildiğinden (absence) ziyade su altında kalmış (submergence) bir durumdadır. Dolayısıyla sosyolojik teoride bedenin hiç olmayışından ziyade gizli bir tarihi vardır (Turner, 2008, s. 36). Bu doğrultuda, Turner'ın çalışmasının asıl amaçlarından birinin su altında kalan bu beden tartışmalarını ve bedenin önemini açığa çıkartarak, beden sosyolojisi için bir teori ortaya koymak olduğu söylenebilir. Beden sosyolojisini ele alırken, tıp sosyolojisi ve sağlık sosyolojisini de göz ardı etmeyen Turner (2008, s.34), beden sosyolojisinin gelişmekte olan teorik bir alan olduğunu dile getirmiştir. Çalışması boyunca üç temel alana dikkat çekmiştir: yaşam felsefesi, felsefi antropoloji ve fenomenoloji. Ancak bu alanlar aracılığıyla oluşturulabilecek olan ve yaşayan beden sosyolojisinin temel

hedeflerinden bir tanesi olarak kabul edilen toplumsal eylemin anlaşılmasına imkân sağlanacaktır (Işık, 1998, s. 247).

Materyalist bir çalışma olarak beden sosyolojisi, bedenlerin ve arzunun, toplum ve akılla ilişkisinin tarihsel analizini içermektedir. Bu noktada Turner (2008, s. 39), iç ve dış ayrımı yapmaktadır. Birey için beden, aynı anda hem doğanın hem de kültürün bir parçasıdır. Doğa ve toplum arasındaki etkileşim, fizyoloji yani bir iç çevre olarak beden açısından değerlendirilebilir. Dış çevre olarak beden ise bedenin sosyal alanlardaki temsili ile açıklanabilir. Dolayısıyla bedeni, yorumların ve temsillerin bir dış yüzeyi, yapıların ve belirlenimlerin de bir iç ortamı olarak düşünebiliriz.

Diğer yandan Turner (2008) için beden sosyolojisi, arzu üzerindeki otoriter mücadeleyle ilgili olduğundan, politik bir sosyolojidir ve siyasi mücadelelerin merkezinde yer almaktadır ve bu durumu iç/dış ayrımı yaparken Foucault'nun izinden giderek nüfus bütünlüğü üzerinden ele almaktadır. Toplumlarda bireyin bedeni nüfusun çıkarlarına göre düzenlenmektedir. Hiçbir toplum, toplumsal üretimi bireylerin özgür seçimine bırakmaz. Turner'a (2008, s. 40) göre, bireyin özgür seçimi gibi gözükken cinsel davranış konusundaki düzenlemeler bunun iyi birer örneği olabilir: kürtaj, bebek öldürme, gayri meşruluk, eşcinsellik ve fuhuş vb. bunlardan bazılarıdır.

	<i>Nüfus</i>	<i>Bedenler</i>	
<i>Zaman</i>	Yeniden üretim Malthus Onanizm	Sınırlama Weber Histeri	<i>İç</i>
<i>Mekân</i>	Düzenleme Rousseau Fobi	Temsil Goffman Anoreksiya	<i>Dış</i>

Şekil 1. Bedenin Dört Boyutu

Kaynak: Turner, B.S. (2008). *The body & society: Explorations in social theory*. London: Sage Publication.

Beden sosyolojisi, sosyal düzen sorununun incelenmesi olarak ele alınmakta ve dört boyut etrafında organize edilmektedir. Bunlar, popülasyonların zaman ve mekân içinde yeniden üretimi ve düzenlenmesi; bedenin kendiliğın bir aracı olarak sınırlandırılması ve temsil edilmesidir (Turner, 2008, s. 42). Modern toplum içinde ele aldığı bedeni incelediği bu dört boyut ya da görev; *yeniden üretim (reproduction)*, *sınırlama (restraint)*, *düzenleme (regulation)* ve *temsilden (representation)* oluşmaktadır. Her toplum bu dört görevle karşı karşıyadır. Her görev toplumun bedenler açısından işlevsel bir ön koşuludur veya “her sosyal sistem bu dört alt problemi çözmek zorundadır” (Frank, 1991, s. 43).

Turner (2008, s. 83-87), yeniden üretim incelemesini yaparken Thomas Robert Malthus’un nüfusun yeniden üretimi ve nüfus kontrolü sorununu tartıştığı demografik analizini ortaya koymaktadır. Nüfusun yeniden üretimi, çeşitli kurumsal araçlar ve özellikle tek eşlilik, bekarlık ve ataerkillik tarafından kontrol edilen geleneksel Avrupa toplumlarında görülmüştür. Yeniden üretimi sağlamak için toplumların yoksulluk ve sefaletle yönlendirileceğini belirten Malthusçu argümanın sınırlılıklarını açığa çıkartarak bir sonraki sınırlama boyutunda ise temeli ruhun bedenden üstün olduğu fikrine dayanan Weber’in asketizmine yani çilecilik teorisine odaklanmaktadır. Çileciliğin, işsel bedenin ahlaki düzenlemesi üzerindeki etkisinin altını çizmektedir. Nüfusların sosyal alanda düzenlendiği bir kentsel toplumun büyümesinden yeniden üretim ve kısıtlama sorunlarını ayırmak zordur (Turner, 2008, s. 92). Yeniden üretim, popülasyonlar açısından yalnızca toplumsal bir ön koşul değildir, en azından öncelikle bedenlerin kendilerinin hangi koşullarda yeniden üretip üretmeyeceklerini belirleme görevidir. Nihayetinde kendilerini yeniden üretenler yalnızca bedenlerdir. Toplum bu yeniden üretimin koşullarını belirleyebilir, ancak bedenleri kendisi yeniden üretemez (Frank, 1991, s. 44).

Turner, Rousseau’nun sivil toplum argümanından söz ederken aynı zamanda düzenleme konusunda Foucault’nun panoptikonunun da işe yarayacağından bahsetmektedir. Kentli nüfusun gözetimi ve denetimi, bir panoptisizm sistemi altında polis teşkilatlarının merkezi olarak kaydedilmesini mümkün kılan düzenleme ve sınıflandırma yoluyla sağlanmaktadır (Foucault, 1979’dan aktaran Turner, 2008, s. 94). Panoptikon aracılığıyla nüfusun düzenleme, denetim ve kontrolü sağlanırken, ilişkili olarak çalışmamız ve beden sosyolojisi için önemli olan Foucault’nun ortaya koymuş olduğu bedenin anatomi-politikası ve nüfusun biyopolitikası ilerleyen

bölümlerde detaylandırılacaktır. Turner'ın ortaya koymuş olduğu bu dört boyut içerisinde beden sosyolojisi için en önemli olanları sınırlama ve temsildir. Temsil, Turner'ın dış beden kavramı ile örtüşmekte ve kamusal alanda bedeninin temsilini ifade etmektedir. Modern sonrası toplumlarda bu temsil boyutu daha fazla karşımıza çıkmaktadır. Burada temsil, bireyin kendi bedenini nasıl temsil etmeyi seçtiği kadar, toplumun bedenlerin temsil edilmesini nasıl sağladığıyla ilgilidir. Böylece Turner'ın kategorilerinden çıkartabileceğimiz şey, yalnızca bir toplumun bedenlerle ilgili olarak çözmesi gereken dört görev değil, aynı zamanda bir bedeninin toplumda olmak için çözmesi gereken dört sorundur (Frank, 1991, s. 45).

Turner (2008, s. 42) için, bu dört boyut toplumun belirli büyük dönüşümlerine tabidir ve bu noktada, Foucault'yu (1981) izleyerek, nüfus düzenlemesi ile bedeninin disiplini arasında bir ayrım yapmak ve Featherstone'u (1982) takip ederek, bir çevre olarak "vücudun içi" ile bireyin kendisini kamusal alanda temsil ettiği ortam olarak "vücudun dışı" arasında bir ayrım yapmak eşit derecede önemlidir. Turner, böylece bedeninin toplum perspektifinden ele alındığı, adeta tepeden baktığı bir tipoloji geliştirmiştir. Çalışmaları boyunca bedeni toplum için bir "yönetim sorunu" olarak anlamaya devam etmektedir (Frank, 1991, s. 43). Kısaca ifade etmek gerekirse; zaman içindeki popülasyonlarla ilgili olarak görev, yeniden üretimdir. Mekandaki popülasyonlarla ilgili olarak görev, düzenlemedir. Bireysel bedeninin iç yapısıyla ilgili olarak toplumun görevi kısıtlamadır. Bedeninin dışıyla ilgili olarak ise sosyal görev, temsildir.

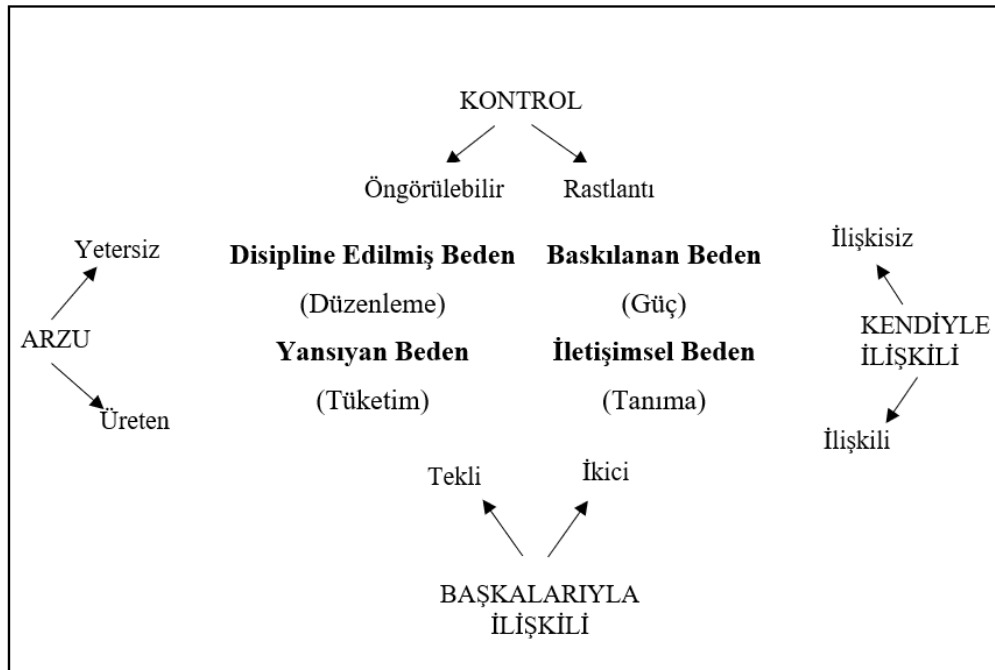
Beden sosyolojisi kapsamında sosyolog Norbert Elias'ın toplumların uygarlaşma sürecine dair öne sürdükleri de önem taşımaktadır. Elias, uygarlaşma sürecini bireylerin dış görünümünde dönüştürmektedir. Uygarlaşma sürecini "yeme içmeden uyumaya kadar uzanan bir çerçevede, alışkanlıkların farklılaşması" şeklinde ele almaktadır. Daimî olarak değişim ve dönüşüme tabi olan bedenlerin uygarlaşma süreci, toplumların uygarlaşma süreci gibi sonsuz bir döngü içerisinde yer almaktadır. Bu çerçevede bakıldığında beden "hem bitmemiş biyolojik bir süreç hem de devam eden toplumsal bir süreç" olarak nitelendirilmektedir (Işık, 1998, 219-221).

Pierre Bourdieu ise bedeni kültürel bir varlık olarak ifade etmektedir. Kültürün belirlediği sınırlar çerçevesinde varlığını gösteren beden, aynı zamanda toplumsal sınıflaşmanın önemli bir merkezini ifade etmektedir. Bourdieu, toplumsal sınıflaşmanın bedeni nasıl inşa ettiğini ve onu yeniden nasıl ürettiğini ortaya

koymaktadır (Kurt, 2018, s. 10). Bu bağlamda Bourdieu'nun birey-toplum, ruh-beden, akıl-beden gibi tüm ikiliklerin karşıtı olarak öne sürdüğü "habitus" kavramı, bedenin toplumsal olarak konumlandırılışı bakımından önem taşımaktadır.

"Habitus, eyleyicilerin bir geçmişleri olduğu, bireysel bir tarihin ürünü olduklarının ve belli bir ortama bağlı bir eğitimleri olduğunu, bunun yanı sıra da kolektif bir tarihin ürünü olduklarını ve özellikle de düşünce kategorileri, anlayış kategorileri, algı şemaları, değerler sistemi gibi toplumsal yapılar bütünüünün ürünü olduklarını hatırlattığı için önemli bir kavramdır (Bourdieu ve Chartier, 2014, s.62)."

Kısaca habitus, "bireyi eyleme yönelten, onu motive eden kurulu sosyal yapılar sistemidir" (Işık, 1998, s. 236). Habitus, bireysel olanın aslında toplumsal olduğu ile ilgilidir. Bir nevi, toplumsallaşmış olan özneliktir. Bu nedenle bireye ait olduğunu düşünülen beden, habitusun somut olarak var olduğu alandır. Belirli toplumsal sınıflara özgü bedenler nasıl davranmaları ve ne şekilde gözükmek istediklerini aslında habitusları sayesinde öğrenmektedirler. Beden, ait olduğu toplumsal sınıfın kültürel değerlerinin görünür kılındığı bir alandır. Buna dayanarak, bireyin bedenini inşa etme biçimi, habitusuna bağlı olarak ilerlemektedir. İnşa edilen beden, sınıfsal beğeniye sunulmaktadır.

Şekil 2. Beden Kullanım Tipolojisi

Kaynak: Frank, A.W. (1991). For a sociology of the body: An analytical review. M. Featherstone, M. Hepworth and B. S. Turner (Ed.), *The body: Social process and cultural theory* içinde (s. 54). London: Sage.

Beden sosyolojisinin fenomenolojik yaklaşım yolculuğunda önemli diğer isimlerden biri de sosyolog Arthur W. Frank'tır. Frank (1991, s. 51) için beden çalışmalarına olan ilgi kabaca modernizm, postmodernizm ve feminizm olarak adlandırılabilirler birbirlerine yakın üç temel alan ile ilişkilendirilmektedir. Frank'ın (1991, s. 51-56), Turner gibi bedeni ilişkilendirdiği dört bağlam: *kontrol (control)*, *arzu (desire)*, *ötekilerle ilişkiliği (other-relatedness)*, *kendiyle ilişkiliği (self-relatedness)*; bu bağlamları sağlayacağı dört ideal tip kurgusu: *disipline edilmiş (disciplined) beden*, *yansıyan (mirroring) beden*, *baskılayan (dominating) beden*, *iletişimsel (communicative) beden* vardır.

Frank (1991), bu kurgu doğrultusunda bedenin, bir nesneyle ilişki içinde eylemde bulunurken kendisine sorması gereken dört soru önermektedir. Bu sorular daha sonra vücut kullanım türlerinin kavramsallaştırılabileceği dört sürekliliği yani dört ideal tipi sağlamaktadır:

1. Öncelikle beden, kontrol bağlamında performansının ne kadar öngörülebilir olacağını kendisine sormalıdır.
2. İkinci olarak, beden kendisini bir arzu boyutunda oluşturmalıdır ve burada sorulması gereken soru bedenin eksik mi yoksa ürettiği mi olduğudur.
3. Üçüncüsü, bedenin başkalarıyla olan ilişkisine dair bir anlamı olmalıdır. Beden kendi kendisiyle tekli ve kendi üzerine kapalı olarak mı ilişki kurar, yoksa başkalarıyla karşılıklı oluşum ilişkisi içinde var olan ikili olarak mı ilişki kurar?
4. Son olarak, bedenin kendiyle ilişkili olma boyutunda beden bilinci, kendi varlığıyla birleşir mi, yoksa o bedensellikten ayrışır mı?

Beden, nesne ilişkisine ilişkin soruların dördüne de yanıt verdiğinde tipik bir vücut kullanım tarzı ortaya çıkmaktadır. Her ideal vücut kullanımı türü, bu sorunları kendi faaliyet ortamında çözümlenir yollarını aramaktadır. Disiplinli beden için bu araç, modeli manastır düzeninin rasyonelleştirilmesi olan “düzenleme”dir. Aynalama gövdesi için ortam, modeli mağaza olan “tüketim”dir. Egemen beden için araç, modeli savaş olan “güç”tür. İletişimsel beden için ortam, modelleri paylaşılan “anlatılar, dans, gençlere, yaşlılara ve hastalara özen gösterme” şeklinde adlandırılabilirler (Frank, 1991). Frank'ın bu yaklaşımı, beden sosyolojisinin fenomenolojik bir kurgusu niteliğindedir (Işık, 1998, s. 260). Fenomenoloji, bedenin pasif ve hareketsiz olduğu zihin ve beden ikiliğinin bir eleştirisidir.

2.1.5. Fenomenolojik ve Sosyal İnşacı Beden Teorisi

Antik Çağlardan başlayarak klasik ve modern dönem sosyologlarına kadar devam eden beden tartışmaları, beden sosyolojisi kapsamına girerken de bir nesne olmaktan kurtulamamış, etrafında dönen ikiliklerden sıyrılarak özne haline gelememiştir. Aslına bakılırsa bu ‘özne’ olma meselesi Kartezyen düalizminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kartezyen düalizmini reddetmiş ve özellikle öznenin nesne olarak ele alınışına getirmiş olduğu eleştiriler ile ortaya çıkmış olan bir yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerde önemli bir yeri olan fenomenolojik yaklaşımdır. Beden tartışmaları, asıl varlığını fenomenolojik yaklaşım ile göstermiştir. Klasik dönem sosyolojisinde beden meselesi direkt olarak ele alınmamış, üzerinde durulmamış, sadece kuramlar özelinde değerlendirilmiştir. Kurucusunun Edmond Husserl olduğu bilinen bu yaklaşımla birlikte beden, kendini toplumsal bağlamda inşa etmeye ve açıkça göstermeye başlamıştır. Fenomenolojik yaklaşım toplumun bireylerden bağımsız bir kendilik olarak görülemeyeceğini ileri sürerek bireye verdiği önemi göstermektedir. Fenomenolojik yaklaşım, aynı zamanda sembolik etkileşimcilik ve sosyal psikoloji ile paralel bir çizgide yürümektedir. Sembolik etkileşimcilikte beden, etkileşim yoluyla inşa edilmektedir. Nesne olan beden ile özne olan beden ayrılamaz ve bu nesneyle özne etkileşime girerek birbirlerini dönüştürürler (Gürler, 2018, s. 29).

Fenomenoloji, bedeninin pasif ve hareketsiz olduğu akıl ve beden ikiliğinin bir eleştirisidir (Turner, 2006, s. 42-43). Fenomenolojide geleneksel akıl ve beden ikiliğinin yanlış olduğuna ve düzeltilmesi gerektiğine dair önemli göstergeler vardır. Kartezyen düşünce, bir makine olarak beden ile rasyonel bilinç olarak akıl arasında bir karşıtlık kurarken, beden "hem başkaları için bir nesne hem de benim için bir özne" olduğundan, bedeni tam olarak bilinçsiz bir şey olarak kabul etmek doğru olmayacaktır (Merleau-Ponty, 1962, s. 67). Burada birey, bedeni ile algılanmaktadır. Bireyin nesne ve özne olarak net bir ayrımını ortaya koyarken, nesne olarak beden ve özne olarak beden ayrımlarından da söz etmek gerekmektedir. Fenomenolojik yaklaşım, ‘nesnel araçsal beden’ ve ‘öznel yaşayan beden’ arasında önemli bir ilişki kurmaktadır. Fenomenolojinin bireye vermeye başladığı önem ile birey ve dolaylı olarak beden, toplumsal olanın içinde kendine bir yer etmeye başlamıştır. Fenomenoloji yaklaşımının en önemli temsilcilerinden biri olan Fransız filozof Maurice Merleau-Ponty, fenomenolojinin “özler üzerinde durmak” olduğunu öne sürmektedir (Işık,

1998, s. 202). Fenomenolojide iki farklı bedenden söz edilmektedir: fiziki beden ve yaşayan beden. Bedenin nesne olmaktan çıkartılıp özne olmasına odaklanmakla birlikte bu beden ayırımında da yaşayan bedene doğru bir yönelim vardır. “Yaşayan beden” araştırmasının başlangıç noktası, Merleau-Ponty'nin bedenin gerçeklik algısının belirli bir konumdan nasıl oluştuğunu inceleyen *Algının Fenomenolojisi* (1945) araştırması olmuştur (Turner, 2006, s. 42-43). Bu araştırma, beden, deneyim ve kimlik arasındaki yakın bağlantıyı göstermede önemli olmuştur. Merleau-Ponty'ye göre yönelimsellik (intentionally), bedenle birlikte düşünülmelidir (Işık, 1998, s. 203-204).

Fenomenolojik yaklaşımdan etkilendiği öne sürülen Thomas Luckmann ve Peter Bergen tarafından geliştirilen sosyal inşacılık, toplumda mevcut bulunan tüm değerlerin toplumsal olarak inşa edildiği kanısındadır. Turner'ın (2006, s. 42) belirttiği üzere beden genellikle sosyal organizasyonun kültürel bir temsili olarak tartışılmaktadır. Sosyolojik gelenekte beden üzerine yapılan araştırmalar, bedenin iktidarın bir temsili olarak siyasi söyleme nasıl girdiğini ve iktidarın beden üzerinde nasıl icra edildiğini anlamakla ilgilenmektedir. Bedene yapılan bu yaklaşım, *Disiplin ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu*'nda (1975) bedenin disipline edilmesi üzerine çalışması olan Michel Foucault ile ilişkilidir. Beden çalışmalarının temelini oluşturacak isimlerden biri olan sosyal teorist, psikolog, sosyolog ve dahası olan Fransız filozof Foucault'nun bu çalışması okullarda, hapishanelerde ve fabrikalarda bedenin yönetimi üzerine araştırmalara yol açmıştır. Bedene yönelik bu yaklaşım, Turner'ın aydınlattığı bedenin dört boyutundan olan 'temsil' ve 'düzenleme' ile ilgilidir. Foucault'nun panoptikon ismini verdiği denetleme ve gözetleme sistemi burada devreye girmektedir. Foucault (2017) için beden, iktidar tarafından sürekli gözetlenmesi ve kontrol edilmesi gereken bir konumdur. Bedenin bu kontrol edilebilirliği modern dönemde ortaya çıkmamış, Orta Çağ döneminde dini değerler altında kilise tarafından da benzer bir gözetleme ve denetleme yapılmıştır (Erdoğan, 2021, s. 36).

Biyopolitika (biopolitics) kavramı ile beden çalışmalarına dahil olmaya başlayan Foucault, biyopolitika kavramını ilk kez 1974 yılında bedenin biyopolitik bir gerçeklik olduğunu vurgularken kullanmıştır. Yönetim aygıtı olarak kısaca betimleyebileceğimiz bu kavram, *Cinselliğin Tarihi* (1976) adlı çalışmasında daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bireyin bedenini sanayi toplumunda sınırlamadan

kontrol edebilmenin tanımı, bireyin yaşamını ve bedenini düzenleyen tüm fiillerin bileşkesidir (Koç, 2018, s. 207). Turner'ın çalışmasıyla paralel olarak ele alındığında nüfusları düzenleme ihtiyacından doğmuş olan biyopolitika, bedenin disipline edilmesini sağlayan ve mutlak bilgiyi elinde tutan iktidardır. Genel anlamıyla bakıldığında Foucault, kurduğu özne-iktidar ilişkisi üzerinden, iktidarın ne olduğunu değil; nasıl ve kime uygulandığı sorularına yanıt aramaktadır. Foucault, yaşam üzerindeki var olan iktidarın iki biçimde geliştiğini vurgulamıştır: anatomo-politik ve biyopolitik. Anatomo-politik, bedene bireysel bağlamda müdahale edilerek bedenin özne olarak ele alındığı durumu ifade etmekte, biyopolitikada ise beden kolektif bir yapıda bir tür olarak ele alınmaktadır (Erdoğan, 2021, s. 37). Foucaultcu bakış açısı, fenomenolojiden farklı olarak bedenlenme deneyimlerimizi anlamakla ilgilenmez; bedenin deneyimini bedenin fenomenolojisi açısından kavramakla ilgili değildir (Turner, 2006, s. 42). Bedenin, siyasi iktidarın en önemli nesnesi olduğunu vurgulayan Foucault için biyoiktidar, “kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre onaylanması için ortaya çıkmıştır” (Kaylı, 2017, s. 61-62).

18.yy. ortamında bedenin yönetimselliğin öznesi haline gelmiş olması, müdahale ve denetim gerektirmiştir. Burada sözü geçen nüfusun biyopolitikası, bu biyopolitika üzerinde şekillenen kapitalizmin vazgeçilmez alanı ise biyoiktidar olarak nitelendirilmiştir. İlk bakışta ayrımcılık, baskı gibi olumsuz yöntemler kullanıyor olsa da biyoiktidar hiçbir zaman sınırlandırıcı olamaz. Bireye ve bedene, baskı yaratarak değil; aksine onu özgürlüğüne inandırarak ve özgürleştirerek içeriye nüfuz etmektedir. Özellikle popüler kültür, moda ve güzellik sektörleri üzerinden okunduğunda, beden üzerinden özneyi oluşturmak ve denetlemek, bedeni biçimlendirmek, yönlendirmek, teşvik etmek ve tüm bunların bireyin kendi seçimi olduğuna inandırmak üzere kurulu bir sistem mevcuttur. Popüler kültür, biyopolitiği sinema, moda, markalar ve şirketler aracılığıyla kullanımı mümkün hale getirir (Koç, 2018, s. 210). Bu nokta, çalışmamız için oldukça önem arz etmekte olup ve ilerleyen bölümlerde yeniden yer verilecektir.

2.1.6. Feminist Beden Teorisi

Kökleri 18.yy. sonlarına dayanan ancak asıl manada 19.yy. da gelişmeye başlayan feminist kuram, genel anlamıyla kadını ataerkil kontrolden kurtararak ve

cinsiyetçi ayrıma karşı çıkararak oluşan kadın merkezli bir bakış açısından ortaya çıkmıştır. Feminizmin yaygın olarak kabul edilen başlangıç noktası, 18.yy. ve özellikle Mary Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Savunusu*'nun (1792) yayınlanması olarak kabul edilmektedir. Wollstonecraft'ın yaptığı şey toplumsal cinsiyetin toplumsal yapısını belirlemek olmuştur: bu durum, sonraki yazarların (20. yy. da Simone de Beauvoir'ın yaptığı gibi) kadınların doğmayan ama yaratılan birer insan olduğunu önermelerini mümkün kılmıştır (Evans, 2006). Postmodernizmle birlikte öne çıkan cinsiyet ve getirisi olan toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan kadın merkezli bu kuram, toplumsal eşitlik için mücadele etme amacıyla olan bir harekettir (Ersöz, 2018, s. 62). "Feminist kuram, kadınları, nesnelere ve özneler, yapanlar ve bilenler olarak ön plana çıkararak, insan yaşamıyla ilgili fikirlerin bir sistemini geliştirir" (Lengermann ve Niebrugge, 2001, s. 483). Günden güne gelişmekte ve farklı görüşlere ev sahipliği yapmakta olan feminist kuram, tarihsel olarak bakıldığında toplumlara üç dalga şeklinde yayılmıştır: 1848 ve 1920 yılları arasında temeli hak eşitliği olan birinci dalga feminizm, 1960 ve 1990 yılları arasında özellikle ataerkillik, beden ve şiddet tartışmalarının görüldüğü ikinci dalga feminizm ve 1990'lı yıllarda başlayarak farklılığa vurgu çerçevesinde oluşan üçüncü dalga feminizm (Ersöz, 2018, s.63-65). Özellikle 1980 sonrası dönem feminist çalışmalar için önemli bir dönem olmuştur. Beden çalışmalarının da feminist kurama dahil edilmeye başladığı bu dönem ikinci dalga feminizm dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemin feministleri kadının özellikle cinsellik ve ataerkillik sebebiyle arka planda kalışlarının altını çizmişlerdir.

Feminizmin evrensel olarak birleştiği yer, kadınların eğitim, kamusal varlık ve hukukta erkeklerle eşitlik konularında geçerli talepleridir (Evans, 2006). Aslında en genel anlamıyla bakıldığında feminist hareketin toplumsal bağlamda bulunduğu tek bir nokta vardır: kadın. Ortak bir noktada kadının ikinci planda bırakılışını ve cinsiyet eşitliğinin gerekliliğini savunuyor olmalarına karşın feministler, bu eşitliğin nasıl sağlanacağı noktasında kendi aralarında teorik yaklaşım olarak farklılık göstermektedirler. Liberal, Radikal, Kültürel, Sosyalist, Marxist, Varoluşçu, Postmodern gibi farklı kuramlar içerisinden feminist beden için en önemli görülen kuram varoluşçu feminist kuramdır. Varoluşçu feminizm, kadının bedeni üzerinden bir okumasını yaparken onun 'öteki' olarak görülüşünün altını çizerek bedeni bir sorun alanı olarak yaratmaktadır. Kadın, erkeğin özne olduğu ataerkillik sistemi içinde erkeğin ötekisi konumundadır (Ersöz, 2018, s. 76). Varoluşçu feminizmin önemli

temsilcilerinden olan Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet* ismini verdiği çalışmasında beden incelemesi özellikle kadın bedeninin ataerkil düzenlemesi üzerinden yürütülmüştür. Beauvoir (2019), çalışmasında kadınların toplum ve sosyal dünya tarafından yapıldığını ve kadınları “yaratan” toplumsal dünyanın tutarlı bir kadın düşmanlığı geleneğine yol açtığını ifade etmiştir. Kadınların toplumsal alanda yaratıldığını öne süren bu görüş aslında sosyal inşacı bir yaklaşımdır. Beauvoir, kadınların doğmadıklarını, onları esasen kadın olarak yapılandıran sosyal ve psikolojik süreçler yoluyla ve ataerkil bir düzenleme aracılığıyla kadın olduklarını savunmuştur. Beauvoir'ın (2019) ifadesi ile belirtmek gerekir ise mevcut ataerkil sistem içinde “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” Beauvoir'ın çalışmaları, toplumsal cinsiyet ve cinsellikteki farklılıkların toplumsal üretimi üzerine bir araştırma geleneği başlatmıştır (Turner, 2006, s. 43). Postmodernist feministler, kadının öteki olmaktan aynı olmaya doğru mücadelesinden söz ederler (Işık, 1998, s. 96-97).

Bedenin sosyal teori için önemli bir hale gelmiş olmasında feminizmin etkisi oldukça büyüktür (Işık, 1998, s. 50). Feminist beden teorileri, erkek ve kadın bedenleri arasındaki, doğanın gerçekleriymiş gibi kabul ettiğimiz farklılıkların toplumsal olarak üretildiğini varsayan sosyal inşacılık teorisi ile ilişkilendirilmiştir. Feminist bedende toplumsallığın altı çizilir. 1980 sonrası dönemde, kadının ve bedeninin bir tüketim nesnesi olarak üretilmesine, üretimden çok tüketimine başlanmıştır. Özellikle artan tüketimin etkisiyle çoğu feminist çalışması kadına ait beden nasıl baskı altında tutulduğu, kontrol altına alındığı ve böylelikle bir normalleşme sürecine sokulduğunun üzerinde durmaktadır. Susan Bordo, *Reading the Slender Body* adını verdiği çalışmasında kadın bedenini yönetilen beden olarak ele alırken, iktidarın kadın bedeni üzerindeki normalleştirme işlevini ve bu bedenin tüketim toplumunda nasıl parçalandığını tartışmaktadır (Işık, 1998, s. 96-97).

Feminist çalışmaların yanı sıra postmodern beden tartışmalarında da rastlayabileceğimiz Jacques Derrida, Gilles Deleuze, Jean Baudrillard, gibi isimler beden alanyazısının gelişmesinde oldukça etkili olmuşlardır. Derrida'nın “parçalı beden” olarak ele aldığı yapısökümü kavramı, Deleuze'ün “organsız beden”i, Baudrillard'ın “hyperreal beden”i (1981) postmodern dönem için önem arz etmektedir. Postmodern dönemin bedenleri Guy Debord'un “gösteri toplumu”nda (1967) sahneye çıkmış birer oyuncu niteliğindedir.

2.1.7. Postmodern Beden Teorisi

Latince kökenli bir ek olan ve -den sonra anlamına gelen *post* eki, kendinden önceki durum ile benzer özellikler taşısa da ondan farklı ve yeni bir şekilde ortaya çıkmış durumlarda kullanılmaktadır. Post ekini modernlik olgusuna etimolojik olarak ekleyen ve yeni oluşan bu postmodern olgusunun yeri bir tarihsel çağı ifade ettiğini belirten ilk isim Toynbee'dir (Erdoğan, 2021, s. 43). Bununla birlikte, postmodern kavramı ilk olarak sanat alanında ortaya çıkmış, ilk kez İngiliz ressam John Watkins Chapman tarafından kullanılmıştır. 1960 yıllarında sanat ve mimari alanlarında ortaya çıkan yeni eğilimleri ifade etmek için de kullanılmıştır (Dikmen, 2016, s. 29). Sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu, postfordist ya da postkapitalist toplum şeklinde de ele alınan postmodernite, 19.yy. sonu ve 20.yy. başına denk gelen bir zamanda ortaya çıkmaya başlamıştır. İsminden de anlaşılacağı üzere postmodernite, modernitenin devamı hatta sonucu şeklindedir. Modernitenin yeterli olmaması ve bir süre sonra kendini imha ettikten sonra ortaya çıkmış olduğu tartışmaları olsa da postmodernite, modernitenin devamı niteliğindedir. Postmodern dönem, modern düzenin yok olması anlamına gelmemekte; yeni bir toplumsal düzene geçişi ifade etmektedir (Gürler, 2018). Diğer bir deyişle, modernite sonrası dönemdir. "Bauman için postmodernite, moderniteden bağımsız olarak düşünülemeyecek bir kavram niteliğini taşır. Bauman için postmodernite moderniteden bir kopuş, ayrılış değil onun sonucu, devamı, değişen halidir" (Kineşçi, 2017, s. 63).

Postmodern dönemin öncüleri içerisinde Friedrich Nietzsche, Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Baudrillard, Foucault, Derrida, Deleuze, Bauman gibi sosyal bilimlere katkısı büyük önemli düşünürler bulunmaktadır. Modern ve postmodern süreçler hakkında çalışmaları bulunan George Ritzer'in 'risk toplumu' meselesi de postmodern dönem içerisinde ele alınması gereken konulardan biridir. Postmodern dönemi "tüketim toplumu" ifadesiyle değerlendiren Baudrillard için postmodernlik, gerçek ve sahte olanın iç içe geçtiği, böylelikle hakikati yok ederek hipergerçeklik yarattığı toplumsal bir durumu ifade etmektedir (Dikmen, 2016, s.60). Baudrillard, toplumların tiyatronun doğuşu ve moda aracılığıyla uğradığı değişimler; birbirlerinin aynısı olarak sonsuz sayıda nesnenin üretilmesine imkân veren Sanayi Devrimi ve üretimin yerini taklidin aldığı yeni bir süreç ile geçirdiği üç simülasyon çağından bahsetmektedir (Şaylan, 2009'dan aktaran Şimşek, 2014). Baudrillard'a (2011, s. 7) göre postmodern toplum, bu üç simülasyon çağının son evresidir.

Simülakr, “bir gerçeklik olarak algılanmak istenen görünüm”; simülasyon ise “bir araç, bir makine, bir sistem veya biz olguya özgü işleyiş biçiminin yapay bir şekilde yeniden üretilmesi” şeklinde ifade edilmektedir. “Simulakra nesnelere ya da olayların yeniden üretilmesi olarak düşünüldüğünde, insanın kullandığı sembollerle, bu evrelerdeki farklılığı gösterir” (Şimşek, 2014, s. 93).

Foucault söz konusu olduğunda ise, postmodernite ile ele alınabilecek sorunsallarından biri önceki bölümlerde ortaya koyduğumuz panoptikon meselesidir. Panoptikon Bentham’ın ortaya sürmüştüğü bir kavram olsa da Foucault analizini yapmış, Bauman da panoptikondaki gözetim meselesini yine modernite ve postmodernite tartışmalarına yansıtmıştır. Foucault özelinde modern dönemde iktidar ve gözetim üzerinden tartıştığımız bu mesele, biyoiktidarın da etkisiyle katı ve baskın olan yanını postmodern dönemde daha esnek ve eğlenceli bir hale dönüştürmüştür (Gürler, 2018, s. 11). Derrida ile postmodern dönem arasındaki ilişki ise Şimşek’e (2014, s. 102) göre, “postmodernitenin kültürel farklılıklara ya da kimliklere vurgusu ile anlam üretmedeki farkları göstermesi bakımından Derrida’nın yapıbozum tekniğinin, modernite veya üst anlatıları/kimlikleri yıkmada/dağıtmada bir benzerlik taşıdığı” noktasındadır.

Giddens ve Sutton’un (2009, s. 98) belirttiği üzere içerisinde yaşamakta olduğumuz sosyal dünya kitle iletişim araçları, yeni bilgi teknolojileri, çok kültürlü toplumların gelişimi gibi noktalarla birlikte çok hızlı bir şekilde modernlikten uzaklaşarak postmodernliğe geçiş yapmaktadır. Bu noktada Bauman’ın postmodern fikirler hakkında sunduğu ayrımlardan biri olan postmodern sosyolojiye olan ihtiyaç önem arz etmektedir. Modern bir sosyoloji ile postmodern bir dünya analiz edilemeyeceği için yenilerini tasarlamak gereklidir ve “postmodern bir dünya için postmodern bir sosyolojiye ihtiyacımız vardır” (Giddens ve Sutton, 2009, s. 98). Jürgen Habermas için ise modernite “tamamlanmamış bir proje” (an incomplete project) olarak ifade edilmektedir ve bir kenara atılmak yerine daha fazla genişletilmeye ihtiyacı vardır (Giddens ve Sutton, 2009, s. 98). Görüleceği üzere postmodern dönem içerisinde varlığını göstermiş olan önemli düşünürler, bu dönemi farklı metafor ve sorunsallar çerçevesinde değerlendirmiştir. Sosyal bilimlerde önemli dönüm noktaları olan modernizm, postmodernizm vb. olguların kesin bir tanımını yapmak ve yapılan tanımlar arasından ortak bir karara varmak ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Bu mümkün olmayış onun çok yönlülüğü ile ilgilidir. Postmodern

kavramı ile ilgili olarak ortak bir tanımın olmaması konusunda Featherstone'un "postmodernistlerin sayısı kadar postmodern tanımı vardır" söylemi akıllarda kalmaktadır (Kazancıoğlu, 2019, s. 61).

Antik Çağlardan başlayarak modern dönem ve fenomenolojik yaklaşımın da süzgecinden geçerek tarihsel yolculuğuna devam etmekte olan beden çalışmaları, toplumun değişen standartları, yaşam koşulları ve düşünce biçimlerinin de etkisiyle postmodern döneme kadar varlığını sürdürmüştür. Bu döneme dek asıl bir araştırma konusu olmaktan çok belirli çerçeveler içerisinde ele alınan beden, postmodern beden algısının ön plana çıkmışlığının da etkisiyle temel bir çalışma alanı olmaya başlamıştır. Postmodernizm doğa-kültür, kamusal-özel, eril-dişil gibi tüm söylemlere karşı çıkmaktadır. Modern dönemden başlayarak toplumsal yaşantı içinde varlığını iyiden iyiye hissettiren kapitalizm, popüler kültür gibi etkenler aracılığıyla beden tartışmaları yalnızca kuramsal çalışmalar olmaktan çıkmış, gündelik yaşam içerisinde mevcut bulunan sağlık ve güzellik sektörleri üzerinden de tartışılmaya başlanmıştır. Bu yeni tartışma alanını sağlık sosyolojisi bağlamında okumak oldukça önemlidir, bu yüzden sağlık sosyolojisine ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

Modern dönemde rastladığımız doğaya hâkim olma düşüncesi, Foucault'nun biyopolitika kavramında da yer verdiğimiz üzere, bedenin de bir iktidar tarafından denetime tabi tutulması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Modern dönemde varlığını kamusal alanda gösteren beden, postmodern döneme geçildiğinde bu kamusalıktan uzaklaşarak bireysel alanda daha fazla var olmaya başlamıştır (Erdoğan, 2021, 43). Postmodern dönemde bedenin gündelik hayattaki görünürlüğü artmış, beden kendini hem toplumsal hem de bireysel anlamda daha fazla var etmeye başlamıştır.

Modern dönemde odak noktası olan üretimin yerini tüketime bırakması ve buna bağlı olarak tüketimin artış göstermesiyle birlikte postmodern bedenin güzelliği ve sağlığı diğer bir deyişle bedenin denetim ve kontrolü tüketimin temel hedefleri haline gelmiştir. Postmodernizm, modern dönemde bedenin kontrol altında tutulduğunu ve böylelikle özgürlüğünün kısıtlandığını öne sürmektedir. Bedeni kamusal alandan alarak kendi bireysel alanına yönlendirmiş, baskıcı bir kontrolden ziyade bireyi özgürleştirmiştir. Ancak tüketim kültürü ve bedenin toplumsal alanda artan görünürlüğü aracılığıyla gelişmekte olan özellikle sağlık, güzellik ve estetik sektörleri zaman içerisinde kurumsallaşmaya ve bedeni tüketerek üretmeye, yeniden inşa etmeye başlamışlardır. Bu tüketim kültüründe iç beden yerini dış bedene

bırakmaktadır ve bunun temel nedeni bedenın zaman içinde metalaşması ile ilgilidir. Postmodern beden, kutsal olarak görülmeye başlanmış ve bu kutsallık beden üzerinde emek ve zaman harcamayı beraberinde getirmiştir (Erdoğan, 2021). Böylelikle postmodern birey, bedeni ile uğraşarak onu değiştirmeye başlamıştır. Postmodern bedenin sosyolojisi bir önceki bölümde tartışmış olduğumuz özellikle 20.yy. feminizmden (Turner, 2006, s. 43) oldukça etkilenmiştir.

Postmodern bedeni açıklığa kavuştururken üzerinde durduğumuz bu tüketim kültürü, akıllara Fransız sosyolog Jean Baudrillard'ı getirmektedir. *Tüketim Toplumu* (1997) adını verdiği çalışmasında, bedenin en güzel tüketim nesnesi olduğunu vurgulamış ve bedenin tam anlamıyla ruhun yerini aldığı görüşünü ileri sürmüştür (Baudrillard, 2018, s. 163). Baudrillard, bedeni bir kültür olgusu olarak ele alarak; hangi toplumun kültürü olursa olsun bu mevcut kültür ve beden ilişkisinin aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yapısını da yansıtacağını vurgulamaktadır:

“Hangi kültür olursa olsun bedenle ilişkinin örgütlenme tarzı şeylerle ilişkinin örgütlenme tarzını ve toplumsal ilişkilerin örgütlenme tarzını yansıtır. Kapitalist bir toplumda özel mülkiyetin genel statüsü aynı zamanda bedene, toplumsal pratiğe ve bu pratiğin zihindeki temsiline de uygulanır. Geleneksel düzende, örneğin köylüde bedeni narsisik kuşatma, gösterisel algılamaya değil, emek süreci ve doğayla ilişki aracılığıyla ulaşılmış araçsal/büyülü bir beden görüşü vardır (Baudrillard, 2018, s. 164).”

Üretim ve tüketim bağlamında bilinçli olarak kuşatılan bedeni “sermaye” olarak beden ve “fetiş” (yani tüketim nesnesi) olarak beden olmak üzere iki pratik şekilde incelemektedir (Baudrillard, 2018, s. 164). Özne ve nesneleşmiş bedeni tehlikeli bir çift olarak görmektedir. Baudrillard için beden tartışması güzellik ve erotizm ikilisi bağlamında ilerlemektedir.

Tüm bunlar doğrultusunda, bireyin ve bedeninin postmodern toplumlarda bir tüketim nesnesine dönüştüğünü belirtmek yanlış olmayacaktır. Güzel ve sağlıklı olmak toplumsal olarak inşa edilen beden ile ilgili olgulardır. Bu bağlamda, postmodern Batı toplumları üzerinden ele almış olduğumuz kadın bedenine müdahale biçimleri, toplumsal tüketim ağına dahil edilen ve biyoiktidar tarafından inşa edilen birer nesne niteliği taşımaktadır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu çalışmanın genel hatları beden, kadın bedeni, beden sosyolojisi, bedene müdahale, kültürel müdahaleler gibi belirli konular çerçevesinde çizilmiştir. Disiplinler arası tartışmalara açık olan beden konusunun uzun yıllardan beri süregeldiği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda, çalışmamızın kapsamında ilgili olup, katkı sağlayacak çalışmaların bazılarına gelecek çalışmalara referans olabilmesi amacıyla bu bölümde yer verilmiştir.

Beden çalışmalarının temel kuramlarını ortaya koyan Turner, *The Body&Society* (2008) adını verdiği eserinde, beden sosyolojisi alanı için öne srdĞu kuramları detaylandırmış, beden ve beden sosyolojisi tartışmaları için vazgeçilmez bir kaynak ortaya koymuştur. Bedeni i ve dış beden olarak iki temel şekilde değerlendiren Turner'ın çalışması, beden sosyolojisi alanında en önemli eserlerden biri niteliğindedir.

Rıfat Bilgin, *Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği* (2016) adını vermiş olduğu makalesinde, geleneksel ve modern toplumlarda kadın bedeni yansımalarına odaklanmıştır. Geleneksel toplumlarda ataerkil yapı üzerinden tahakküm altında olarak değerlendirdiği kadın bedeninin, modern toplumlarda da kapitalist ve tüketim kaynaklı bir tahakküm sebebiyle değersizleşmeye devam ettiği kanısını ileri srmştir. Geleneksel veya modern fark etmeksizin tüm toplumlarda beden, özellikle de kadın bedeninin toplumsal yapılar tarafından inşa edildiğinin altını çizmiştir.

Beden sosyolojisi alanında Türkçe olarak yayımlanan ilk kitaplardan biri olma özelliğini taşıyan alışma, Canatan editrlĞunde basılan *Beden Sosyolojisi*dir (2011). Beden sosyolojisini felsefe, siyaset, teoloji, kültür, sağlık, toplumsal cinsiyet ve edebiyat bağlamlarında ele alan bu çalışma, bedenin disiplinlerarası bir konu olduğunun göstergesi niteliğinde oldukça önem taşımaktadır.

akı'nın 2011 yılında ortaya koymuş olduğu *Batı-dışı Toplumlarda Gençlik ve Beden İmajı* isimli alışması, Batı gençliği ile Batı-dışı gençlik arasındaki beden imajı ve etkilerinin farklılaşma durumlarını ele almıştır. Beden imajını anlamlandırmak ve Batı ve Batı-dışı toplumlar özeline bir bağlama oturtmak amacıyla bu çalışma önem taşımaktadır.

Toplumsal Dünyanın Bedensel Temelleri: Durkheim, Simmel ve Weber Sosyolojisinde Bedenin Yeri (2017) isimli çalışmasında Hüseyin Çil, klasik sosyolojide yeri olmadığı söylenen beden meselesinin yeniden gözden geçirilmesini amaçlamıştır. Sosyolojinin temel isimlerinden olan bu üç ismin çalışmalarında bedenin izini sürmüş ve aslında klasik sosyolojide de bedenin önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bryan S. Turner'ın Kuramı Çerçevesinde Kadın, Beden ve Toplum (2018) isimli çalışmasında Ördem, Turner üzerinden bir beden sosyolojisi incelemesi yapmıştır. Turner'ın ilgili alan yazında çizdiği çerçeve doğrultusunda kadın bedenini ele almış, bedenin toplumsal olarak inşa edildiği ve iktidarın merkezlerinden biri olduğunu vurgulamıştır.

Orhan Bingöl, 2017 yılında *Bedenin Sosyolojisi: Nasıl? Niçin* isimli çalışmasında bedenin sosyal ve kültürel yapılardan ayrılamayacağını, sosyal bireyin bedeninin bu yapılar aracılığıyla oluştuğunu vurgulayarak bedenin modern toplumdaki yerini konumlandırmaya çalışmıştır. Bedenin tarihsel ve toplumsal bağlamda geçirdiği değişim süreçlerini ele alarak, beden sosyolojisinin nasıl ve niçin yapıldığını ortaya koymuştur.

Bedene Müdahalenin Sosyolojisi (2009) isimli çalışmasıyla bedene yapılabilecek çeşitli müdahaleleri ortaya koyan Okumuş, bu müdahaleleri zararlı veya yararlı olarak nitelendirilebilecekleri noktasında değerlendirmiştir. Toplum içinde müdahalelerle karşı karşıya kalan beden, Türk kültüründen çeşitli örneklerle ele alınmıştır.

Işık'ın 1998 yılında ortaya koymuş olduğu *Beden ve Toplum Teorisi: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine* isimli doktora tezi, beden sosyolojisinin teorik ve kavramsal çerçevesi açısından önem arz etmektedir. Işık, çalışmasında bedenin Batı düşüncesinde nasıl yer ettiğini değerlendirerek beden sosyolojisinin alanını ve sınırlılıklarını ele almıştır.

Beden sosyolojisinin güncel çalışmalarından biri olarak Erdoğan'ın 2021 yılında sunmuş olduğu *Günümüzde Değişen Beden Algısı ve Bedenin Yeniden İnşası* isimli yüksek lisans tezi de verimli çalışmalardan biri olarak nitelendirilebilir. Postmodern toplumlarda bedeni medya, sağlık, güzellik gibi belirleyici mitler

üzerinden ele aldığı çalışması, bu çalışma ile de bazı noktalarda benzerlikler göstermektedir.

Literatürde yer eden bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere beden meselesi, sosyal bilimler literatüründe geniş ve kapsamlı bir yere sahiptir. İlgili araştırmalar, bu çalışma ile teorik kuramlar noktasında benzerlik göstermektedir. Dahil edilebilecek daha pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak çalışmamız ayrı ayrı yapılan bu çalışmaların, tek bir çalışmada farklı bir bakış açısıyla toparlanacak olması anlamında farklılık göstermektedir. Kadın bedenine zarar veren kültürel müdahaleler, ilgili araştırmalardan farklı olarak hem Batı dışı hem de Batı toplumlarında geleneksel ve dayatılarak bir nevi gelenekselleştirilen pratikler üzerinden ele alınmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin Batı ve Batı dışı toplumlardaki izdüşümlerine odaklanan çalışmanın temel amacı bu iki farklı kategoride yer alan toplumların müdahale biçimleri ve bu müdahale biçimlerinin literatürde ele alınış biçimlerini karşılaştırarak farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın araştırma modeli literatür taraması ve niteliksel araştırma yöntemlerinden söylem analizinden oluşmaktadır. Ayrıca bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koyulan bu çalışmada sosyal inşacı bir yaklaşım benimsenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden eleştirel söylem analizi ve ilgili literatür taraması üzerinden yürütülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın evrenini kadın bedenine müdahale ile ilgili farklı dillerdeki tüm kaynaklar oluşturmaktadır. Sözü geçen müdahaleler Batı ve Batı dışı toplumlar olmak üzere iki farklı kategoride incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinde örneklem çalışma konusunu anlamaya uygun nitelikte olan, evreni temsil etmesi beklenmeyen gruplardan seçilmektedir (Gönç Şavran, 2014a, s. 75). Bu doğrultuda, bu çalışmanın örneklemini Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler konusunda yapılmış Türkçe ve İngilizce çalışmalardan oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin toplumsal izdüşümlerinin ve literatürde nasıl ele alındığının incelendiği bu çalışmada sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, “belli bir nokta üzerinde odaklanmada çok metotlu,

araştırma problemine yorumlamacı yaklaşımı benimseyen bir yöntemdir” (Denzin ve Lincoln, 1994’ten aktaran, Coşkun vd., 2015, s. 303). Nitel araştırmalar, toplumsal olguları parçalamadan, bütüncül bir bakış açısıyla ele alan, bu olguları toplumsal ve kültürel bağlam kapsamında değerlendirerek anlamaya çalışan, ‘neden, nasıl’ gibi anlamaya dayalı sorular soran araştırmalardır. Nitel araştırmalarda parçaları inceleyerek bütün hakkında bilgi sahibi olmaya çalışılan tümevarım tekniği kullanılmaktadır (Gönç Şavran, 2014a, s. 69-74).

Nitel araştırma yöntemi kapsamında çalışma konusu ile ilgili online olarak erişilebilen Türkçe ve İngilizce kaynaklar, tezler, ulusal kuruluşların bildirimleri gibi kaynaklar üzerinden bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması, belirli bir konuda önceden yapılmış çalışmalarda elde edilmiş bilgilerin, incelenmesi, önemli noktaların gözden geçirilmesi ve özetlenmesidir (Gönç Şavran, 2014b, s. 129). Konuya dair ilgili literatür taramasının ardından bu çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan araştırma tekniklerinden biri olan “nitel içerik analizi” veya “eleştirel söylem analizi” olarak ifade edilen araştırma tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, bir araştırma kapsamında ortaya koyulan bulguların karakterize edilmesi ve karşılaştırılması amacıyla kullanılan bir taktiktir (Coşkun vd., 2015, s. 324).

Söylem kavramı, “amaç, geleneksel destekler, güç ilişkilerinin yeniden üretilmesi ve bunların ideolojik etkilerini inşa eden ifade sistemi” şeklinde tanımlanmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2008, s. 113). Foucault’ya (1993, s. 141-142) göre söylemler, “hiçbir biçimde, düşüncelerimizin, tasarımlarımızın, isteklerimizin okunup çözülmesi değildirler.” Edward Said’in (1978) oryantalizm çalışmasını ortaya koyarken bu kavramı bir söylem analiziyle ele alması bu noktada önemlidir. Foucault’nun söylem kavramını Doğu hakkındaki bilgi ile Doğu üzerindeki güç arasındaki ilişkiyi tanımlayacağı bir araç olarak kullanarak ortaya koymaktadır ve buna göre Said, “Batı’nın altbenliği olarak kabul ettiği Doğu’yu inceleyen oryantalizmi, Doğu’yu yeniden yapılandırmada, Doğu üzerinde yetki kurmada kullanılan Batılı bir üslup olarak çözümler” (Eren, 2013). Buna göre, Foucault’nun söylem analizi çoğunlukla metinlerin yapısına yönelmekte ve dil ile söylem arasında var olan ilişkiyi toplumsal bir düzeyde ortaya koymaktadır. Böylelikle, söylemler tek bir hakikati temsil etmekten çok gücü elinde bulunduran iktidarın verili kalıpları haline gelirler (Eren, 2013, s. 34). Söylem analizi çoğunlukla eleştiriye dayandırılmaktadır. Eleştirel söylem analizi ise, “güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları

gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl yansıdığı ve nasıl işlendiği” ile ilgilenmektedir (van Dijk, 2003’ten aktaran Çelik ve Ekşi, 2008, s.113).

Bu doğrultuda, eleştirel söylem analizi, çalışma metninde açıkça ifade edilen anlamların içinde gizli olanları, ilk bakışta görülmeyenleri veya ima edilenden daha fazla anlam barındıran ifadeleri ortaya çıkarmakla ilgilenir. Bu teknik güç, tahakküm, sömürü gibi olguların toplumsal ilişkiler içinde oluşturulmasında ve yeniden üretilmesinde söylemlerin rolüne odaklanır (Gönç Şavran, 2014b). Literatür taramasıyla birlikte Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelere dair iddialar ve söylemler eleştirel söylem analizi tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

2022 yılının Ocak ayında başlanan ve aynı yılın Haziran ayında sonlandırılan bu çalışmada kullanılan verilerin birçoğuna Balıkesir Üniversitesi Kütüphanesi, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi ve çeşitli veri tabanlarında bulunan online dergiler veya yayınlar aracılığıyla ulaşılmıştır. Sınırlı bir sürede yürütülmek zorunda kalınan bu çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak ve saha çalışması yapılarak yürütülmek yerine nitel bir yöntem ve kuramsal çerçeve ile sınırlandırılmıştır. İlerleyen süreçlerde ve doktora tez aşamasında ilgili konunun saha araştırması olarak daha detaylı bir şekilde araştırılması ve çalışılması planlanmaktadır.

3.5. Verilerin Analizi

Kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler kapsamında değerlendirilen tüm çalışmalar yeteri kadar gözden geçirilerek sınıflandırılmış ve belli temalar üzerinden analiz edilerek bu çalışmaya dahil edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Bedene Müdahale

17.yy. da literatüre girdiği bilinen, dilimize Arapça'dan geçmiş ve 'duhul' kelimesinden türetilmiş olan *müdahale (intervention)* kavramı TDK'deki (2022) temel anlamıyla "karışma, araya girme" olarak ifade edilmektedir. İlgilenmek, değiştirmek anlamlarına da gelebilecek olan bu kavram, müdahale etmek/müdahalede bulunmak şeklinde de kullanılmaktadır. Bedene yapılan müdahalelerden söz ettiğimiz bu çalışmada müdahale kelimesi "değiştirmek" anlamıyla kullanılmış, bedene yapılan her türlü değişiklik üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak buradaki değişimden kasıt yalnızca fiziksel olarak yapılan ve gözle görülebilir (dövme, piercing, estetik, sünnet gibi) müdahaleler değildir. Örneğin tıbbi müdahale olarak ele alabileceğimiz ilaç kullanımı, röntgen çekilmesi veya hakaret etme, tecavüze uğramış olmak gibi şiddet içeren psikolojik zararlara sebebiyet verebilen müdahaleler de sözü geçen müdahalenin kapsamına girmektedir.

Bedene müdahale biçimleri bazen bedeni süslemek, güzelleştirmek ve şımartmak amacıyla yapılmış, bazen şiddet, ceza, açlık gibi eylemler üzerinden kısıtlanmış, bazen de süslemek ve güzelleşmek amacıyla yapıldığı halde yine zarar verici bir eyleme dönüşmüştür. Bedene yönelik müdahalenin ruhsal ve toplumsal arka planını bir bağlama oturtmak, beden ve müdahalelerinin neyden ne şekilde ve ne derecede etkilendiğini anlamlandırabilmek çalışmamız da dahil olmak üzere beden ile ilgili tüm çalışmalar için önem taşımaktadır.

Bedene müdahale konusuna başlarken literatürde karşımıza çıkmakta olan önemli isimlerden biri "*Bedene Müdahalenin Sosyolojisi*" çalışması ile Ejder Okumuş olmaktadır. Bedene müdahalenin tanımını yaparken Okumuş'un vurgularına yer vermek faydalı olacaktır. Toplumsal bir varlık olan insanın insan olarak görünme aracı bedendir. Bedenleriyle toplum sahnesinde görünürlük kazanan insanlar toplumsal ilişkilere dahil olurlar. Bu dahil oluş sürecinde bedenler birbirleriyle karşılaşır, etkileşime girer ve bazen birbirlerine müdahale ederler (Okumuş, 2009, s. 3). Ancak

burada belirtmek gerekir ki bedene müdahale her zaman veya yalnızca diğer bedenlerden yani dışarıdan gelmemektedir. Bu noktada Okumuş'un sözlerini vurgulamak yerinde olacaktır:

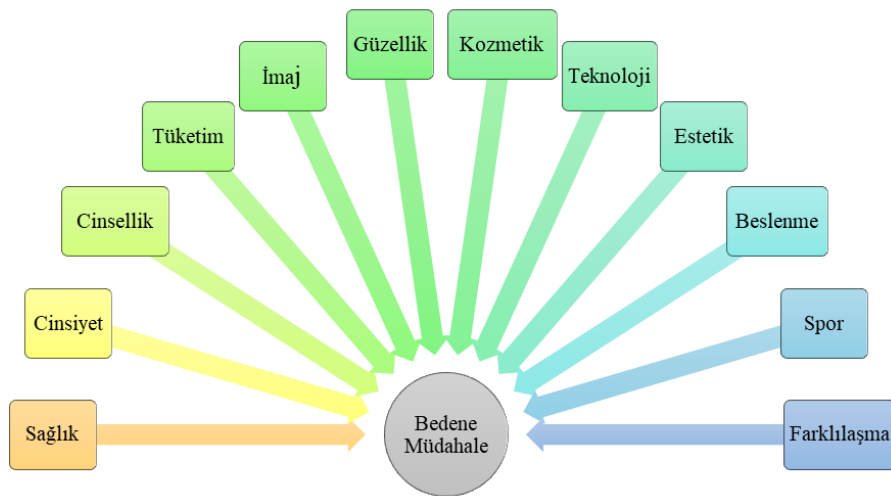
“Bedene müdahale, insanın iç dünyasından, bizzat bedenin içinden gelebileceği gibi, dış dünyadan, diğer bedenlerden de gelebilir. Dış dünyadan bedene yapılan müdahaleler, estetikten hükmetmeye veya iktidar kurmaya kadar pek çok sebep ve etmeden kaynaklanabilir. Müdahaleler, kıyafet biçimlerinde olduğu gibi bedene görece az ve zararsız/yararlı veya bazı güzelleştirme çabalarında ve tıbbî uygulamalarda olduğu gibi görece faydalı da olabilir, tam tersine her türlü yaralama, işkence veya öldürme biçimlerinde görüldüğü gibi zararlı da olabilir. ‘Canlı dil’ olan bedenin, gündelik hayatta, sosyal iletişimde, iktidar ilişkilerinde, sınıfsal ilişkilerde vs. oldukça etkili olduğu ve de istenildiği oranda bedenin sahibi ve toplum tarafından, toplumun farklı aktörleri tarafından etki altına alınabildiği söylenebilir (Okumuş, 2009, s. 3).”

Bedene yönelik gerçekleştirilen müdahale biçimlerini farklı şekillerde kategorize etmek mümkündür. Okumuş'un sınıflandırması ile bu müdahale biçimleri başlıca iç dünyadan ve dış dünyadan gelmektedir. İç dünyadan, dolayısıyla bireyin bizzat kendisi tarafından bedene yapılan müdahale, gündelik yaşantımıza devam ederken bedenimizin nasıl görüldüğünü davranışlarımız, yürüyüş şeklimiz, bakışımız ve kıyafetlerimizle düzenlememiz ile ilgilidir. Dış dünyadan bedene yapılan müdahale ise bireyin iç dünyasındaki müdahaleleri oluşturur ve düzenlerken etkisinde kaldığı müdahalelerdir. Özellikle tüketim toplumlarında bireyin seçtiği kıyafetten sokakta yürüyüş şekline kadar oluşturulan bir ‘ideal’lik söz konusudur. Bu idealler, bireye ve bireyin bedenine hem içten hem de dıştan müdahale etmektedirler. Ayrıca sözü geçen bu iç/dış ayrımında Featherstone'nun tüketim toplumları için altını çizdiği iç beden ve dış beden ayrımını da hatırlamak yerinde olacaktır. Tüketim toplumunda iç beden ve dış beden bir araya gelerek birlikte hareket eder. İç bedenin korunması, dış bedenin görünümünün güzelleştirilmesi hedefini taşımaktadır (Featherstone, 1993, s. 171). Modern dönem ile başlayıp postmodern dönem ile etkilerini hızlı bir şekilde artıran ve daha çok gün yüzüne çıkan tüketim toplumunda bedene müdahale biçimleri daha çok dış beden ile ilgilidir. Sağlık sektörünün de etkisiyle tüketim kültürü özellikle güzellik, güzelliğin dayandırıldığı kozmetik ve plastik cerrahi, diyet programları özelinde toplanan beslenme pratikleri gibi belirli alanlarda varlığını sürdürmektedir. Bedene müdahale pratiklerinin hangi koşullarda hangi amaç doğrultusunda yapıldığını anlamlı bir kapsamda değerlendirebilmek için belirli sınıflandırmalara gitmek önemlidir.

4.1.1. Bedene Müdahale Türleri

Bedenler, “eğitilmiş, manipüle edilmiş, kandırılmış, ikna edilmiş, organize edilmiş ve genel olarak disipline edilmiş” olması gereken (tamamlanmamış) kaynaklardır (Martin, 2017). Bedenlerimizi yaşam araçlarımızı inşa etmek, varlığımızı sürdürmek, birbirimizle ilgilenmek için kullanırız. Bedenlerimiz, başkaları tarafından ‘okunmak’ üzere inşa ettiğimiz toplumsal metinlerdir. Bedene yönelik müdahale pratikleri genel çerçevede ele alındığında hiçbir müdahale biçiminin tek yönlü olduğundan bahsedilemez.

Müdahale biçimleri, fiziksel olabildiği gibi aynı zamanda sosyal, psikolojik ve ekonomik de olabilmektedir. Örneğin İslam toplumlarında dinin bir gerekliliği olan başörtüsü meselesi, bedene müdahalenin hem görünür bir yanı olarak fiziksel müdahale hem de sosyal bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda kadının baskı altında kalarak başörtüsü kullanıyor olması psikolojik bir beden müdahalesinin göstergesi olabilir. Şiddet eylemi de beden müdahalelerine örnek olarak gösterilebilir. Fiziksel olarak uygulanan şiddet aynı zamanda psikolojik olarak yaratacağı etkiler sebebiyle psikolojik bir müdahale biçimi de olabilmektedir. Bedene müdahale biçimlerini bu şekilde kategorize etmek çalışmamızın sınırlılıklarını belirleyebilmek açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede bu çalışmanın odak noktasını kadın bedeni özelinde bedene yönelik yapılan ve fiziksel olarak zarar veren müdahaleler oluşturmaktadır. Bedene fiziksel anlamda yapılan bu müdahaleleri de kendi aralarında kategorize etmek elbette ki mümkündür.

Şekil 3. Bedene Müdahalenin Alanları

Bedene müdahale biçimlerini ele alırken literatürde başvurulabilecek çok sayıda sınıflandırma yöntemi vardır. Genel sınıflandırmasında iç ve dış beden ayrımını yapan Okumuş (2009), aynı zamanda bedene müdahaleyi din, ideoloji, siyasal iktidar, tıp, cinsellik, tüketim kültürü, imaj kültürü, elbise, teknoloji, sekülerleşme, tanımlamalar, sevgi ve şiddet biçimleriyle ele almaktadır. Diğer yandan tüketim toplumu bedenini bir 'proje' olarak değerlendiren Eke (2013), odak noktasına aldığı moda ve medya olguları üzerinden bedene müdahale biçimlerini tartıştığı çalışmasında güzellik pratiği, ideal beden, cinsiyet ve cinsellik, beslenme pratikleri, diyet, estetik cerrahi kültü, sağlık, hastalık, ölüm, beden eğitimi, spor, gençlik ve yaşlılık algısı noktalarına dikkat çekmektedir. Aslına bakılırsa müdahaleler hakkında sonsuz bir sınıflandırmaya gitmek gelişen ve değişen teknolojinin yol açtığı yeni imkanlar aracılığıyla da mümkün olacaktır.

Son yıllarda temeli Batı'nın özgür kılarak empoze ettiği ve tamamıyla tüketime dayalı olan bu pratiklerin sonu hiçbir zaman gelmeyecek, aksine her geçen gün dahası ve yenisi eklenecektir. Ayrıca burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri de tek tek sınıflandırılan bu alanların aslında birbirinden hiçbir zaman bağımsız olmadığı ve birden fazla alanda iç içe geçmiş olabilecekleridir. Örneğin, beslenme pratikleri ve diyet sağlık alanında ele alınabileceği gibi aynı zamanda ideal beden veya güzellik alanlarına da dahil edilebilecektir. Bu açıdan bakıldığında çalışmamızın amacından hareketle, bedene müdahale biçimleri genel bir çerçevede sunulacak ve sağlık amacıyla bedene müdahale, bağımlılık temelli davranışların bedene müdahalesi, güzellik amacıyla bedene müdahale ve son olarak kültür gereğince yapılan bedene müdahaleler olarak dört başlıkta sınıflandırılacaktır. Çalışmamızın için önem arz eden bölümler güzellik amacıyla ve kültür gereğince yapılan müdahalelerdir. Özellikle Batı'nın getirisi olan güzelliğin bedene müdahalesi ve daha çok Batı dışına atfedilen kültürün bedene müdahalesi odak noktamız olacaktır.

4.1.1.1. Sağlık Amacıyla Bedene Müdahale

Bedenin en önemli bileşenlerinden biri olan sağlık, en belirgin şekliyle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "sadece hastalıkların ve rahatsızlıkların olmayışı değil, bir bütün olarak fiziki, ruhi ve sosyal açıdan iyi olma hali" olarak tanımlanmaktadır. Sağlık, yalnızca hastalık ya da sakatlık gibi durumlara sahip

olmamak değil, aynı zamanda bireyin hem beden hem ruhen hem de sosyal yönden tam bir iyi olmak halinden ibarettir. Sağlık kelimesi telaffuz edildiğinde akıllara gelen ilk alan tıp alanı olsa da sağlık aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgudur. Sağlık çok boyutlu bir kavramdır; “ne yaşamın kendisi ne kalıcı bir iyilik hali ne sakatlık ve hastalığın yokluğu ne de yüce bir değerdir. Sağlık, hayatın akışı; toplumsal ve kültürel bir durumdur, ruhsal bir tecrübedir” (Açıkgöz, 2021, s. 30). Toplumun temel kurumlarından olan sağlık kurumları dahil, sağlıkla ilgili her şey sosyolojinin de kapsamına girmektedir. İnsan hayatında önemli bir yeri olan sağlık elde edilmesi, korunması ve sürdürülmesi açısından sosyolojik bir yapıdır. Sosyal bir yapı olan sağlık, toplumdaki bireylerin sağlıksal ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür ve buna dair rolleri, etkileşimleri, inançları, değer ve normları içermektedir. Sağlık kurumu, toplumsal sürekliliği sağlamak amacıyla sağlıklı bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle bireylerin bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan “bir iyilik hali” içerisinde olmalarını sağlamakla yükümlüdür.

Bireylerin sağlıklı olma durumunu belirleyen faktörlerden biri kültürdür. Sağlığa dair inançlar ve tutumlar toplumsal kültüre dayanmaktadır. Her toplumsal olgu gibi sağlık olgusu da tarihsel süreç içerisinde toplumdan topluma veya kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. “Sosyal olarak inşa edilen ve bireyin toplumsallaşma sürecinde edindiği hastalık algısı bu anlamda içinde yaşadığı toplumun hangi belirtileri hastalık olarak kabul ettiğine bağlıdır” (Aytaç ve Kurdaş, 2015, s. 238). Bireyin sağlığını tehdit eden hastalık belirtileri bir toplumda hastalık olarak kabul edilirken ve buna yönelik iyileştirme çabaları bulunurken, benzer veya aynı belirtiler farklı bir toplum için hiçbir şey ifade etmemektedir. Sağlıklı olmak ya da olmamak biyolojik bir mesele olmakla birlikte toplumsal ve kültürel bir meseledir. Toplumsal olanın anlamlandırılmasında ve bir bağlama oturtulmasında görev alan sosyoloji, sağlığa dair toplumsal nedenleri, sonuçları ve dahasını sağlık sosyolojisi alanıyla kapsamına dahil etmektedir. “Sosyoloji, hastalığın toplumsal nedenlerini, bir toplumsal rol olarak hastalık durumunun karakterlerini ve insanların hastalık durumu karşısında duygular, dil ve toplumsal eylemler aracılığıyla verdikleri tepkileri açıklamaya çalışır (Turner, 2011’den aktaran Aytaç ve Kurdaş, 2015, s. 240).”

Sağlık sosyolojisine dair ‘tıbbi sosyoloji’ kavramı ilk kez 1894 yılında Charles McIntire tarafından yazılan ve sağlıkta sosyal faktörlerin önemini ortaya koyan “The Importance of the Study of Medical Sociology” adlı çalışmada kullanılmıştır (Ekizer,

2020, s. 5). Tıbbi çalışmalara etkisi olması amacıyla ortaya koyulan tıbbi sosyoloji, 1940-1950 yılları sırasında ABD'de sosyoloji disiplininin bir alt disiplini olarak ortaya çıkmıştır (Ekizer, 2020, s. 2). Alan çalışmalarına özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ağırlık verilmiştir. Sağlık sosyolojisi, sağlık ve hastalığın toplumsal sebeplerine ve sonuçlarına odaklanmakla ilgilenmektedir. Bugünkü anlamıyla kökeni 19.yy. a dayanmaktadır ve tıp, sosyal tıp ve tıbbın sosyolojisi olmak üzere birbirini tamamlayan  kavramdan türemiştir. Birbirleriyle örtüşen bu kavramlar, toplumsal koşulların tıp ile ilişkisini ortaya koymaktadır (Aytaç ve Kurtdaş, 2015).

Beden sosyolojisi ile yakından ilişkisi kurulan ve kapsamına dahil edilen sağlık sosyolojisi, ayrı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken büyük ve önemli bir alandır. Gelişen teknoloji ile eş zamanlı olarak gelişim gösteren sağlık teknolojileri, bedene müdahalenin alanını da genişletmiştir. Sağlık amacıyla yapılan birçok bedene müdahale uygulamasından söz etmek mümkündür. Bu uygulamaların bazıları ilerleyen bölümlerde güzellik amacıyla yapılan bedene müdahaleler ile de örtüşmektedir. Ancak yalnızca sağlık amacıyla yapılan bedene müdahalelere; görme problemi olan bireylerin göz çizdirme operasyonları veya aşırı kilolu olduğu için yaşamı tehdit altında olan bireylerin mide küçültme ameliyatları bu noktada örnek olarak sunulabilir. Ayrıca kalp, böbrek, karaciğer, akciğer, pankreas, bağırsak gibi birçok organın uygun bir vericiden (donör) alınarak eksik bir organı tamamlayan alıcının vücuduna yerleştirildiği bir prosedürü içeren organ nakli uygulamaları da sağlık amacıyla bedene yapılan müdahalelerden biridir.

Özellikle Batı toplumlarında mevcut olan sağlık söylemi, bireyin sağlıklı olması ve dolaylı olarak genç kalması vaatleriyle bireyleri etkisi altına almaktadır. Sağlıklı olmak, toplumsal güzellik normlarına hitap eden zayıf ve fit olmak, bakımlı olmak, güzel olmak gibi pratikler ile ilişkilendirilmektedir. Örneğin hayati tehlike arz ettiği için mide küçültme ameliyatı olan bir bireyin yanı sıra, hayati tehlike arz etmese de fit görünmek ve sağlıklı olmak için mide ameliyatı geçiren bireyler de bulunmaktadır. Bu nedenle günümüz tüketim toplumlarında sağlık ve güzellik birbiriyle iç içe geçmiş durumdadır. Tüketim toplumlarında sağlık ve güzellik söylemleri sebebiyle bireylerin sağlığa olan dşknlg Güngör ve Erdem (2019, s. 123) tarafından “bireylerin daha çok sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak adına, aşırılığa varacak düzeyde sağlıklı yaşam ile ilgili popüler bilgi kaynaklarının etkisi altında kalarak hayatını düzenlemeye çalışması” şeklinde tanımlanarak yeni bir söylem olarak “sağlıklı yaşam sendromu”

öne sürülmüştür. Sürekli tüketime açık olan sağlıklı yaşam söylemi bireyleri hasta olmamak, sağlıklı olmak, yaşlanmamak gibi amaçlarla zayıflama yöntemleri, çeşitli egzersizler veya diyetlere yönlendirmektedir. Bu doğrultuda birey, sağlık amacıyla bedenine müdahale ettiğine kendini de inandırarak bir uzman kontrolünde bedenine müdahale edilmesine izin vermekte ve örneğin yapılan bir estetik burun ameliyatı sonrasında “zaten burnumda kemik de varmış, nefes almamı etkiliyormuş” gibi ifadelerle estetiğin güzellik için uygulanan yönü gizlenerek sağlığa atıf yapılmaktadır (Kurt, 2016’dan aktaran, Güngör ve Erdem, 2019, s. 126).

Sağlık amacıyla ve güzellik amacıyla yapılan beden müdahalelerin ince çizgisini çekmek, farklarını ortaya koymak ve birbiriyle karıştırmamak, müdahaleleri anlamlandırabilmek adına önem taşımaktadır. Sağlık amacıyla bedene uygulanan müdahale biçimleri, bireyin gerçekten sağlıklı olması için uygulanan müdahalelerdir. Uygulanmadığı takdirde bireyin yaşamına dair hastalık veya ölüme bağlı tehditlerin olması gerekmektedir. Güzellik amacıyla bedene uygulanan müdahale biçimleri ise toplumsal güzellik algılarına uyum sağlayabilmek adına özgürce ancak biyoiktidar tarafından gizlice dayatılarak uygulanan, uygulanmadığı takdirde birey için herhangi bir sağlık tehdidi barındırmayan uygulamalardır. Bu çalışma kapsamında ele alınmış olan bedene müdahale biçimlerinden olan korse, estetik operasyonlar gibi müdahaleler güzellik amacıyla olduğu gibi bazı durumlarda sağlık amacıyla da uygulanabilen müdahale biçimleridir.

4.1.1.2. Bağımlılık Temelli Bedene Müdahale

Herhangi bir şeye bağımlı veya tabii olma durumu olarak kısaca ifade edebilecek olduğumuz bağımlılık (addiction) kavramı tıp literatüründe işlevlerin yerine getirilebilmesi için bir maddeye fizyolojik ve psikolojik bağlanma (dependence) şeklinde tanımlanmaktadır (Statt, 1998’den aktaran Çavuş vd., 2016, s. 271). Bağımlılık araştırmalarının temelinde sigara, alkol, uyuşturucu gibi çeşitli maddelere karşı olan madde bağımlılığı yer almaktadır. Günümüz toplumlarında ise artan teknolojik gelişmeler ile madde bağımlılığına sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı, ekran bağımlılığı gibi çeşitli sanal bağımlılık türleri de eklenmiştir. Bağımlı olunan maddeye duyulan ihtiyaç normalden daha fazla olduğunda birey bağımlı hale gelmiş kabul edilmektedir. Bağımlı olunan şeyden

ayrılmama, her anında onu düşünme veya sürekli onunla ilgilenme gibi eylemler bağımlılık temelli davranışların birer göstergesi niteliğindedir.

Bağımlılık temelli davranışlar aracılığıyla bedene yapılan müdahale beden bu bağımlılıklar sebebiyle zarar görmesiyle paralel olarak ilerlemektedir. Bireyin bağımlı olduğu maddeye karşı gösterdiği tavır beynin işleyişini, beyinde ortaya çıkan işlev bozuklukları da davranışları etkilemektedir. Gündelik hayata devam edebilmek, bedenin fizyolojik ve psikolojik süreçlerine devam edebilmek için bağımlı olunan maddeye ihtiyaç duymak bireyi sosyal açıdan etkileyebileceği gibi bedensel ve ruhsal açılardan da etkilemektedir. Buna dayanarak bağımlılık bir sendrom olarak nitelendirilmekte ve bir beyin hastalığı olarak kabul edilmektedir (Çavuş vd., 2016, s. 271). Bağımlılık temelli bedene müdahaleler kapsamında günümüzde çok küçük yaşlara kadar inmiş olan madde kullanımına en iyi örnek olarak uyuşturucu kullanımı gösterilebilir. Bireysel olarak verdiği zararların yanı sıra ailevi ve sosyal açıdan da zarar görmeye açık olan uyuşturucu kullanımı toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Fensiklidin (melek tozu), meskalin, esrar, ekstazi, kokain, eroin, absent (yeşil peri) ketamin, bonzai (Gürkan vd., 2018) gibi farklı çeşitleri bulunan uyuşturucu kullanımı trafik kazaları, cinayet ve intiharlara da sebep olarak yalnızca bireyin kendi bedenine değil toplumda var olan diğer bedenlere de verebilecek olduğu zararlardan yalnızca bazılarıdır.

Tüketim toplumlarına bakıldığında ele alınabilecek diğer bir bağımlılık çeşidinin tüketim bağımlılığı olduğunu söylemek mümkündür. Kapitalizmin desteğiyle tüketime teşvik edilen birey ilerleyen bölümlerde Batı toplumlarında görülen bedene müdahale biçimlerinde de görüleceği üzere tüketim ağına fazlaca dahil olarak tüketim bağımlısı olmaktadır. Bu noktada birey sosyal, toplumsal ve bedensel açıdan zarar görebilmektedir.

4.1.1.3. Güzellik Amacıyla Bedene Müdahale

“Güzellik, kadınların az çok bilinçli bir biçimde ve ustaca takmayı tercih ettikleri taktik bir maskeydi. Makyaj yapmaya harcanan saatler, zamanın kaçınılmaz bir biçimde yok ettiği bu kırılğan, geçici maskenin üretimine gitmekteydi. Hedef, basitçe cinsel çekicilik değildi, genellikle öyle yorumlanmasına rağmen. Özellikle kadınların yasal, kültürel, ekonomik ya da siyasal araçları kullanmaları engellendiğinde, güzellik güvenilmez, fakat etkili bir sosyal eylem aracıydı da (Nahoum-Grappe, 2005, s. 96).”

Bireyler kendilerini farklı toplumlarda, farklı zamanlarda, farklı biçimlerde sunmanın, toplumsal olarak var olmanın farklı yollarını aramışlardır. Bir kadını 'güzel' olarak tanımlamak toplumun sosyal yargılarından biridir -bir erkeği 'yakışıklı' olarak tanımlamak da bu yargının dışında kalmayacaktır- ve bu yargı oldukça karmaşık bir durumdur. Güzellik olgusu ve algısı, hiçbir zaman değişmez, keskin hatlarla tarif edilememiş, aksine tüm toplumlarda dönemin tarihsel seyrine, gelişmelerine ve kültürel değerlerine göre değişiklik göstermiştir. 'Güzellik' olgusundan bahsederken ideal beden, imaj, beden imajı gibi olgulara da yer açmak gerekmektedir. Güzellik algısı ile bedene uygulanan her müdahale, ideal bedene ulaşmayı amaçlamaktadır. Beden imajı da ideal beden algısının uygulanmasından geçmektedir. Bu durumda güzellik, ideal beden, beden imajı ayrılmaz üçlü olarak değerlendirilmelidir. Çakı'nın (2011, s. 309) belirttiği üzere bireyin inanç ve tutumları, bireyin özgüven duygusu ve toplumsal değerlerden etkilenen beden imajı, bireyin kendi bedenini zihninde nasıl hayal ettiği ile ilgilidir.

Tarihsel sürecine baktığımızda antik çağ döneminden beri var olan güzellik anlayışları Sokrates, Platon gibi düşünürlere kadar dayanmaktadır. Güzelliği ilk defa bir kuram olarak ortaya koyan Platon ile birlikte Sokrates, güzellik için geçerli olabilecek üç estetik kategoriden söz etmektedir: *“doğayı, parçalarının bir araya getirilmesiyle açıklayan ideal güzellik; ruhu göz aracılığıyla açıklayan ruhsal güzellik ve belli bir amaca hizmet eden işlevsel-yararlı güzelliktir”* (Eco, 2016'dan aktaran, Karagöz, 2019, s. 36). Orta çağ sonlarından erken modern dönemin sonlarına kadar olan süreçte ise güzellik ve ideal beden algısı birçok değişime uğramıştır. Güzellik için simetri ve oran önemli ölçüde önem kazanmıştır. Doğal olmaktan makyajlı olmaya, zayıf olmaktan şişman olmaya kadar ideal kadın standartları değişmiş, bu değişimler yeni görünüşler, yeni güzellik idealleri, diyet, statü gibi pratikler etrafında şekillenmeye başlamıştır. *“Orta çağ'ın ince, dar kalçalı ve küçük memeli aristokrat hanımefendi ideali 16. yy. da yerini geç 18. yy. a kadar geçerli kalan tombul, geniş kalçalı ve büyük memeli kadınsal güzellik modeline bıraktı”* (Duby ve Perrot, 2005, s. 61). Öyle ki, bu değişime dönemin yemek kitaplarında dahi rastlamak mümkündür: 14. ve 15. yy. larda şeker ve yağ içermeyen ekşi ve asitli soslara olan ilgi, değişen güzellik idealleriyle birlikte 16. yy. da yerini yağ, krema ve tatlılarla dolu bir düzene bırakmıştır (Duby ve Perrot, 2005, s. 61). Elbette burada sözü geçen şişmanlık, zengin sınıfa özgü bir gösterge durumundadır. Güzel olmak, beyaz, temiz ve şişman olmaktan

geçmektedir. Bu sınıfa ait kadınlar kilo kaybetmeyi önlemek için özel karışımlara dahi başvurmuştur. Alt sınıflar için uygun görülen dahası yakıştırılan ise zayıflık ve zayıflığın getirisi olarak sağlıksızlık ve çirkinliktir (Duby ve Perrot, 2005, s. 61). Bu ayırım aslında akıllara siyahi/beyaz tartışmaları üzerinden yapılan ayrımları da getirmektedir. Koyu/siyah tenli olmanın anlamı işçi sınıfından olmak, tarlalarda çalışmak ve haliyle düşük statülü olmanın bir işareti olarak nitelendirilmektedir.

Bu dönemlerde güzel olmak neredeyse bir zorunluluk olmuş ve güzelliğin bazı formülleri ortaya konmuştur: İtalya, Fransa, İspanya, Almanya ve İngiltere’de kabul gören bedensel anlayışlar ortak özelliklere sahiptir:

“Beyaz ten, sarı saç, kırmızı dudaklar ve yanaklar, siyah kaşlar. Boyun ve eller uzun ve ince, ayaklar küçük, bel esnek olmalıydı. Memeler sert, yuvarlak, beyaz ve uçları pembe olacaktı. Gözlerin rengi değişebilirdi (Fransızlar yeşile hayrandı, İtalyanlar yeşili ya da kahverengiye tercih ediyorlardı) ve bazen siyah saça ödün verilebilirdi; fakat kadınsal görünüş düsturu, yaklaşık üç yüzyıl boyunca özünde aynı kaldı (Matthews Grieco, 2005, s. 63).”

Diğer bir deyişle;

“Sinir lifleri görülecek kadar ince bir deri, bir bebeği ya da acı çeken birini kucaklayacak kadar yumuşak bir beden, narin bir endam, ince eller, küçük ayaklar. Diğer yandan doğal üreme işlevlerinin göstergelerine de değer atfediliyordu: Yuvarlak kalçalar, dolgun memeler, besili beden (Knibiehler, 2005, s. 308).”

Ortaya koyulan bu güzellik normları çerçevesinde kadınlar tüm bunlara uyum sağlayabilmek için birçok aracı nesne kullanmaya başlamışlardır. Bedene ciddi anlamda zarar veriyor olmasına rağmen -ki bu da Batı’nın es geçtiği noktalardan biridir- kullanılan korseler bunun en güzel örneklerinden biri olabilir. Uzun dönemlerden belli kullanılıyor olmasına rağmen korse, sanayi devrimi ile birlikte estetik misyonunu devreye sokarak kadınların hayatında var olmuştur. Güzel kadının duruşunu ve bedeninin şeklini kontrol etmesine izin veren korsenin misyonu belki daha ince göstermek, popo ve göğüsleri öne çıkarmaktan ibaretti (Knibiehler, 2005, s. 308). Öyle ki dönemin sanatsal mekânında da kadın güzelliğine yüklenen bu anlamlar yansıtılmaktadır. Dönem anlayışına göre bu güzellik normlarına uygun olmayan kadınların hiçbir çekiciliği yoktur ve çekiciliği olmayan kadın da güzel sayılmamaktadır. Çirkin bir kadından hiçbir şey beklenmemiş, onun toplum sahnesinde bir kimliği olmadığı adeta bir görünmez olduğu öne sürülmüştür. Bir kadını toplumda görünür kılan onun sahip olduğu güzelliği olmuştur.

15. yy. ortasında matbaanın icat edilmesiyle birlikte, genellikle erkekler tarafından yazılan ve örtük bir biçimde dayatılan güzellik sırları, parfüm ve kozmetik tariflerinin bulunduğu kitaplar tüm Avrupa’da hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Kozmetik kavramı, ideal beden algısı, kusurları örtme arzusu gibi çeşitli kozmoz değerlerine dayanmaktadır. Hem beden hem de ruhun kozmoza ulaştırılması isteği, her toplumsal sınıftan bireyi tüketime yönlendirmektedir. Öyle ki, kentlerdeki tüm kadınların, hatta “bulaşıkçıların bile” makyaj yaptığı bilinmektedir (Duby ve Perrot, 2005, s. 65). Anlaşılacağı üzere, kozmetiklerle birlikte kadınların hayatına giren makyaj da bir sınıf meselesi haline dönüşmüştür. Tariflerdeki bileşenleri sağlamak için gerekli olan malzemelere erişemeyenler, daha ucuz, bugünün jargonuyla ‘muadil’ diyebileceğimiz alternatif ürün ve tariflere yönelmiştir. Bu yöneliş çoğu zaman istenmeyen sonuçlara da yol açmıştır. Örneğin, Antik Yunan’da kadınların daha çekici görünmek için göz bebeklerine göz bebeklerinin büyümesine yarayan atropin (güzelavrat otu olarak bilinen oldukça zehirli bir bitki) maddesini damlattıkları söylenmektedir (Al, 2014, s. 2).

Beyaz olanın daha temiz olduğu düşüncesinin hâkim olduğu 17. yy. da beden görünümünün kısımlarının gözü rahatsız etmemesini ve kadının kokusunun burna hoş gelmesini amaçlayan toplumsal kurallar, kadının temiz olmasından çok görünüşü ile ilgili olmuştur. “Temiz bir görüntü ahlaki üstünlüğün ve sosyal düzeyin bir garantisidir” (Duby ve Perrot, 2005, s. 57). Buna dayanarak beyaz keten ve beyaz kumaş oldukça sık kullanılır; beyaz, temizlik, iffetlilik ve kadınlıkla bütünleştirilirdi (Matthews Grieco, 2005, s. 67).

18. yy. dan günümüze dek olan süreçte ise ‘doğal görünüş’ ün yeniden moda olduğu, güzelliğin şişman olmaktan çok zayıf olmaktan geçtiği yeni bir kadın görünüşüyle tanışılmıştır. Özellikle 19. yy. ile şişmanlık bir çirkinlik göstergesi olarak kabul edilmiş ve bu çirkin olarak kabul edilen bedenler işçi ve alt sınıf bedenler ile eşleştirilmiştir (Karagöz, 2019, s. 46). Görünüşü ve güzelliği ile değerlendirilmeye başlayan kadın bedeni için, toplumda var olmak 20.yy. da toplumun standartlarına uyan güzel bir bedene sahip olmaktan dolayısıyla güzellik normlarına ayak uydurmaktan geçmektedir. Tüm bunlardan sonra güzellik normlarının hiçbir şekilde ebedi olmadığını, toplumsal şartlara göre şekil değiştirdiğini belirtmek gerekmektedir. Söylenebilir ki, fiziksel güzellik sosyal müdahaleye farklı olanaklar sunmakta, böylelikle Foucaultçu bir terim ile bedenler üzerinden bir denetimi mümkün

kılmaktadır. Fiziksel güzelliğin toplum ve birey üzerindeki her bir etkisi “yoğrulabilir ve biçimlendirilebilirdir” (Nahoum-Grappe, 2005, s. 95).

Tarihler boyunca cinsellik güzel olana atfedilmiş; çirkin olmak cinsellik ile bağdaştırılmamıştır. Bu sebeple güzellik amacıyla bedene yapılan müdahalelerin bir boyutu da kadın cinselliği ile ilişkilendirilmesidir. Foucault’ya göre cinsellik, bedenin disipline edilmesi ile ilgili bir durumdur ve sürekli gözetleme ve bireyselleştirme üzerinden bir denetime bağlıdır. Kadın bedeninin toplumsal alanda kendini öne çıkartması bir anlamda cinselliğini öne çıkartmasından geçmektedir (Okumuş, 2009, s. 7). Ayrıca Baudrillard (2018) için cinsellik ve tüketim bir arada değerlendirilmelidir çünkü tüketilmesi gereken her şey cinsel teşhirin peşindedir. Buna dayanarak güzellik ve erotizm kavramlarını birbirinden ayıramayan olgular olarak tanımlamaktadır (Baudrillard, 2018). Kadınsı özelliklere sahip ve güzellik standartlarına sahip kadın, toplumların ideal tipi haline gelmiştir. Kadın bedenine yüklenen ve kadın bedeninden beklenen cinsellik, her zaman mevcut olan ancak giderek daha fazla denetim altına alınmıştır (Matthews Grieco, 2005, s. 69). Batı toplumlarında yaygın olarak görülen ve ilerleyen bölümlerde detaylı olarak yer verdiğimiz topuklu ayakkabı, korse, göğüs büyütme/dikleştirme, burun ameliyatları, dudak botoksları gibi çeşitli müdahalelerin kadın bedeninin seksi görünmesini sağlayan yollar olduğu tartışılmaktadır (Bilgin, 2015, s. 315-317). Güzel olmanın koşulu, cinselliği öne çıkartmaktan geçmektedir.

Postmodern dönemde sürekli bir değişim üzerinden inşa edilmekte olan kadın bedeni, Eke’nin tüketim toplumlarını proje olarak ele alışındaki gibi, tamamlanmamış bir proje olarak ele alınabilir. Öyle ki bu projenin tamamlanması da hiçbir zaman istenmemektedir. Güzellik ve estetikten beslenen ideal beden algısı toplumsal bağlamda sürekli yenilenmekte, yenilenen beklentileri karşılayabilmek amacıyla kadın ve bedeni tüketime teşvik edilmektedir. Postmodern tüketim toplumlarında sürekli olarak tüketime teşvik ve motive edilen kadın bedeni, özgürlük çabası içinde bir kölelik sistemine ayak uydurmaktadırlar (Kesim ve Kar, 2010). Özgürlükçü söylemler aracılığıyla bedenleri kontrol altına alan biyoiktidar yüzünden kadınlar, bedenlerine sahip çıkma düşüncesi ile estetik kaygılar taşımaya ve tüketim çarkına dahil olmaya başlamaktadır.

Kadın bedeninin gündelik yaşamda özgürleşmesi üzerinden bikini giymek örneğini veren Bordo (2011), kazanılmış olan bu özgürlüğün bile “fit” bedene sahip olmayı gerektirdiğini, bunu yerine getirebilmek için de spor ve diyet programları gibi

stratejilerin içine giren kadın bedeninin nesneleştirildiği vurgusunu yapmaktadır. Tüketimin nesnesi olmuş kadın bedeni dahil olduğu tüketim sürecinde dahi yeniden tüketilmekte ve tüketmeye teşvik edilmektedir. “Beach body” olarak ortaya konulan ve bikini giymeye “hazır” olması gereken bedenlerde aranan özellikler ince bir bele, yeterli ölçüdeki göğüslere ve uzun boya sahip olmaktır. İngiltere’de ‘Protein World’ isimli, sağlıklı bir bedeni ve yaşamı vadeden takviye gıda firması, 2015 yılında şehirdeki billboardlara verdiği reklamlarda “Plaj bedeniniz hazır mı?” söylemi üzerinden sözü geçen beden özelliklerinde olan kadınların fotoğraflarını paylaşmıştır. Güzelliğin bir endişe kaynağı değil, bir güven kaynağı olması gerektiğine inanan Dove şirketi ise, başlattığı ‘gerçek beden’ kampanyası dahilinde Protein World’ün bu reklamına ince bir bele, uzun boya veya illaki beyaz tene sahip olmayan kadınların fotoğraflarını paylaşarak “Evet, plaj bedenimiz hazır” şeklinde söylemlerle tepki göstermiştir. Yalnızca Dove değil, birçok şirket benzer ifadeler ile pozitif bir beden algısı yaratmaya çalışmışlardır. Naomi Wolf’un (2002) "güzellik efsanesi" (beauty myth) olarak ortaya koyduğu kavram "kadın güzelliğinin görüntülerini kadınların ilerlemesine karşı politik bir silah olarak kullanan, neredeyse ulaşılmaz bir kültürel ideal" olarak nitelendirilmektedir. Bu efsanelere göre kadınlar genellikle dış görünüşleri, özellikle kiloları ve meme boyutları ile ilişkilendirilmektedir. Dove’un küresel araştırmalarına göre, dünyadaki kadınların sadece %4’ü kendini güzel olarak görüyor ve sosyal baskı nedeniyle dış görünüş kaygısı erken yaşlarda başlamaktadır (http-1).

Şekil 4. “Beach Body” Reklamı ve Tepki Kampanyaları

Kaynak: (http-2).

Batı toplumlarında sürekli bir tüketime teşvik edilen bireylerin bedenleri güzellik, sağlık, moda aracılığıyla oluşturulan ideal beden algıları üzerinden oluşturulmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, teşvik edici ve yönlendirici eylemlerin yanı sıra, Dove markasının yürütmüş olduğu kampanyalar gibi iyileştirici bazı girişimler de bulunmaktadır. “Beden olumlama” ifadesi üzerinden yürütülen bu girişimler, bazı giyim markalarının ‘geniş beden aralığı’ kapsamında ürettiği büyük beden kıyafet seçenekleri ile örneklendirilebilir. Ayrıca Victoria’s Secret gibi dünya markalarının özellikle moda haftalarında tercih etmeye başladığı “büyük beden” mankenler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Aslında pozitif bir bakış açısıyla ortaya koyulan bu uygulamalar da bir nokta da problemlidir. Batı toplumlarındaki kuruluşlar ortaya koymuş oldukları ideal beden algısını değiştirmeye yönelik bazı uygulamalara giderken dahi belirli standartlara uymayan kadın bedeni ölçülerini “büyük beden” şeklinde ifade ederek ötekileştirmektedirler.

Güzellik amacıyla bedene yapılan çeşitli müdahaleler kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir nokta, farklılaşma veya farkı kaldırma amacıyla bedene yapılan müdahalelerdir. Özellikle ırkçılık sebebiyle ayrıştırılan grupların tercih ettiği bu müdahale biçimleri, Asya toplumlarında uygulanan göz kapağı ameliyatları, peruk kullanımları veya deri rengi açtırma operasyonları ile detaylandırılabilir. Örneğin, siyah-beyaz ayrımının yapıldığı toplumlarda siyah ten rengine sahip kadınların ten renklerini beyazlatması ve maruz kaldıkları ayrımcılıktan kurtulmaları için uygulanmaktadır. Burada ilginç olan, önceki yüzyıllarda siyahi ayrımından kurtulmak için tenini beyazlatan kadınların yerini, günümüz toplumlarında “bronzlaşmak” eylemiyle ten renklerini koyulaştırmak için güneşlenen kadınlar almıştır. Tam aksine beyaz yüzlü olmanın önem arz ettiği I. Kraliçe Elizabeth döneminde yüzü beyazlatmak kurşun boyalar kullanılmıştır. Sırf güzellik için kurşun boylarıyla yüzlerini boyayan anlayış, 20. yy. da yerini bronz tenin kollarına bırakmıştır. Önceki yüzyıllarda koyu tenli olmak güneşte çalışmaktan dolayı işçi sınıfına ait olmak, buna dayanarak düşük statüye ve alt sınıflara mensup olmak veya siyahi olmak ile eşleştirilirken, 20.yy. da güneş banyosu, solaryum vb. ile bronzlaşarak koyu bir tene sahip olmak zenginlik, yüksek statü, güzellik ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bronzlaşmak için güneş altında bırakılan beden, kadınların ideal beden ölçülerinde yani zayıf olmaları gerekliliğini de beraberinde getirmiştir (Karagöz, 2019, s. 49). Güneş ışınlarına doğrudan maruz kalan bedenin gördüğü zarar boyutunu da bir noktada tartışmak gerekmektedir.

Sonuç olarak, birçok faktörü içinde bulunduran güzellik olgusu bedene müdahalenin en geniş uygulandığı alanlardan biridir. Genetik olarak bireyin bedenine yapılması gereken sağlık müdahalelerin yanı sıra, toplumsal olarak oluşturulan ve zamanla norm olarak kabul edilen güzellik amacıyla bedene müdahale biçimleri, toplumsal güzellik ve ideal beden algılarının birer yansıması niteliğindedir. Toplumsal değerler aracılığıyla oluşturulan güzellik algısı, o topluma ait kültürel değerlerden de ayrı düşünülemez. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kültür ve güzellik birbirinden ayrılmaz iki toplumsal olgu olarak kabul edilmelidir. Buna dayanarak, kültür gereğince bedene yapılan müdahale türlerini detaylandırmak bu çalışma için önem arz etmektedir.

4.1.1.4. Kùltür Gereğince Bedene Mùdahale

Postmodern dönem ve sonrasında başlıca özelliklerinden birinin hızlı değişim ve gelişim olduğu söylenmektedir. Bu özellik baza alındığında kadın olmak, sözü geçen değişim ve gelişimde en arka planda bırakılmış durumdadır. Çünkü kadının annelik rolü, aile rolü ve toplumsal rolü bu değişime ayak uydurmasında ona herhangi bir öncelik sağlamaz. Arka planda kalmış olan kadına tüm bunlarla birlikte bir rol daha yüklenmiş olur: “gelenekleri sürdürme rolü” (Oral, 2008, s. 18). Yüklenen bu rol geleneklerin var olduğu kültürel ortamın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik ve toplumsal koşulların böylesine hızlı değişiyor olmasına karşın geleneklerin değişmiyor oluşu dünyanın birçok yerinde sürekli olarak yaşanan çelişiklerdendir (Oral, 2008, s. 228).

Kùltür, kadın ve kadınlık ile görünüş, fiziksel güzellik ve cinsellik arasında çok yakın bir bağlantı kurmaktadır (Nahoum-Grappe, 2005, s. 92). Kültürel olan tarafından kurulan bu bağlantı kadın bedeni üzerinden kendisine bir denetim alanı oluşturmaya başlamakta, kadını ve bedenini bu denetimler üzerinden yeniden üretmenin yollarına gitmektedir. Kültürel olan ile denetlenerek yeniden üretilen kadın bedeni, çeşitli müdahaleler aracılığıyla bazen açık bazen örtük bir biçimde yönlendirilmektedir. Batı ve Batı dışı toplumlar fark etmeksizin tüm toplumlarda var olan kültürel değerler, gelenek, din, tüketim, toplumsal cinsiyet, moda gibi olgular üzerinden ilerlemeye her zaman devam etmektedir.

Kùltür gereğince yapıldığı iddia edilen müdahale biçimlerine sunulabilecek en iyi örneklerden biri, kadın bedeni üzerinden yürütölen “namus” olgusuyla ilgilidir. Kadına ilişkin namus algısı kadın cinselliği ve bedeni üzerinden yürütölmektedir. Arapça ya da Farsça’dan dilimize geçmiş olan bu kelimenin kökü, Eski Yunanca’da tanrısal yasa, güvenilen, bir sırrın verildiği gibi anlamlara gelen “*nomos*” kelimesinden gelmektedir. TDK sözlüğünde (2022) “bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet” olarak tanımlanan namus kavramının ifade ettikleri kùltürden kùltüre farklılık göstermektedir. İslam toplumlarında namus kavramının ortak paydasının kadın ve kadın cinselliği olarak göröldüğü bilinmektedir (Gezik, 2003’ten aktaran Gürsoy, 2017, s. 80). Namus kavramı cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ataerkillik, töre gibi olgular ile de yakından ilişkilidir. İlişkili olduğu en güçlü kavram ise bekarettir. Yunanca “*hymen*” kelimesinden gelen, bir evlilik tanrıçasına verilen ad ve aynı zamanda kadının namusu ile ilişkilendirilen “kızlık zarı”, bekaretin

somut bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Gürsoy, 2017, s. 86). Namus ve iffetin bir göstergesi olarak kabul edilen, arzudan arınmış olma veya cinsel eylemden uzak durma gibi anlamlar ifade eden bekaret, bekaret testi/kızlık zarı kontrolü (virginity testing) uygulamaları üzerinden devam etmektedir. Batı toplumlarında kadınlar için özgür yaşam söylemi üzerinden gerçekleştirilen evlilik öncesi cinsel yaşam, Batı dışı toplumlarda namusa aykırı bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal ve kültürel değerlerin temelinden ortaya çıkan bu ayrım, Batı ve Batı dışı toplumların bedene müdahale biçimlerine bakış açısındaki farklılığın bir göstergesi olabilir. Namus olgusunun bir sembolü olarak görülen beden, geleneğin bir taşıyıcısı konumunda değerlendirilmelidir.

Beden kültürel bağlamda ele alınırken göz ardı edilemeyecek olan olgulardan biri muhakkak ki toplumsal cinsiyettir. Kültürel değerler aracılığıyla güzelliğin veya estetiğin özellikle kadın ile ilişkilendiriliyor oluşu tüm bunların cinsiyetten ve toplumsal cinsiyetten bağımsız düşünülemez oluşunun bir kanıtıdır. TDK sözlüğünde (2022) “bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği” şeklinde tanımlanan cinsiyet kavramı, heteronormatif düzene göre kısaca kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir. Biyolojik cinsiyet olarak ifade edilen bedensel farklılıklar da toplumsal ve kültürel olan tarafından belirlenmektedir. Bedeni yalnızca biyolojik yönüyle değil, toplumsal yapılar bağlamında sosyal yönüyle ele alan Foucault için beden, toplumsal olanın ve iktidarın odağında işlenen, yönlendirilen, denetlenerek düzenlenen, yeniden şekillendirilen ve hatta normalleştirilen bir nesnedir. Bu nesneye yüklenen anlamlara bakıldığında toplumsal cinsiyet, kadın veya erkek olarak var olunan biyolojik cinsiyetlere yüklenen sosyal, kültürel ve davranışsal değerlerin anlamlarından oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları 21.yy. sosyolojisinin önemli konularından biridir ve günümüzde de yoğun bir şekilde çalışılmaya devam etmektedir. Lindsey'e (2015, s. 2) göre sosyoloji, insan davranışının grup yaşamı tarafından nasıl şekillendirildiğiyle ilgilenir. Tüm grup yaşamı çeşitli şekillerde düzenlense de toplumsal cinsiyet, sıralamanın temel bir bileşenidir.

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez 1972 yılında Ann Oakley tarafından kullanılmıştır (Kirman, 2011, s. 328). Oakley (1985, s. 158) için cinsiyet biyolojik bir terim, toplumsal cinsiyet ise biyolojik etmenlerin yanı sıra psikolojik ve kültürel etmenlerden oluşan bir terimi ifade etmektedir. Cinsiyet için kullanılan uygun terimler

“erkek” ve “kadın” ise, toplumsal cinsiyet için kullanılması gereken terimler “eril” ve “dişil”dir (Stoller, 1968’den aktaran Oakley, 1985, s.159). Wharton (2012), toplumsal cinsiyet çalışmalarının kısa tarihçesinden bahsederken sosyolojide toplumsal cinsiyet çalışmalarının, kadın hareketinin ikinci dalgasından doğduğunu vurgulamaktadır. Wharton (2012, s. 5-8), toplumsal cinsiyeti bir “sosyal pratikler sistemi” olarak görmektedir; bu sistem cinsiyet ayrımlarını yaratır, sürdürür ve eşitsizlik ilişkilerini bu ayrımlar temelinde organize eder. Bu görüşe göre, toplumsal cinsiyet hem farklılıkların hem de eşitsizliklerin yaratılmasını içermektedir. Toplumsal cinsiyet, belirli sosyal bağlamlar aracılığıyla erkeklere ve kadınlara bağlı sosyal, kültürel ve psikolojik özellikleri ifade etmektedir. (Lindsey, 2015, s. 5). Giddens ve Sutton'a göre (2009, s. 505) ise toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak yerleşik erkeklik ve kadınlıktır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğin kişilik özelliklerinin, rollerinin ve sorumluluklarının sosyal olarak belirlenmiş doğasını ifade etmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet tanımı biyolojik farklılıklar değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, algıladığı, düşündüğü ve bizim üzerimizde nasıl inşa edildiğine ilişkin değerler, beklentiler, yargılar ve rollerdir (Dökmen, 2004). Toplumsal cinsiyet kavramı, “cinsiyet rolleri” terimini de içermektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, geleneksel olarak kadın ve erkeklerle ilişkilendirilen rolleri ifade etmektedir. Literatürde toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin, grupların ve toplumların cinsiyetlerine göre farklı beklentilerine ve her toplumun cinsiyete ilişkin değer ve inançlarına dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyler ve çevreleri arasındaki etkileşimlerin ürünüdür ve bireylere, hangi tür davranışların hangi cinsiyete uygun olduğuna inanıldığına dair ipuçları verir. Uygun toplumsal cinsiyet rolleri, bir toplumun cinsiyetler arasındaki farklılıklara ilişkin inançlarına göre tanımlanır (Blackstone, 2003).

Önceki bölümlerde yer verdiğimiz Beauvoir’ın “kadın doğulmaz kadın olunur” söylemi toplumsal cinsiyetin kültürel bağlamda inşa edildiğine işaret etmektedir. Bireyin kadın olduğu açıktır ancak bu her zaman kültürel bir mecburiyetten kaynaklanmaktadır (Butler, 2016, s. 54). Beauvoir’ın bu söylemi aynı zamanda biyolojik ve toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmaktadır. Bu ayrıma göre, biyolojik cinsiyet kadın bedeninin olgulara dayanan yönleri, toplumsal cinsiyet ise aynı kadın bedeninin üstlenmiş olduğu kültürel anlamları ifade etmektedir. (Özkürülpil, 2016, s.

213). Beauvoir için toplumsal cinsiyet hiçbir bireyle birlikte doğmamış, sonradan edinilmiştir. Cinsiyet değişmez bir olgu, toplumsal cinsiyet ise edinilmiş, değişken, kültürel bir inşadır (Butler, 2016, s. 191). Feminist kuramcılar da toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği düşüncesini savunmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet genel kabulüyle kültürel veya sosyal olarak belirlenen davranış kalıplarından oluşmaktadır. Ancak, Butler (2016) bu noktada toplumsal cinsiyetin yalnızca verili bir cinsiyet üzerinden oluşturulan kültürün anlamlandığı nokta olarak kabul edilmemesi gerektiğinin altını çizerek “öyleyse kültür kader midir?” sorusunu sormaktadır. Butler’a (2016) göre toplumsal cinsiyet aynı zamanda üretim mekanizmasının da bir temsili olmalıdır. Toplumsal cinsiyetin kültürle olan ilişkisi neyse cinsiyetin de doğayla ilişkisinin aynı olduğu söylenmemelidir:

“Bu terimler içinde ‘beden’, ya üzerine kültürel anlamların işlendiği edilgen bir ortam olarak ya da temellükçü ve yorumlayıcı bir iradenin, kendine kültürel bir anlam belirlemede kullandığı araç olarak beliriyor. İki durumda da beden yalnızca, bir grup kültürel anlamla ancak haricen ilintili bir *araç* ya da *ortam*mış gibi resmediliyor. Oysa bedenin kendisi de bir inşadır, tıpkı toplumsal cinsiyetli öznelerin alanını teşkil eden sayısız ‘bedenler’ gibi (Butler, 2016, s. 54).”

Bir disiplin ve denetim alanı olarak annelik konusunu tartışan Kaylı (2017, s. 61) için toplumsal cinsiyet; “iktidar ve beden politikalarıyla birlikte ele alınan bir alandır.” Beden politikaları, bir anlamda biyoiktidar ile birlikte görünürlüğünü kazanan toplumsal cinsiyet bedenler üzerinden bir işleyiş sağlar ve bu işleyişi belirleyen toplumsal cinsiyet normları, kadın ve erkek bedenine farklı şekillerde uygulanan iktidar ilişkileriyle var olmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında bedene müdahalenin kendini çeşitli toplumsal alanlarda gösterdiği inkâr edilemez bir gerçektir. Toplumsal değerleri oluşturan yapı taşlarından biri olan kültür, bedenin bireyler tarafından nasıl algılanması ve nasıl inşa edilmesi gerektiğini de belirler. Bu bağlamda, bedene uygulanan giyim, estetik, beslenme gibi her açıdan ele alınabilecek olan tüm müdahaleleri ilgili topluma ait kültürden bağımsız düşünmek neredeyse imkansızdır.

4.1.2. Kadın Bedenine Müdahale

Sağlık, bağımlılık, güzellik ve moda bağlamlarında değerlendirilen bedene müdahale türleri, bu çalışma kapsamında kadın bedeni özelinde ele alınmıştır. Bu bölümde, kadın bedenine yönelik zararlı kültürel müdahaleleri anlamlı bir zemine oturtmak amacıyla öncelikli olarak kadın bedeni tartışmalarına yer verilmiştir. Ardından, kadın bedeni kimlik, kültür ve gelenek olgularıyla birlikte değerlendirilmiştir. Son olarak, literatürde kadın bedeni ile ilişkilendirilen “zararlı kültürel müdahaleler” söylemi tartışılmıştır.

4.1.2.1. Kadın Bedeni

Bedensel ilişkiler ve bedenün müdahalesinden bahsederken bedenlerin çeşitli çokluğunun altını çizmek gerekmektedir. Birey bedeni, bebek/çocuk bedeni, genç/yaşlı bedeni, kadın/erkek bedeni, toplum/grup bedeni, güçlü/güçsüz bedeni, yaşayan/ölü beden, kutsal beden, sosyal beden, yapma beden, ideal beden, estetize edilmiş beden, üretilen/tüketilen beden, iç/dış beden, özel/kamusal beden, kolektif beden ve dahası olmak üzere birçok bedenden söz etmek mümkündür. Bedenden yalnızca ‘beden’ olarak söz etmek birçok noktada anlamlı olsa da bedenün kime veya neye ait olduğunu belirlemek de beden çalışmalarının niteliği için ayrıca önemli ve anlamlıdır. Çünkü her beden kesin ve aynı kriterlerle değerlendirmeye alınamayacak kadar kapsamlıdır. Bunca beden çeşitliliği arasında çalışmamız bağlamında odağa aldığımız beden, kadın bedenidir. Bedene müdahale biçimlerini detaylandırmaya geçmeden önce çalışmamızın kapsamını ve odak noktamızı oluşturan kadın bedeninden söz etmek yerinde olacaktır. Bu çalışmada bedene müdahale biçimleri ‘kadın bedeni’ özelinde değerlendirilmiştir.

Oral (2008, s. 17), kadın olmayı “Kadın olmak, iki sözcük... Kadın ve kadınlık, insanın cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp, yaşam boyu kişiliğin gelişmesiyle bütünlenen bir özellik. Olmak ise doğum ile ölüm arasında sürdürülen bir eylem” şeklinde tanımlamaktadır. Özcü yaklaşımlara bakıldığında “kadını kadın yapan nedir?” sorusunun cevabı; onu tüm kadınlarla aynı yapan ve erkekten ayıran değişmez bir özellik olarak rahminin ve doğum yapabilme yetisinin olduğu görülmektedir (Yazıcı, 2016, s. 70).

Kadınların yaşamlarının ve beden ifadelerinin sosyal ve imgesel boyutlarını anlayabilmek için, döneme ait toplumsal beden algısının nasıl olduğunu ortaya koymak önemlidir (Matthews Grieco, 2005, s. 54). 19. yy. da varlığını gösteren toplumların kamusal ve özel alan ikiliğine baktığımızda kamusal alan eril, özel alan dişil olarak kabul edilmeye çalışılmış olsa da durum yalnızca bundan ibaret değildir. Dişil olan, bilhassa beden aracılığıyla ele alındığında hem kamusal hem de özel alanı temsil etmektedir. Kadınlar çocuk doğurdıkları için bedenleri toplumun işleyişinde ve devamında merkezi bir konumdadır (Fraise ve Perrot, 2005, s. :303). Bu merkezi konum, kadın özeline kamusal alanda tezahür edişinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Doğum devletin öncelikli işlerinden biridir ve bununla birlikte nüfus politikaları üzerine düşülmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Biyopolitika varlığını işte tam bu noktada göstermeye başlamıştır. Baskı ve denetim mekanizmasının varlığını gösterdiği en somut alanlardan biri kadın bedenidir. Batı’da yaşanan cadı avları, kadın cinselliğini ve doğurganlığını denetlemek adına yapılmışlardır ve biyopolitik nüfus politikalarından biridir (Saygılıgil, 2016, s. 11). Burada beden politikalarının amacı kadın bedenini denetim ve kontrol altına alabilmektir.

Baudrillard (2018, s.174) tüketimin en güzel nesnesi olan bedene “Beden dişil midir?” sorusunu sormaktadır. Verdiğı yanıt göz önüne alındığında ise iki durumdan söz etmek mümkündür. Öncelikli olarak, beden yalnızca dişil değil aynı zamanda erildir. Çünkü tüketim toplumu kadın bedeni kadar olmasa da erkek bedenini de hedef haline getirmiş durumdadır. Diğer yandan, beden dişildir çünkü ön plana çıkarılan beden kadın bedenidir (Baudrillard, 2018, s. 174). Bedenin tüketimin bir nesnesine dönüşmesinde bedene yüklenen arzu veya haz veya seçkinlik olma anlamı, kadın bedeninde karşılık bulmaktadır (Nazlı, 2004, s. 30). Tüketim toplumlarında kadın bedeninin bir tüketim nesnesine dönüştürülmüş olması kadının kişiliğinden çok dişiliğinin ön planda oluşunun bir kanıtıdır (Oral, 2008, s. 219).

Bireyin görünümünün eleştirisinin çok fazla yapıldığı ve bunun normal olarak karşılandığı günümüz toplumlarında kadınların, beden söylemleri üzerinden yapılan toplumsal baskıları daha fazla hissettiğı söylenebilir. Kadınların görünüşüne hem bireyin kendisi hem de toplum tarafından erkeklere kıyasla daha fazla önem verilmektedir. Tüketim toplumu, imaj kültürü gibi olgular aracılığıyla idealize edilen beden algısı ve güzellik normları tüm toplum tarafından kabul edilmekte ve neredeyse tüm bireyleri -özellikle kadınları- etkisi altına almaktadır. Bu etkiden söz ederken

kadın vurgusunu yapıyor olma sebebimiz aslında çok aşıkardır: güzellik kavramı çoğunlukla kadın ile ilişkilendirilir, kadının adeta bir ihtiyacıymış gibi gösterilir. Öyle ki daha çok küçük yaşlarda inşa edilen cinsiyet ve öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri aracılığıyla kadın bedeninin ‘olması gerektiği’ formları öğretilir. Özellikle kız çocuklarının fiziksel görünüm ile bireysel yaşantıları arasında kurdukları bağlantının bir aracı olarak 1960’lı yıllarda kadınların fiziksel görünümündeki değişimin bir sembolü olarak söz edilebilecek olan Barbie bebek örneğini vermek yerinde olacaktır. Barbie bebek ilk olarak Batı’da pazarlanan ancak daha sonra tüm dünyaya yayılan ve sembolik anlamını günümüze kadar koruyan popüler bir oyuncak bebektir (Akanyıldız, 2010, s. 41-42). Akanyıldız’ın aktarımıyla belirtmek gerekirse:

“...Kusursuz kadın güzelliğini ve bedenini simgeleyen bu oyuncak, sadece cinsiyet rollerinin semboller temelinde nasıl inşa edildiğini değil, güzellik ve piyasa toplumu arasındaki ilişkiyi de gösteriyor. Barbie, alışveriş ve tüketim arzusuyla yaratılmış gibi görünüyor. Bu açıkça oyuncak bebek için ama daha da önemlisi bebeğin sahibi için bir kimlik yaratır ve topluma sunulma şeklini inşa eder. Barbie, farklı yaşam alanlarından ve yaşlardan çoğu kadının elde etmeye çalıştığı bir ideal haline geldi, ancak bu ideal biraz mümkün değil. Bebeğin vücut büyüklüğü, kalıplanmış güzelliği ve yüz özelliklerinin Foucaultcu terimlerle “normalleştirilmiş” olmasına rağmen, bunlar açıkça aşırı derecede yapaydır ve gerçeğin çok ötesindedir. Bir başka deyişle, Barbie bebek, kadın bedenlerini umutsuzca kusurlu olarak kurgulayan idealize edilmiş bir ikondur (Akanyıldız, 2010, s. 44).”

Barbie bebek örneğinden de anlaşılacağı üzere, özellikle Batı tarafından dayatılan ideal beden formu, varlığını etkin bir şekilde sürdürmeye devam etmektedir. Kadınlar daha iyi ve güzel hissetmek için bedenlerine daha fazla zaman ve bütçe ayırmaya, estetik cerrahları, güzellik merkezlerini, spor salonlarını gündelik hayatlarının bir parçası hatta gerekliliği haline getirmektedir. Tüketim toplumlarında özellikle son yıllarda kozmetik kullanım oranlarının yüksek olması, güzellik merkezlerinin çoğalması, estetik cerrahideki büyük artış, güzellik, bakım, moda ve makyajdan başka bir şeyi doğru düzgün dile getirmeyen kadın dergileri güzelliğin kadınlar için vazgeçilmez bir güç olmaya başlamasının bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Kadın bedeni yalnızca estetik bir nesne olmaktan uzaklaşarak, bir nevi özel alanından da sıyrılarak, kamusal alanda varlık göstermeye ve kamusal bir tüketim nesnesi olmaya başlamıştır. Popüler kadın dergileri, kozmetik şirketleri, spor salonları, moda, reklam gibi birçok faktör ‘nasıl güzel olunur’ sorusunun cevabını ve dahası bu güzelliğin formüllerini vermeye başlamıştır. Ortaya konulan bu güzellik normları ve

standartları, kadınlar için bir sosyal kontrol mekanizması işlevi görmektedir (Akanyıldız, 2010, s. 46). Güzelliklerinin yanı sıra cinsellikleriyle de kontrol altına alınan kadınların cinsel nesnelere olarak ortaya koyulan kültürel imajları, onları herkes tarafından görülmesi gereken bir nesne haline getirmektedir.

Kadının toplumdaki yeri, ilk modernleşme çabalarıyla, bir nevi Batı'nın toplumsal modeline ayak uydurma çabasıyla birlikte tartışmalara konu olmaya başlamıştır (Göle, 2014, s. 50). Kadınlar, toplumsal yaşama katıldıkça ve kentsel mekanlarda birçok alanda birçok faktör aracılığıyla görünürlük kazanmaya başladıkça bedeniyle birlikte kontrol edilmeye başlanmıştır. Kadın ve kadın bedeni, özellikle 1980'li yıllardan sonra tüketimin bir nesnesi olarak var olmaktadır. Feminizmin kadın bedeni üzerinde yapılan değişikliklere, estetiğe, güzellik sektörüne karşı çıkıyor olmasına rağmen postmodern toplumlarda güzellik anlayışı her daim tüketilmeyi bekleyen bir "ihtiyaç" olarak kabul edilmektedir (Erdoğan, 2021, s. 54). Efrat Tseelon'un ifade ettiği gibi güzellik cinsiyetten bağımsız bir kavram değildir. Görünüş elbette erkekler için de önemlidir, ancak "kadın için hem başkalarının ona nasıl tepki verdiği hem de kendi benliğini nasıl deneyimlediği açısından tanımlayıcı bir özelliktir" (Tseelon, 1995'ten aktaran Akanyıldız, 2018, s. 28).

Postmodern dönem, kadın ve erkek cinsiyet ayrımını reddediyor olsa da güzellik üzerine kurulu neredeyse tüm sistemler kadın odaklı ilerlemektedir. Kadın bedeni eril beden denetimi aracılığıyla inşa edilerek, ideal kadın bedenleri yaratılmaktadır. Kadına dayatılan roller arasında her zaman güzel, ince, bakımlı olmak, dişi görünmek ve modaya uyma zorunluluğu vardır (Oral, 2008, s. 215-216). Tüketim toplumlarında kapitalist sistemin de yardımıyla kadın bedeni üzerinden yürütülen 'ataerkil beden denetimi' varoluşu 'güzellik' söylemleri üzerinden yürütmektedir ve buna dayanarak kadın bedeni, "aklını kullanmak yerine güzel ve albenili olmaya mecbur bırakılmaktadır" (Altındal, 2017, s. 65). Anlaşılan o ki, kadının toplum sahnesindeki rolü ve bu rolünün yansımaları temel olarak onun cinselliği, doğurganlığı, güzelliği, estetiği gibi bedeni ile ilgili ölçütler üzerinden var edilmektedir. Kadın bedeni, bir arzu ve tüketim nesnesi haline getirilmektedir.

4.1.2.2. Kadın Bedeni ve Kimlik/Kültür/Gelenek İlişkisi

TDK sözlüğüne göre (2022); kimlik, toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; gelenek ise bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlardır. Bireylerin kimliklerinin oluşmasında etkili olan temel unsur kültür, kültürü kültür yapan ise topluma ait gelenekler bütünüdür. Bu nedenle, bir toplumda ve o toplumun gündelik pratiklerinde dahi kimlik, kültür ve geleneklerinin karşılıklı ilişkisini göz ardı etmek mümkün değildir.

Kültür kavramının farklı şekillerde tanımlamasını yapmak mümkündür. Kısaca toplumsal normlar, değerler ve sosyal ilişkiler sistemini oluşturan temel bir etken olarak tanımlanabilir. Ayrıca, kimlik bağlamında, bireylerin kimliklerinin ana kaynağı olarak tanımlanabilecek olan kültür, bireyin kendini tanımlama, ifade etme, bir yere veya bir gruba aidiyet hissetmesi olarak ifade edilebilir. Kimlik ve kültür kavramları birbirlerini tamamlayan kavramlar olarak nitelendirilmektedir. Bireyin kimliği, ait olduğu ya da kendisini ait hissettiği kültürel bağlamda oluşmaktadır. Buna dayanarak, Çakı'nın aktarımıyla, kimlik "aidiyet" kavramıyla eşanlamlı olarak da kullanılmaktadır (Youkhana 2015'ten aktaran Çakı, 2018, s. 13). Psikolojide "benlik" olarak da ifade edilen kimliğin oluşumu bebeklik yıllarında aile içi iletişimle başlayarak aşamalı bir şekilde tüm hayat boyunca devam etmektedir. Kimliği oluşturan temel unsurun bireyin bedeni olduğu öne sürülmektedir (Alyakut, 2016, s. 696-697). Toplumsal cinsiyet, yaş, ırk, etnisite, din, cinsellik gibi birçok faktörden beslenen kimlik, aynı zamanda kesişimsellik (intersectionality) bağlamında da değerlendirilmesi gereken bir kavramdır (Çakı, 2018, s. 12).

Antropologlar kültür terimini "birçok insanın aynı şekilde yaşadığı ve düşündüğü bir toplum veya grup" için kullanmaktadırlar. Buna göre kültür, "toplumsal eylemin ortak temelini oluşturan kalıtsal fikirler, inançlar, değerler ve bilgileri" içermektedir (Tchoukou, 2014). Buna dayanarak, kullanım ve sonraki nesillere aktarma yoluyla miras alınan bir fikir veya inanç, kültür olarak kabul edilmektedir. Belirli bir inancın uygulanması ve nesilden nesile aktarılması, o inancın

kültürü oluşturan parçalardan biri olması ve gelenek olarak aktarılması beklenmektedir. Bir inancın, geleneğin nesilden nesile aktarılması ve sürdürülmesi için illaki yazılı olması gerekmemektedir; çünkü kültürel değerler ve gelenekler yazılı olarak aktarılabilirdiği gibi sözlü olarak da aktarılabilir. Wilson, sözlü geleneğin tarihin, dini inançların veya hikayelerin nesilden nesile aktarıldığı bir süreç olduğunu öne sürmektedir (Wilson, 2013'ten aktaran Tchoukou, 2014). Ancak burada önemli olan, geleneğin kültürel bir gelenek olarak kabul edilebilmesi için birkaç nesil boyunca bir grup insan tarafından uygulanması gerektiğidir. Bu bağlamda, Batı ve Batı dışı toplumlarda uygulanan müdahale biçimlerinin kültür bağlamında ele alınması yanlış olmayacaktır. Batı dışı toplumlarda süregelen göğüs ütüleme, kadın sünneti gibi uygulamaların veya Batı toplumlarında popüler kültür aracılığıyla sürdürülen estetik operasyonların kadın kimliğini oluşturan birer kültürel materyal oldukları iddia edilebilir.

Cinsiyet tanımlaması yapılırken kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve psikolojik farklılıklara kültürel farklılıklar da dahil edilmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyet tartışmaları üzerinden yürütülen bu farklılık, kadın ve erkeğin toplumda kültürel olarak nerede olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu açıdan kadın bedeni toplum sahnesinde belirli kültürel kodlar, normlar ve yasaların görünür kılındığı bir alandır (Braidotti, 2011'den aktaran Öztürk, 2012, s. 81). Batı dışı toplumlarda geleneklerin bir temsili olarak ifade edilen bedene müdahale biçimleri ve Batı toplumlarında 20. yy. ile toplumları büyük oranda etkisi altına alan popüler kültürün bedene müdahale biçimleri kadın ile ilişkilendirilmektedir. Kadının kimliği, bedeni üzerinden okunmakta ve bedeni üzerinden tartışmalara dahil edilmektedir. Sözü geçen Batılı ya da Batı dışı müdahaleler kültürel olarak var edilmekte ve sürdürülmektedir. Kadınların sahip oldukları sosyal kimlikleri, kültürlerinin bedenleriyle ilgili öne sürdükleri koşullar tarafından oluşturulur (Matthews Grieco, 2005, s. 53). Kadınlar bedenlerini neye göre şekillendirecek ve bu şekillendirme ile kazandıkları görünüş hangi amaçlara hizmet edecek sorularının cevabı, çoğunlukla toplumsal olan ile ilgilidir. Kadın, bedenini toplumsal güzellik normlarına göre şekillendirmenin yollarına giderek, kazandığı yeni görünümüyle hem bireysel tatmin hem de sosyal kabul kazanacaktır. Batı toplumlarında süregelen beden müdahalelerinin ortaya çıkardığı yeni kimlik anlayışı bundan ibarettir.

Kamusal ve özel alan ayrımında yüzyıllar boyunca kamusal olandan uzak tutulan kadın ve bedeni artık her iki alanda da varlığını göstermektedir. Bu bağlamda kadınların ev dışında yeni birer toplumsal kimlik kazanmaları, Göle'ye (2014) göre cinsel kimliklerinden arınmaları ile paralel bir sürece tabidir. Özellikle Beauvoir'ın temsil ettiği varoluşçu feminizm görüşüyle, kadınların özgürleşmesi onların cinselliğinden kurtulmasıyla eşdeğer durumdadır. Kadın, özel alandan kamusal alana çıktığında kadınlığından kurtulacak, insanlık mertebesine erişecektir (Göle, 2014, s. 108). Ancak burada tüketim toplumlarında kamusal alanda yer alan kadının, toplumsal kimliğini cinsiyetinden ya da dişiliğinden bağımsız olarak oluşturamaması gibi tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Aksine, toplumsal güzellik normlarının kadın bedenini tüketimi kadın cinselliği üzerinden ilerlemeye devam etmektedir. Bu bağlamda ele alınan kadın bedeni, beden ile ilişkilendirilen ırk, cinsiyet ayrımcılığı gibi farklılıklar üzerinden normal olandan ayrıştırılarak ötekileştirilmektedir.

Kadın bedeni ve zararlı kültürel müdahaleler değerlendirilirken kültür bağlamında ele alınması gereken iki önemli kavram vardır: çok kültürlülük (multiculturalism) ve kültürel görecelik (cultural relativism). Kültürel görecelik, Batı toplumlarının ve kültürlerinin görüş ve değerlerini dünya kadınlarına dayatması sonucu oluşmuş bir olgudur. Kültürler arasındaki etkileşimlerin karmaşıklığını görmezden gelerek ve "biz" ile "ötekiler" arasındaki yani Batı ve Batı dışı toplumlar arasındaki ikili karşıtlığı güçlendirmektedir. Kültürel görecelik, kültürleri doğal ve birbirlerinden izole olarak var oldukları gibi görür ve kültürler arasında oluşan "kültürel farklılığın" ayrım yapmak isteyen insanlar tarafından yaratıldığını kavrayamaz (Gürsoy Ataman, 2013). Aslına bakılırsa kültürleri değişmeyen birer olgu olarak ele almak oldukça sorunlu bir yaklaşımdır. Kültürler, sosyal etkileşimler yoluyla toplumsal olarak inşa edilir ve her zaman değişime açıktır. Her kültürün anlamları, değerleri ve pratikleri etkileşime açıktır ve kültürler arasındaki sınırlar oldukça geçirengindir. Buna dayanarak küresel ekonomi, ulus ötesi iletişim, insanların sınır ötesi göçleri gibi faktörler kültürel değişime katkıda bulunan önemli faktörlerdir. "Neredeyse tüm kültürlerin çok kültürlü olarak oluştuğunu" söylemek mümkündür (Song, 2005'ten aktaran Gürsoy Ataman, 2013, s. 72). Kültürel göreceliğin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği öne sürülen çok kültürlülük ise postmodern kimlikler yaratmak amacıyla küreselleşmenin ideolojisinden faydalanan ve kapitalizmin amaçlarına öncülük eden bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır (Duman, 2009, s. 106).

Bauman (1997, s. 69) için “küreselleşme fikrinden çıkan en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğası; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur.” Küreselleşmenin etkisiyle Batı toplumlarının kendi kültürel değerlerini ve görüşlerini kendi toplumları dışında kalan tüm toplumlara dayatmaya çalışması, tüm toplumsal değerlerin tek bir mekâna hapsedilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle küreselleşme, Batı toplumlarının lehinde olan bir gelişme olarak nitelendirilmektedir (Duman, 2009).

Bedene yapılan müdahaleleri yalnızca kültürel bir ritüel veya gelenek olarak değerlendirmek yerine, aynı zamanda ritüeli uygulayanların kişisel inançlarını ve sosyal kimliklerini anlamak ve değerlendirmek önem arz etmektedir (Danial, 2013). Bedeni boyamak, kesmek, delmek, biçim bozuklukları yaratmak gibi eylem tanımlamaları üzerinden değerlendirilen kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler Batı dışı toplumlarda çeşitli ayinsel törenlerle gerçekleştirilir ve her bir tören kendi içinde çeşitli sembolik ve kültürel anlamlar taşır. Bu törenler, kültür sembolizminin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Kadın bedeninin kimlik/kültür/gelenek olgularının karşılıklı ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi, kadın ve bedeninin toplumsal anlamda ne ifade ettiği, nerede konumlandığı ve nasıl değerlendirildiğini anlamak açısından önem arz etmektedir. Batı toplumlarında adeta bir tüketim nesnesi olarak güzellik, sağlık, moda söylemleri üzerinden kadın bedenine yapılan müdahaleler, kadın bedeninin ve kimliğinin sözde özgürlük inancıyla ve popüler kültür aracılığıyla tüketilen ve metalaştırılan bir nesne olduğunu göstermektedir. Batı dışı toplumlarda ise Batı'nın eleştirisine maruz kalan, modadan uzak ancak geleneğe yakın olarak değerlendirilen kadın ve bedeni, geleneksel bağlamda sürdürülen zararlı kültürel müdahaleler söyleminin kapsamında yer almaktadır. Bu noktada, sözü geçen bu zararlı kültürel müdahaleler söylemini, derin bir zemine oturtmak anlamlı olacaktır.

4.1.2.3. Kadın Bedenine “Zararlı Kültürel Müdahaleler” Söylemi

Kadınların ve kız çocuklarının hem bedenlerine hem de bazı yaşam haklarına zarar veren ve müdahale eden uygulamalar, evrensel kuruluşların görüşleriyle birlikte şekillenerek “zararlı geleneksel/kültürel uygulamalar” (*harmful traditional/cultural*

practices) (*HTP/HCP*) olarak ifade edilmektedir. Bu uygulamalar BM (2015) tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Geleneksel kültürel uygulamalar, bir topluluğun üyeleri tarafından genellikle nesilleri kapsayan dönemler boyunca sahip olunan değerleri ve inançları yansıtır. Dünyadaki her sosyal gruplaşmanın, bazıları tüm üyeler için faydalı olan, diğerleri ise kadınlar gibi belirli bir grup için zararlı olan belirli geleneksel kültürel uygulamaları ve inançları vardır. Bu zararlı geleneksel uygulamalar arasında kadın sünneti (FGM); kadınların zorla beslenmesi, erken evlilik, kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol etmelerini engelleyen çeşitli tabular veya uygulamalar, beslenme tabuları ve geleneksel doğum uygulamaları, erkek çocuk tercihi ve kız çocuğunun statüsü üzerindeki etkileri, kadın bebek katli, erken gebelik ve başlık parası. Zararlı olmalarına ve uluslararası insan hakları yasalarını ihlal etmelerine rağmen bu tür uygulamalar sorgulanmadığı ve bunları uygulayanların gözünde bir ahlak kuralı olduğu için varlığını sürdürmektedir (OHCHR, 2015’ten aktaran Bartelink ve le Roux, 2017).”

Zararlı uygulamalar ifadesiyle tedavi amaçlı olmayan, kültürel veya sosyo-geleneksel değerler için kadınların bedeni ve ruhu üzerinde erkekler tarafından kasıtlı olarak yapılan ve kadınların hem yaşam hakları hem de bedenleri üzerinde zarara yol açan uygulamalar kastedilmektedir (Kouyaté, 2009, s. 2). Sözü geçen uygulama biçimleri çalışmamızda kadın bedenine “müdahale” edişi bağlamında değerlendirildiği için “zararlı kültürel müdahaleler” söylemiyle ifade edilmiştir. Zararlı kültürel müdahaleler, çoğunlukla uluslararası kalkınma bağlamında ve esas olarak kadınlara zararlı olduğu düşünülen müdahale biçimlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Geniş anlamda aileler ve topluluklar içinde kadınlara zarar verdiği kabul edilen kültürel müdahaleleri ifade eden bu müdahaleler genellikle kadın cinselliği, erkeklik ve şiddetin düzenlenmesi de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet içeren kültürel uygulamalardır. Zararlı olarak tanımlanan bu müdahaleler arasında *kadın sünneti/kesme (FGM/C)*, *erkek çocuk tercihi (son preference)*, *kız bebek katli (female infanticide)*, *çocuk ve erken/zorla evlilik (CEM) (child/early marriage)*, *kaçırma yoluyla evlilik (marriage by abduction)*, *sororat*, *levirat*, *göğüs ütüleme/düzleştirme (breast ironing/flattening)*, *süt dişlerinin çekilmesi (milk teeth extraction)*, *bekaret testi (virginity testing)*, *namus/töre cinayetleri*, *erken gebelik*, *klitoris masajı*, *kuru cinsel ilişki*, *trokosi*, *deuki*, *sati*, *boyun halkaları*, *asit saldırıları (acid attacks)*, *dudak plakaları (lips plates)*, *lotus ayak*, *beslenme tabuları (food taboos)*, *çocuk doğurma ile ilgili uygulamalar*, *cinsel şiddet*, *kadın miras sorunları/dulluk (wife inheritance)*, *dulluk ayinleri*, *işkence/bedensel cezalar*

(*corporal punishment*), *deri çizme (scarification)*, *cadı avı (witchhunt)* gibi binlerce uygulama bulunmaktadır.

Erken evlilik, 18 yaşından önce evlilik veya birlikte yaşama olarak tanımlanmaktadır. Bu evliliklere kız çocuklarının hiçbir müdahalesi olamadan aileler karar vermektedir. Cinsel sömürüye izin veren bu uygulama şiddet ve zorlama, erken gebelikler, ilgili sağlık sorunları ile ilişkilendirilmektedir. Erken evlilik benzeri olarak zorla evlilik de genellikle aile veya toplum baskısıyla gerçekleşmektedir. Zorla evlilik küresel bir sorundur ve Avrupa, Orta Doğu, Asya, Amerika ve ötesindeki toplulukları da etkileyen bir müdahale biçimidir. Zorla evlilik herhangi bir ülkede, kültürde, dinde ve etnik kökende gerçekleşebilir ve gelişmekte olan ülkeler ile sınırlı değildir. Girls Not Brides'a (2020) göre, her yıl 12 milyon kız çocuğu 18 yaşından önce evlenmektedir ve bu, dünyadaki her 5 kız çocuğundan 1'ini ifade etmektedir (<http-3>).

Kadına zarar veren kültürel müdahalelerden biri olan bekaret testi, bir kadının veya kızın vajinal ilişkiye girip girmediğini belirlediği inancıyla yapılan jinekolojik bir muayenedir ve bu müdahale biçimi kadın cinselliğinin kontrol edilmesi gereken cinsiyete dayalı normlara, ataerkil toplumlara dayanmaktadır. Ülkemizde de örneklerinin görüldüğü bekaret testi uygulamasında kadın doğrudan bedeni üzerinden zarar görmese dahi psikolojik olarak zarar görmektedir. Kadın cinselliği, toplumsal normlar aracılığıyla inşa edilmekte ve denetlenmektedir.

Erkek çocuk tercihi (son preference), cinsiyet eşitsizliğinin ve ayrımcılığının bir getirisi olarak kadınları ve kız çocuklarını ayrımcılığa uğratan, ihlal eden ve onlara zarar veren çeşitli uygulamalarla ilişkilendirilmektedir. Bunlar arasında zorla çalıştırma, eğitimden, tıbbi bakımdan ve gıdadan yoksun bırakma, insan ticareti, erken evlilik, kadınlara erkek çocuk doğurması için baskı yapılması, kız çocuğu doğuran kadınlara şiddet ve cinsiyete bağlı kürtaj uygulamaları vardır ve bu uygulamaların birçoğu ölüm ile sonuçlanmaktadır (Bartelink ve le Roux, 2017). Aslında, teknolojinin hızla gelişmeye devam ettiği Batı toplumlarında üreme teknolojilerinin ortaya çıkması ve artan erişilebilirliği, tıbbi düşükler ve genetik cinsiyet seçimlerini mümkün kılmaktadır. Batı dışı toplumlarda uygulanan kız bebek katli (female infanticide) uygulaması zararlı kültürel müdahaleler kapsamına dahil edilirken, Batı'da uygulanan bu teknolojiler modern oldukları için zararlı geleneksel ve kültürel müdahaleler kapsamında ele alınmamaktadır. Batı toplumlarının Batı dışı toplumlara dair yaptığı zararlı müdahaleler eleştirisi, kendi toplumlarında geçerli olamamaktadır. Modern adı

altında uygulanan bu müdahaleler geleneksel inançların devamı niteliğinde ortaya çıkmıştır. Geleneksel zorla besleme uygulaması kadınları toplumsal değerlere ayak uydurmaları amacıyla yapılırken, modern toplumlarda zayıflık kültü nedeniyle kendini aç bırakma, bedeni zorlayan diyetler yapma da bedene zararlı ve kültürel temsilin, ortak değerlere ayak uydurmanın farklı bir biçimidir (Longman, 2015, s. 9).

Geleneksel bir müdahaleyi zararlı veya faydalı olarak değerlendirmek için sosyal ve doğa bilimlerinden edinilen bilgilere dayalı nesnel araçları kullanmak, buna dayanarak belirli bir geleneksel müdahalenin bir insanın fiziksel doğasına, psikolojisine, sosyal ihtiyaçlarına veya gelişimine zararlı olup olmadığını ve dolayısıyla bilimsel teori ve pratikle bağdaşmadığını nesnel olarak değerlendirmek mümkündür. Örneğin bebek emzirme, doğum sonrası bakım gibi gelenekler faydalı geleneksel uygulamalar olarak değerlendirilebilecekken, kadın sünneti, erken evlilik, süt dişlerinin çekilmesi gibi kadınların ve kız çocuklarının hem bedenine hem de sosyal yaşantısına zarar veren uygulamalar zararlı geleneksel uygulamalar olarak nitelendirilmektedir (Assefa vd., 2015).

Zararlı olarak tanımlanan kültürel müdahalelerin temelinde genellikle ataerkillik ve cinsiyet eşitsizliği vurgusu yapılmaktadır. Ancak zararlı kültürel müdahaleler söylemindeki “geleneksel” vurgusu, ataerkillik veya cinsiyet eşitsizliğinden önce geleneğe karşı olan modernitenin sorunlu bir inşasından doğmaktadır. Modernite, taklit edilmesi gereken başarılı bir model olarak Batı toplumlarını vurgulayan söylemler bağlamında inşa edilmiştir. Bu bağlamda, bu uygulamaların sürdürülmesindeki temel sebeplerin ilerleme ve gelişmenin, yani modernleşmenin, önündeki engel olan geleneksel ve kültürel değerler olduğu düşüncesi hakimdir. İlk kez BM tarafından ortaya atıldığı şekliyle “geleneksel” olmanın vurgusu, bu zararlı uygulamaların “modern” ile yan yana getirilmesine yol açmaktadır. Bunun anlamı, toplumlar uygun şekilde modernize edildiğinde bu zararlı uygulamaların ortadan kalkacağına dair olan inançtır (Bartelink ve le Roux, 2017).

le Roux ve arkadaşlarının (2017) ifadesiyle, zararlı geleneksel uygulamalar söylemi kültürün basite indirgenmesine, Batılı, sömürgeci hareketin devam etmesine yol açarak belirli dinlere karşı önyargıları güçlendirmektedir. Örneğin, ilerleyen bölümlerde yer vermiş olduğumuz kadın sünneti, çoğunlukla İslam dini ile ilişkilendirilen bir müdahale biçimidir. İslam dininde kadın sünnetine dair herhangi bir kutsal emir bulunmamasına rağmen bu şekilde kabul ediliyor ve değerlendiriliyor

oluşu, İslam'a karşı olan önyargıları artırmaktadır. Batı toplumlarının kültürel zemininden doğan kozmetik sektörü, estetik cerrahi, pornografi, korse, topuklu ayakkabı ve güzellik yarışmaları da dahil olmak üzere birçok uygulama zararlı olmalarına rağmen zararlı kültürel müdahaleler kapsamında hiçbir zaman değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte bunların göz ardı edilerek, Batı dışı toplumlarda mevcut bulunan müdahalelere zararlı oldukları ve önlenmeleri gerektiğine dair vurgu ve baskı yapan Batı toplumları, kendi toplumlarında mevcut olan müdahale biçimlerini “bireysel tercih” veya “özgürlük” olgularıyla meşrulaştırmaktadır.

Söylem, aynı zamanda sağlık, eğitim, koruma hakkı gibi temel insani haklara sahip olmak açısından değerlendirilmektedir ve ayrımcılık ya da cinsiyetlerden herhangi birinin aşağılığı ya da üstünlüğü üzerinden ele alınmaktadır (le Roux vd., 2017). Örneğin, Danial'a (2013, s. 1) göre, kadın sünneti İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si (UNDHR) kapsamındaki üç temel evrensel insan hakkını doğrudan ihlal etmektedir: sağlık hakkı, yaşam özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkı ve yeterli eğitim hakkı. Kadın haklarının ihlali genellikle gelenek, din, sosyal uyum, ahlak veya bazı aşkın değerler kompleksi adına gerçekleştirilmektedir.

Literatürde geçen zararlı kültürel müdahaleler söylemine dahil edilmeyen, çoğunlukla gelenek bağlamından çok güzellik idealleri için uygulanan ancak yine de bedene zarar verdiği açıkça ortaya koyulan çeşitli müdahalelerin ve zararlarının bazılarını burada yer vermek anlamlı olacaktır. Örneğin, daha önce sözü edildiği gibi, beyaz yüzlü olmanın önem arz ettiği I. Kraliçe Elizabeth döneminde yüzü beyazlatmak için kullanılan kurşun boya zehirli bir yapıya sahipti ve baş ağrısı, saç dökülmesi, mide sorunları, diş çürümesi, felç gibi çeşitli hastalıklara sebebiyet vermekteydi. Buna dayanarak soylu bir İrlandalı olan Marie Gunning, kurşun zehirlenmesi yüzünden öldüğü belgelenen ilk kadın olmuştur. Bir başka örnek ise Güney Amerika, Uzakdoğu Asya, Çin ve Pasifik Adaları'nda siyah dişlerin hem bir statü simgesi hem de güzelliğin bir sembolü oluşu ile ilgilidir. Bu sembollerin yanı sıra dişlerini siyaha boyayan kadınların sınıf farkı gözetmeden cinselliğe hazır olduğu mesajını vermesi gibi anlamları da bulunmaktadır. Dişleri siyah yapmak için kullanılan kimyasal bileşen çeşitli ve şiddetli reaksiyonlara sebep olduğu için Japonya Hükümeti 1870'te bu geleneği yasaklamıştır. Bunlarla birlikte, büyük göz bebeklerine sahip olan kadınların güzel kabul edildiği Victoria döneminde göz bebeklerini büyütme isteyen kadınlar

köpek üzümü bitkisinin yağını kullanmışlardır. Ancak oldukça zehirli olduğu bilinen bu yağ ışık duyarlılığı, körlük, idrar yapamama, denge kaybı gibi ölüme kadar giden birçok duruma sebep olmuştur. Kadınlar bu sebeple yaşamlarını yitirmişlerdir. Son olarak, cilde enerji vermesi amacıyla kullanılan radyum içerikli çok fazla kozmetik ürünü üretilmiş, ilk örnekleri de Fransa'da Tho-Radia markasında görülmüştür. Radyum içeren kozmetik ürünlerin (ruj, krem vb.) bazıları zaman içerisinde anemiden kusmaya kadar birçok sağlık sorununa yol açtığı bilinmektedir.

Tüm bunlardan sonra belirtmek gerekir ki, bedene yapılan müdahaleler günlük (makyaj, fön vb.), kısa süreli ve geçici olabildiği gibi uzun süreli ya da tamamen kalıcı olabilmektedir (Akkayan, 2010, s. 44). Gelenek ve kültürel bağlamının yanı sıra, özellikle Batı toplumlarında moda, güzellik ve sözde sağlık amacıyla uygulanan birçok müdahale bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda Batı ve Batı dışı toplumlarda kadın bedenine uzun süreli veya kalıcı olarak zarar verdiği tespit edilen zararlı kültürel müdahaleler sosyolojik bağlamda değerlendirilmiştir.

4.2. Batı-dışı Toplumlarda Kadın Bedenine Zararlı Kültürel Müdahaleler

Batı toplumlarında kadının bireysel kararı ve özgürlüğü çerçevesinde kendi bedenine uygulanmasına izin verdiği bedene müdahale yöntemleri, Batı dışı toplumlarda çoğu zaman kadının bireysel tercihinin sunulmamaktadır. Kültür, gelenek, tabu gibi olgular çerçevesinde gelişen ve çoğunlukla toplum, aileler ya da kabileler tarafından zorla uygulandığı iddia edilen bu müdahaleler kadın bedenine doğrudan zarar veren müdahalelerdir. Bu bağlamda, Batı dışı toplumlarda çok fazla zararlı geleneksel müdahaleden söz etmek mümkündür. Önceki bölümde söz edildiği gibi erkek çocuk tercihi (son preference), kız bebek katli (female infanticide), çocuk ve erken/zorla evlilik (CEM) (child/early marriage), kaçırma yoluyla evlilik (marriage by abduction), sororat, levirat, göğüs ütüleme/düzleştirme (breast ironing/flattening), süt dişlerinin çekilmesi (milk teeth extraction), bekaret testi (virginity testing), namus/töre cinayetleri, erken gebelik, klitoris masajı, kuru cinsel ilişki, trokosi (Gana'da kız çocuklarının ailelerin günahlarına karşılık kefaretiler olarak rahiplerin yanına köle olarak verilmesi), deuki (kız çocukları fuhuş vb. uygulamalar için tapınaklara sunulur), asit saldırıları (acid attacks), dudak plakaları (lips plates), beslenme tabuları (food taboos), çocuk doğurma ile ilgili uygulamalar, cinsel şiddet, kadın miras sorunları/dulluk (wife

inheritance), dulluk ayinleri, işkence/bedensel cezalar (corporal punishment), deri çizme (scarification), cadı avı (witchhunt), dört burun delikli kadınlar ve çalışmamızın odak noktası olan kadın sünneti (FGM), lotus ayak, zürafa boyunlu kadınlar ve sati geleneği gibi pratikler bunlardan yalnızca bazılarıdır.

Belirli nüfus gruplarını, çoğunlukla kadınları ve kız çocuklarını, etkileyen zararlı kültürel müdahaleler birçok ülkede varlığını sürdürmektedir. En yaygın olduğu ülkelerden biri Etiyopya'dır. Ülkenin hemen hemen tüm etnik gruplarında meydana gelen, anneleri ve çocukları etkileyen; plasental doğuma neden olmak için kadınları şiddetle sallamak, düğün öncesi kadınların tırnaklarının çekilmesi, kabile işaretleri, dövme gibi çeşitli 140 civarında zararlı kültürel müdahale olduğundan söz etmek mümkündür (Assefa vd., 2005). Yaygınlığı ve derecesi değişse de uzun vadede çok sayıda yıkıcı etkisi olan bu uygulamalar dünyanın diğer bazı kıtalarında da görülmektedir. Tarih boyunca kadınların bu müdahaleleri reddetme şansları pek fazla olmamıştır. Kadın bedenine yapılan zararlı müdahaleler, kadına yönelik şiddetin bir türü olarak ele alınmaktadır. Kadın bedenine yapılan bu zararlı müdahaleler, ülkeler, toplumlar ve hatta kabileler arası bile değişiklik göstermektedir. Bir topluluğa ait olan ve çoğunlukla gelenekselleşmiş olan bu müdahaleler toplumların uğradığı değişimlere de ayak uydurmaktadır. Değişerek ve dönüşerek varlığını bir şekilde sürdürmeyi başaran pek çok kültürel müdahaleden söz etmek mümkündür. Ancak kültürel müdahalelerin her birini çalışmamıza dahil etmek ne yazık ki mümkün olmamıştır. Çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde, literatürde en çok tartışılan bazı müdahalelere yer verilmiştir. Bu çalışmada Batı toplumları için bir mücadele alanı haline dönüşen kadın sünneti öncelikli olmak üzere lotus ayak geleneği, zürafa boyunlu kadınlar/padaung geleneği ve sati geleneği özelinde bir değerlendirme yapılmış olup diğer müdahale biçimlerine de kısaca değinilmiştir.

Kadın sünneti, lotus ayak geleneği, zürafa boyunlu kadınlar ve sati geleneğinin incelenmesine geçmeden önce sözü geçen diğer bazı uygulamaları örnek niteliğinde detaylandırmak yerinde olacaktır. İlk olarak dudak plakaları olarak "lips plates" uygulamasından söz etmek gerekirse, Etiyopya'nın uzak güneybatısında, Kenya sınırının yaklaşık 100 km kuzeyinde, Omo Nehri vadisinde sayıları 10.000'den az ve kadınların alt dudaklarına büyük çanak çömlek veya ahşap, kil veya tahtadan yapılmış plakalar takmalarının hala bir gelenek olduğu Mursi kabilesi Afrika'daki son gruplardan biridir. Bir kızın alt dudağı, 15 veya 16 yaşına geldiğinde annesi veya

yaşadığı yerdeki başka bir kadın tarafından kesilmekte, kesik, yara iyileşene kadar tahta bir tıkaçla açık tutulmaktadır. İşlemin uygulanabilmesi için ön alt dişlerin çekilmesi gerekmektedir. Birkaç aylık bir süre içinde giderek daha büyük tıkaçlar yerleştirilerek dudak ne kadar uzatacağına (genellikle 12 cm ve daha fazla) kız çocukları kendileri karar vermektedir (Turton, 2004). Benzer şekilde aynı uygulamayı kulak memelerine de uygulamaktadırlar.

Şekil 5. Dudak Plakası Takan ve Takmayan Kadın

Kaynak: (http-4).

Mursi kadınlarının taktığı plakalar, kadının güzelliğinin, sosyal yetişkinliğinin ve üreme potansiyelinin bir ifadesi olmakla birlikte literatürde bu tabakların boyutunun kadının evlenmeden önceki değerini belirttiğini, bu değere göre çeyiz/başlık parası alındığı öne sürülmektedir. Ayrıca kadınların kocalarına olan bağlılıklarını ifade etmektedir. Kadınlar özellikle kocalarına yemek servisi yaparken dudak plakalarını takmakta, kocası ölen kadınlar ise dış güzelliğini kaybetmesi gerektiğine inanıldığı için dudak plakalarını çıkartmaktadırlar. Dudak plakaları, Mursi kimliğinin güçlü bir simgesi niteliğindedir (Strejc, 2019). Bir Mursi kadınına neden dudak plakasını taktığını sorulduğunda, genellikle *“Bu bizim adetimizdir”* şeklinde yanıt vermektedir. Uygulanan dudak plakaları çeşitli enfeksiyonlar, beslenme ve konuşma zorlukları gibi çeşitli sonuçlara yol alınmaktadır. Burada önemli bir nokta dudak plakalarının ne Afrika'ya ne de kadınlara özgü olmasına dairdir. Örneğin, Brezilya'daki Kayapo'da kıdemli erkekler, alt dudaklarında *“yaklaşık altı santimetre çapında”* daireye benzer bir disk takmaktadırlar (Turton, 2004).

Dudak plakalarına benzer bir şekilde Pakistan sınırına yakın bir konumda yaşadıkları bilinen Apatani kabilesinde kadınlar burunlarına dudak plakalarına benzer küçük birer obje takmaktadır. Dört burun delikli kadınlar olarak bilinen bu kadınların diğer kabilelerdeki kadınlardan ayırt edilmesi ve diğer kabilelerdeki erkeklere çirkin gözükmeleri amacıyla küçük yaşlarda burunlarına sağ ve sol olmak üzere doğal olana ek iki adet delik açılmakta ve bu objeler yerleştirilmektedir (Evecen ve Kırkincioglu, 2020, s. 270).

Şekil 6. Dört Burun Delikli Kadınlar

Kaynak: (<http-5>).

Diğer bir bedene müdahale biçimi olan uygulama ise göğüs ütölemek/düzleştirmek olarak bilinen “breast ironing/flattening” uygulamasıdır. Kamerun ile özdeşleştirilen ancak Batı Afrika’da da yaygın olan göğüs düzleştirmek veya göğüs ütölemek olarak adlandırılan uygulama, ergenlik çağına girmiş 8-14 yaş aralığında kız çocuklarının göğüs gelişimini yavaşlatmak, durdurmak hatta tamamen kaybolmasını sağlamak amacıyla genellikle odun veya kömür ateşinde ısıtılan öğütme taşları, çekiçler, siyah meyve çekirdekleri, muz kabukları, hindistancevizi kabukları veya havan tokmakları bir nesneyle masaj yapılması, preslenmesi veya dövülmesi eylemlerini içermektedir (Tchoukou, 2014). Uygulamanın sıcak yapılmasındaki amaç, göğüslerde bulunan dokusal yağları eriterek büyümenin durdurulmasını sağlamaktır. Ayrıca, ısı uygulamak yerine göğüsleri düzleştirmek ve yine büyümelerini engellemek amacıyla takılan göğüs büzücü bantlarla uygulanan bir ütöleme biçimi daha vardır (Pearsell, 2017).

Şekil 7. Göğüs Ütüleme Uygulamasında Kullanılan Bazı Malzemeler: Havan ve Tokmak, Değirmen Taşı

Kaynak: Tapscott, R. (2012). Understanding breast “ironing”: a study of the methods, motivations, and outcomes of breast flattening practices in cameroon. *Feinstein International Center*.

Diğer zararlı geleneksel uygulamaların birçoğunda olduğu gibi (örneğin kadın sünneti), göğüs ütüleme uygulaması da tipik olarak anne, kız kardeş, teyze, büyükanne veya dadı gibi kadın aile büyükleri tarafından uygulanmaktadır (Amahazion, 2021). Göğüsler birçok kültürde cinsel hazırlığın bir işareti olarak kabul edilmektedir. Buna dayanarak göğüs faktörü ortadan kalkarsa daha az cinsel ilgi göreceklerini düşünen anneler, göğüs düzleştirmenin kızlarını cinsel taciz, saldırı, sömürü, tecavüz, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, erken evlilikler veya gönüllü cinsel aktivitelerden “korumak” amacıyla uyguladıkları etkili bir yöntem olduğuna inanmaktadır (Pearsell, 2017). Göğüs düzleştirme uygulamasına maruz kalan kız çocukları çeşitli bedensel problemlerle karşılaşmaktadır. Apse, kist, kaşıntı, enfeksiyon, süt kanallarında kalıcı hasar, göğüslerde simetri bozukluğu, şiddetli ateş, doku hasarı, göğüs kaybı, izler ve kırıksıklıklar bunlardan yalnızca bazılarıdır (Tchoukou, 2014). Bedensel olarak gördükleri zararın yanı sıra düşük benlik saygısı, utanç veya kişinin bedeni hakkında endişeye yol açan korku, akraba veya bakıcılara olan güven ve güven kaybı vb. gibi duygusal ve psikolojik zararlardan da söz etmek mümkündür (Amahazion, 2021).

Şekil 8. Göğüs Ütüleme İşlemi Uygulanan Bir Kız Çocuğu

Kaynak: (<http-5>).

Bunların yanı sıra, yalnızca sağlıklı olacakları inancıyla yapılan müdahale biçimlerinden söz etmek mümkündür. Etiyopya'nın kuzey kesimlerinde uygulanan küçük dilin ve bazen bademcikler gibi yakın yapıların kesilmesini içeren bir prosedür olan uvulektomi (uvulectomy) yani küçük dil/bademcik ameliyatı, keskin bir bıçak, atkuyruğu kılı veya bir ilmeğe bağlı iplik gibi geleneksel aletler ile ciddi bir hastalık olarak görülen bademcik şişmesinin, baş ağrısının, körlüğün ve göz renginin değişmesinin önlenmesi gibi amaçlarla uygulanan, beden üzerinde dil yaralanmaları, dişlerde şekil bozukluğu, aşırı kanama, tetanoz ve çeşitli komplikasyonlara yol açan bir uygulama biçimidir. Benzer şekilde kız çocuklarını bazı hastalıklardan koruyacağına inanılan süt dişlerinin çekilmesi (milk teeth extraction) geleneksel inanışlara göre, 5-7 aylık bebeklerin süt dişinin çıkması sırasında oluşan ishal ve ateşin diş etindeki bir solucandan kaynaklandığı ve bu hastalıkların süt dişlerinin çekilmesiyle geçeceğine ya da ortaya çıkmayacağına inanılmaktadır (Assefa vd., 2005).

Kız çocuklarının ihmal edilerek erkek çocukların tercih edildiği diğer bir müdahale biçimi ise “son preference” şeklinde ifade edilen, Asya ve Afrika toplumlarında belirgin olan ve tarihsel olarak ataerkil sistemin köklerine dayanan kültürler arası bir olgudur. Genellikle kız çocuğunun beslenme, eğitim, sağlık, sosyal yaşam gibi birçok farklı uygulamadan uzak tutularak ihmal edilişi ilgili bir dizi değer ve tutuma atıfta bulunan bu uygulama, aşırı durumlarda kürtaj (abortion) veya kız bebek katli (female infanticide) ile de sonuçlanabilmektedir. Bunlarla birlikte Gana'da

kız çocuklarının ailelerinin günahlarına karşılık kefaret olarak rahiplerin yanına veya yerel tapınaklara köle olarak verildiği “trokosi” ve yine benzer şekilde Nepal’in bazı bölgelerinde kız çocuklarının fuhuş vb. uygulamalar için aileleri tarafından yerel tapınaklara sunulduğu “deuki” geleneğinden söz etmek mümkündür.

Sözü edilen tüm zararlı kültürel müdahaleler arasından çalışmamızın odak noktasında bulunan kadın sünneti, lotus ayaklı kadınlar, zürafa boyunlar kadınlar ve sati geleneği, literatürde kadın bedenine bariz bir şekilde verdiği zararlar üzerinden literatürde tartışılan müdahalelerdir. Özellikle Batı kuruluşları veya yazarları tarafından ele alınarak eleştiriye veya önlenme çalışmalarına tabii tutulan bu müdahale biçimleri, Batı toplumlarında mevcut olan ancak göz ardı edilen modern bedene müdahale biçimleri ile karşılaştırmak açısından önem arz etmektedir.

4.2.1. Kadın Sünneti

Ataerkil toplumlarda kadın bedeni üzerinde belirleyici bir rol oynayan cinsellik, içinde olduğu kültürden beslenmektedir. Toplumsal olanı etkilerken, toplumsal olandan da etkilenmektedir. Kadın cinselliğinin denetim ve kontrolünü elinde tutma hedefinde olan toplumlarda çeşitli pratiklere rastlamak mümkündür. Bu bölümde bu pratiklerinden biri olan kadın sünneti uygulamasına yer verilmiştir.

Arapça “*sunna*” kelimesinden gelmekte olan sünnet kelimesinin ilk anlamı “yayılmaya uygun davranış” olarak ifade edilmektedir. İslam dininde Hz. Muhammed’in uyguladığı ya da önerdiği tutum ve davranışlarının tekrar edilebilmesi için kullanılan sünnet kelimesi, çalışmamızda bu anlamıyla yer etmemektedir. Çalışmamız kapsamında ele alınmış olan cerrahi sünneti ifade eden kelimenin aslı ise Arapça *تخنا* (*hitan*) kelimesine dayanmaktadır ve kesilen yer/cinsel uzuv anlamına gelmektedir (Eryiğit Bader, 2018, s. 82). Yine Arapça’da “*hitan*” kelimesi erkek sünnetine, “*hafz*” kelimesi de kız/kadın sünnetine karşılık gelmektedir (Akkayan, 2010, s. 55). Bu çalışma için esas olan buradaki “*hafz*” kelimesidir. Sünnet olan kadına “*mahtuna*” denilmektedir (Eryiğit Bader, 2018, s. 82). Sünnet edilmek eyleminden söz edildiğinde toplumumuzda akla gelen ilk sünnet erkek sünneti olsa da dünya genelinde özellikle Batı dışı toplumlarda kadın sünneti uygulamasının olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Erkek sünnetinden yapısal anlamda uygulama farklılıkları içerdiği için kadın sünneti şeklinde ifade etmek literatür genelinde doğru bulunmamaktadır.

Uygulanan işlemlerin sünnet kelimesinde karşılığını bulmaması sonucu kadın sünneti ifade edilirken özellikle tıbbi literatürde Latince “*mutylatio*” kelimesinden türeyen ve “sakat bırakma, koparma, çizme” gibi anlamlara karşılık gelen “*mutilation*” kelimesi kullanılmaktadır (Aksu ve Oral, 1998, s. 107). Bu nedenle kadın sünnetinden Batı dili ve çalışmalarının da etkisiyle kadın genital mutilasyonu -*Female Genital Mutilation (FGM)*, *Female Genital Cutting (FGC)* veya *Female Circumcision (FC)*- olarak söz edilmektedir. Genital mutilasyon kavramı kadının genital bölgesine yapılan herhangi bir müdahaleye karşı stratejik olarak sıfır toleransa işaret etmektedir. Ayrıca mutilasyon kavramı uygulamanın olumsuzluklarını ön plana çıkarması ve din, kültür vb. herhangi bir meşrulaştırma aracıyla ilişkilendirilmemesi amacıyla kullanılmıştır. (Yıldırım, 2021, s. 38). Kadının genital sakatlanması/sakatlandırılması anlamlarına gelen bu tanımlamalara rağmen çalışmamız boyunca yaygın kullanımı olan kadın sünneti tanımını kullanılmıştır.

Literatürde geniş bir alana yayılmış olan kadın sünneti tartışmaları uzun yıllardır süregelmekte olup özellikle sağlık ve antropoloji alanlarında öncelikli bir konumdadır. Kadın bedenine verdiği zararlar açısından bakıldığında özellikle sağlık alanı çalışmalarının bir konusu olmuş ancak uygulamanın dayandığı temelleri değerlendirmek açısından antropolojinin alanında da kendine yer bulmuştur. Sosyolojik açıdan bakıldığında hem sağlık hem de antropolojik boyutu önem arz etmektedir. Kadın sünnetinin gelenek ve göreneklerden gelişi, toplumlar için ne ifade ettiği ve bireylerin uygulamayı nasıl algıladığı, alanda yer verilmesi gereken tartışma konularındandır. Kadın sünneti çalışmalarının gündemde olmasının temel sebeplerinden biri de kadın sünnetine son verilmesine dair uluslararası kuruluşlar tarafından yapılmakta olan kampanyalardır.

Geleneklere bağlı olarak varlığını sürdürdüğü bilinen kadın sünnetinin tanımı, uygulama biçimleri ve kadın bedenine verdiği zararlardan kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Kadın sünneti, DSÖ ve BM tarafından yapılan açıklamalarda daha çok 0-15 yaş arası kız çocuklarında tıbbi olmayan nedenlerle, dış genital organlarının çoğunlukla geleneksel bir uygulayıcı tarafından steril olmayan koşullar altında kısmen veya tamamen çıkarılmasını veya genital organlarına başka şekilde zarar verilmesi eylemlerinin tümünü içermektedir. Genel tanımıyla 0-15 yaş aralığındaki kız çocuklarına uygulandığı belirtilen kadın sünnetinin uygulama yaş aralığı aslında ülkeler arası farklılık göstermektedir. Örneğin, Mısır’da 3-8, Sudan’da 5-8, Etiyopya

ve Nijerya’da 8 günlük kız bebeklerine uygulanan kadın sünneti Masai’de evlendikten hemen sonra uygulanmaktadır (Günaydın ve Dinç, 2015, s. 364). Çoğunlukla “*daya*” olarak isimlendirilen ve yerel ebe olarak kabul edilen kadınlar tarafından uygulanan prosedür ağırlı ve travmatik bir süreçten oluşmaktadır. Dayalar, iyi gelire ve yüksek sosyal statüye sahip kadınlardır (Billing ve Kentenich, 2008, s. 226). Soyer’in aktarımıyla *daya* tarafından uygulanan süreç belirli bazı pratikleri de içermektedir:

“...genellikle genital bölge uyuşturulmadan bıçak, tıraş bıçağı, keskin cam parçaları, keskin teneke kenarı gibi steril olmayan aletler kullanılarak yapılmaktadır. Yaranın tutturulmasında akasya ağacı dikenleri, kemik çiviler, iğne, hayvan kıllarından elde edilen ya da deri iplikler kullanılmakta, daha sonra kız çocuğu ayağa kaldırılarak bacakları dizden kalçaya kadar bitişik olarak sıkıca sarılıp sünnetlinin birkaç hafta hareket etmeden yatması, idrarını ve dışkısını yattığı yerde yapması sağlanmaktadır. Sünnet sırasında *daya* dışında, kız çocuğunun etrafında toplanan kadınlardan bazıları kız çocuğunun kollarını, bacaklarını sıkıca tutar, bazıları kıpırdamaması için omuzlarından bastırır. Dilini yutmasını veya ısırmasını engellemek için kızın ağızına bir bez veya sopa yerleştirilir; diğer kadınlar tarafından da çığlıkları bastırmak için def çalınıp yüksek sesle şarkılar söylenir (Soyer, 2014, s. 407).”

Şekil 9. Kenya'da Kadın Sünneti Uygulama Töreni

Kaynak: (<http-6>).

Uygulama yaşı gibi biçimleri ve sünnetin derinliği de toplumlar arası farklılık göstermekle birlikte kadın sünnetinin uygulanan dört ana tipinden söz edilmektedir. Kadın bedenine verdiği zararlar sebebiyle bir mücadele alanına dönüşen kadın sünneti DSÖ, UNICEF ve UNFPA'nın ortak raporunda tanımlanmış ve dört tip olarak sınıflandırılmıştır (<http-7>);

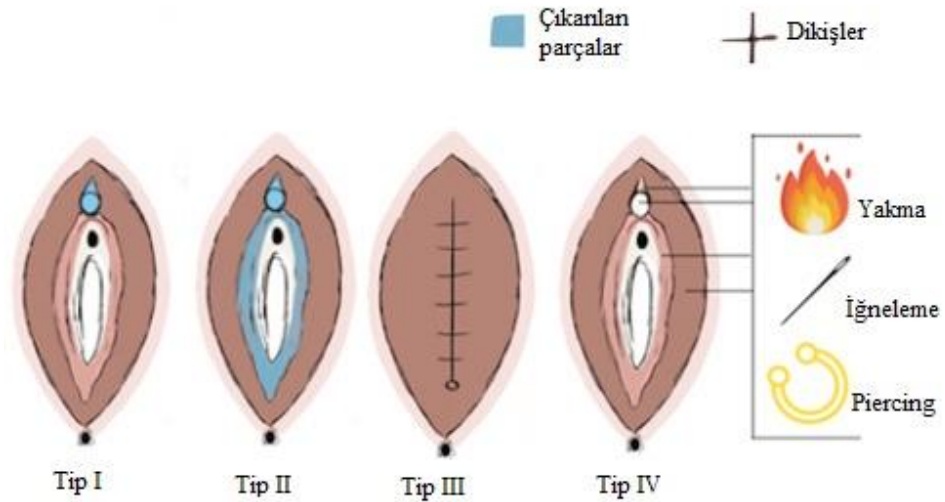
Tip I, klitoris veya sünnet derisi olarak bilinen prepsiyumun bir kısmının veya tamamının çıkarılması işlemini içerir. Klitoridektomi olarak bilinen bu tip basit geleneksel sünnet şeklidir.

Tip II, klitorisin tamamının ve labia minörlerin bir kısmının veya tamamının çıkarılması işlemidir. Eksizyon olarak bilinir.

Tip I ve Tip II kadın sünneti uygulamalarının yaklaşık %85-90'lık bir oranını oluşturmaktadır (Avşar vd., 2008, s. 322).

Tip III, klitoris ile labia minörün tamamının ve labia majörün bir kısmının çıkarılması işlemidir. Kalan insizyon kenarlarının tamamı kapatılır ve sadece idrarın ve menstruasyon kanının akışını sağlayacak küçük bir delik oluşturularak vajinal açıklık olabildiğince daraltılır. İnfübulasyon olarak da bilinen bu yöntem, kadın sünnetinin en ağır şeklidir. Firavunların bazı kavimlere ürememeleri için uyguladıkları bir ceza yöntemi olarak bilindiği için “Firavun sünneti” olarak da söz edilir (Günaydın ve Dinç, 2015, s. 364). Bu tip uygulamaların yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır.

Tip IV ise detaylı tanımlanmamakla birlikte vajina dahil tüm kadın genital bölgesine uygulanan çizme, delme, kesme, kazıma, kotorize etme gibi, vajenin daraltılması ve sıkılaştırılması gibi çeşitli diğer zararlı işlemleri içermektedir.

Şekil 10. Kadın Sünneti Tipleri

Kaynak: (http-8).

Bu dört tipe ek olarak UNICEF 2005 yılında sunduğu raporda kadın sünnetinin beşinci bir tipinin daha olduğunu öne sürmüştür. **Tip V** klitoris sembolik olarak kanaması için delme, sıyırma, çizme gibi işlemlerden birinin uygulanmasını içermektedir. Kadın sünnetinin diğer tiplerinin sebep olduğu bedensel ve ruhsal zararların bilincinde olan uygulayıcıların kadın bedenine zarar vermeyecek ve yalnızca geleneğin sürmesini sağlayacak şekilde bu yola başvurdukları bilinmektedir (Baykal Akmeşe ve Bilge, 2014, s. 104).

Tarihsel sürece bakıldığında kadın sünnetinin net olmamakla birlikte M.Ö dönemlere kadar dayandığı, ancak kesin izlerine yaklaşık 6000 yıl önce Antik Mısır kentinde rastlandığı bilinmektedir. Mısır'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan kadın mumyalarının bazılarında sünnet edildiklerine rastlanmış, sünnetin nasıl yapıldığına dair bilgiler ise M.Ö 1600'lü yıllardan kalan duvar resimlerinden ortaya konulmuştur. Sadece Mısırlılar değil, Etiyopyalılar, Fenikeliler ve Hititler'in de kadın sünneti uygulamalarına rastlanmıştır. Tarihin babası olarak bilinen Antik Yunan tarihçi Herodotos, Mısırlıları ele aldığı eserinde sünnetin uygulandığı toplumlar hakkında şunları söylemiştir:

“İnsanlar arasında yalnız Kolkhisliler, Mısırlılar ve Etiyopyalılar sünnet olurlar. Filistin'deki Fenikeliler ve Suriyeliler, kendileri söylerler ki, bu adeti Mısırlılardan almışlardır. ...Sünnet yapan halklar yalnız bunlardır ve anlaşıldığına göre Mısırlılar gibi yapmaktadırlar. ...Mısırlılarla ticaret yapan halklar bunu Mısır'dan öğrenmişlerdir... (Herodotos, 2002, s. 119-120).”

Genellikle Afrika ülkeleriyle eşleştirilen kadın sünneti, Ortadoğu ve Asya ülkelerinde de varlığını göstermektedir. Ülkemizde ise kadın sünneti uygulaması yapılmamaktadır. Son yıllarda savaş, eğitim, iş, turizm gibi sebeplerle sürekli olarak göç almasıyla birlikte ülkemizde çeşitli bir nüfus hareketliliği oluşmaktadır. Bunun sonucunda da sünnet edilmiş kadınlara rastlamak elbette ki mümkündür. Aksu ve Oral 1998 yılında sunmuş oldukları Afrika kadınları hakkındaki raporlarında, ülkemize gelmiş ve sünnete maruz kalmış Afrikalı bir kadına düzeltici (deinfibilasyon) operasyon uygulandığını belirtmişlerdir (Baykal Akmeşe ve Bilge, 2014, s. 102-103). Kadın sünneti ülkemizde uygulanmıyor da olsa göç alıyor ve başka ülkelere de bireyleri barındırıyor olması sebebiyle sağlık alanında yapılan kadın sünneti çalışmalarında sağlık çalışanlarının bu konuda bilgilendirilmesi, yaklaşımların belirlenmesi hususunda önerilere rastlamak mümkündür.

Tıbben gereksiz olduğu savunulan kadın sünnetinin neden uygulandığına dair birçok etkenden ve toplumsal olgudan söz etmek mümkündür. Bir kültürdeki geleneğin habercisi olan kadın sünneti uygulamalarının sosyolojik olarak sosyokültürel bir bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Kadın sünnetinin devam etmekte oluşunun en temel sosyokültürel sebebi uygulandığı toplumun tarihi ve kültürel geleneğinin bir parçası olmasından geçmektedir. Kadın sünnetin %73,1 oranında geleneksel nedenlerle yapıldığı belirlenmiştir (Garba vd., 2012, s. 425). Kadın olmaya geçişin törenleştirilmiş hali olan kadın sünneti sosyal kabul alabilmenin bir yolunu ifade etmektedir. Sünnet edilen kadın etnik ve sosyal açıdan bir kimlik kazanmaktadır (WHO, 2016, s. 1). Kadın sünnetinin uygulanmasındaki temel etkenlerden biri de kadın cinselliğinin ataerkil sistem tarafından kontrol edilmesi ve denetlenmesidir.

Toplumun ve geleneklerinin panoptikonu olarak ifade edebilecek olduğumuz kadın sünneti, kadının bekaretini korumak, eşine olan bağımlılığını simgelemek, evlenilebilirliğin temsili, cinsel açıdan erkeği daha fazla tatmin edebilmek, tecavüzü önlemek, çok eşliliğe engel olmak gibi çeşitli sosyokültürel değerlerin de bir ifadesidir. Bu denetim mekanizmasıyla birlikte ayrıca kadın bedeninde temizlik ve hijyenin sağlanması gibi estetik kaygıların da bu uygulamaya sebebiyet verdiğinden bahsetmek mümkündür. Örneğin Herodotos'a (2002, s. 101) göre Mısırlıların sünnet olmaları temizlikleri ile ilgilidir çünkü onlar temizliği güzellikten bile üstün tutmaktadırlar. Klitorisinin alınmasıyla ailesine utanç verecek davranışlardan korunabileceğine inanılarak uygulanan kadın sünneti ile kadının ailesinin onurunun da korunacağı düşünülmektedir (Kaya ve Aslan, 2013, s. 216).

Bunlarla birlikte bazı toplulukların kadın sünnetini -Kuran veya İncil gibi büyük dini kitaplarda yer verilmese de- dini gerekliliği yerine getirmek amacıyla sürdürdüğü de bilinmektedir. Kadın sünnetine İslam'dan önce dönemde rastlanmıştır ve öne sürülenin aksine birçok Müslüman ülkede (Türkiye, Suudi Arabistan) uygulanmamaktadır. Her üç dinin kutsal kitabında da kadın sünnetine dair herhangi bir açıklama yoktur. Kadın sünneti, dini sorumluluk ya da bir ibadet değil yalnızca bir örfür. İslam dini açısından bakıldığında beden için böylesine zararlı olan bir uygulama "Kur'ani esaslar ile uyuşmamaktadır; zira Kur'an insanın zararına olan hiçbir şeyi istememektedir" (Eryiğit Bader, 2018, s. 101). Karaman'a (2017, s. 128) göre İslami bir gereklilik olmadığı halde kadın sünnetini din ile ilişkilendirmek yersiz ve hatta

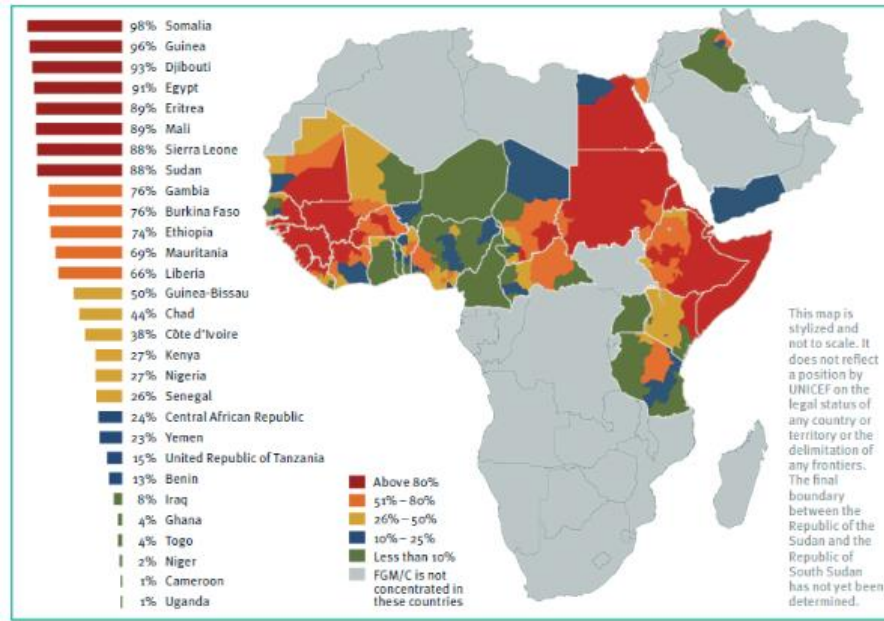
zararlı bir davranıştır. Toplumlar arası farklılık gösteren uygulama nedenlerinden biri de özellikle Nijerya’da sünnetsiz kadına miras bırakılmamasıyla ilgilidir (Okeke vd., 2012, s. 71). Uygulandığı toplumlarda kız çocuklarına adeta bir tören havasında sunulan kadın sünneti, büyümenin, cinselliğin yüceltilmesinin ve kadın olabilmenin önemli bir adımı olarak kabul edilmektedir. Sünnet uygulanan kız çocuklarına onları teşvik etmek amacıyla hediyeler ve elbiseler verilmekte, eğlenceler düzenlenmektedir. Uygulama esnasında daha az çılgılık atanlar takdir ve tebrik edilirken, acıya dayanıklı davranamayanlara ise utanmaları gereken bir durum varmış gibi davranılmaktadır. (Soyer, 2014, s. 408). Bazı toplumlarda ise ebeveynler uygulanan operasyonun derecesi ile orantılı olarak gurur için para almaktadırlar.

Kadın sünnetinin uygulanması eğitim seviyesiyle ilişkilendirilmektedir. 2006'da yayınlanan, 500 Nijeryalı kadına kadın sünnetinin nedenleri sorulduğundan kadınların %95'i kadın sünnetinin kültürel ve geleneksel nedenlerle yapıldığını; %49'u kadın sünnetinin rastgele cinsel ilişkiyi önlemeye yardımcı olduğunu, %18'i sakatlanmayan vulvanın çirkin olduğunu; %11'i kadın sünnetinin erkek yeni doğanların ölümünü önlediğini, %9'u akraba baskısıyla yapıldığını ve %6'sı dini sebeplerden olduğunu iddia etmiştir (Orji ve Babalola, 2006, s. 321). Yüksek öğrenim görmüş, evlenmemiş kadınlar kadın sünnetini önemli ölçüde daha az desteklemektedir (Billing ve Kentenich, 2008, s. 226).

Kadın sünneti, dünya çapında milyonlarca kız çocuğu ve kadını etkileyen küresel bir sorundur ve Antarktika hariç her kıtada uygulanmaktadır. Kadın sünnetinin yalnızca Afrika'da uygulandığı fikri yaygın bir yanlış anlamadır, çünkü bunun Güney Amerika, Orta Doğu, Güney Asya, Güney Doğu Asya ve Doğu Avrupa, örneğin Gürcistan ve Rusya'daki toplulukları da etkilediği bilinmektedir. Ulusal FGM Merkezi, 65'ten fazla ülkeden ailelerle çalışarak uygulamanın küresel doğasını vurguladı. Göç nedeniyle, etkilenen topluluklar herhangi bir ülkede yaşıyor olabilir, bu nedenle uygulamanın gerçek yaygınlığı hiçbir zaman tam olarak anlaşılamaz.

Kadın sünneti, dünya çapında milyonlarca kadını etkileyen küresel bir sorun niteliğindedir. Uygulamaları Afrika'da 30 ülkede ve Asya ve Orta Doğu'da birkaç ülkede mevcut olmakla birlikte Orta ve Güney Amerika'daki belirli etnik gruplar da dahil olmak üzere Antarktika hariç her kıtada uygulanmaktadır. Uluslararası göçün artması, Avrupa ve Kuzey Amerika da dahil olmak üzere çeşitli topluluklarda bile bu uygulamaya maruz bırakılmış kız çocuklarına ve kadınlara rastlamayı mümkün

kılmıştır. Batı dışı toplumların geleneksel değerlerinden ortaya çıktığı öne sürülüyor olsa da Batı toplumlarında da kadın sünneti uygulamalarına rastlanmıştır. Göç nedeniyle, kadın sünnetinden etkilenen topluluklar herhangi bir ülkede yaşıyor olabilir, bu nedenle uygulamanın gerçek yaygınlığı hiçbir zaman tam olarak anlaşılammaktadır. Dünya çapında 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadının kadın sünnetinin etkileriyle yaşadığı tahmin edilmekte olup uygulamanın ortadan kaldırılmasına yönelik çabalara rağmen, her yıl yaklaşık 3 milyon kadın sünnet olmak zorunda kalmaktadır (WHO, 2016, s. 1).

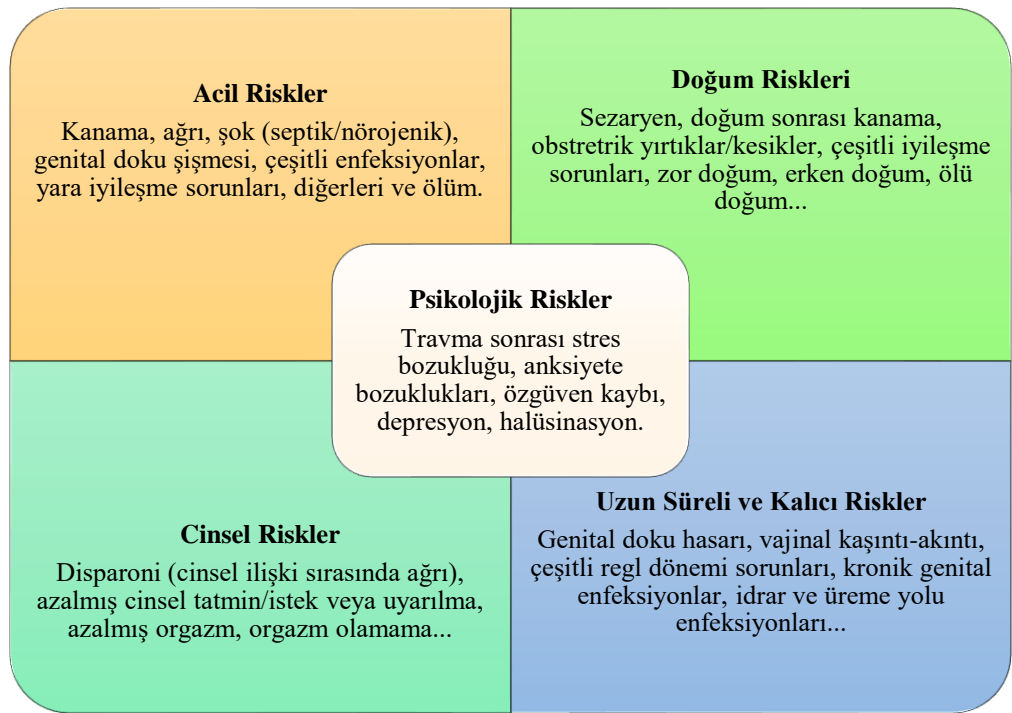

Şekil 11. Kadın Sünnetinin Bölgeye/Ülkeye Göre 15-49 Yaş Aralığındaki Kız Çocukları ve Kadınlarda Yaygınlığı.

Kaynak: RCOG. (2015). Female Genital Mutilation and its Management Green-top Guideline, No. 53. <https://www-temp.rcog.org.uk/media/au0jn5of/gtg-53-fgm.pdf> (Erişim Tarihi: 08.04.2022)

DSÖ'ye göre bu uygulamanın kadınların sağlığı açısından hiçbir yararının olmamasının aksine çok fazla zararı bulunmaktadır. Sağlıklı genital dokunun hasar görmesi veya çıkarılması bedenin doğal işleyiş düzenine müdahale ederek çeşitli komplikasyonlara sebep olmaktadır. Uygulama esnasında ortaya çıkabilecek kanama, ağrı, şok, ödem, enfeksiyon, ölüm gibi acil risklerin yanı sıra kadını cinsel anlamda (HIV-cinsel ilişki sırasında ağrı, azalmış cinsel istek-tatmin-uyarılma) ve doğum sırasında etkileyebilecek (mecburi sezaryen, doğum sonrası kanama, zor, erken ya da ölü doğum) riskler bulunmaktadır. Kısa süreli komplikasyonlar olarak tanımlanan bu

risklerle birlikte kadınların ömür boyu savaşmak zorunda oldukları bazı uzun süreli komplikasyonlar da vardır: genital doku hasarı, vajinal kaşıntı ve akıntı, çeşitli adet sorunları, çeşitli genital ve üreme yolu enfeksiyonları vb. (WHO, 2016, s. 6-7). Kadın sünneti uygulamalarının bedensel zararlarının yanı sıra psikolojik etki ve zararlarından da bahsetmek mümkündür. Kadın sünnetinin ruhsal etkilerinin ortaya koyulduğu bir çalışmada, sünnet edilen kadınlarda en sık rastlanılan psikolojik etkinin travma sonrası stres bozukluğu olduğunu belirtilmiştir (Baykal Akmeşe ve Bilge, 2014, s). Anksiyete bozuklukları, halüsinasyon görme, hafıza kaybı, özgüven kaybı ve depresyon da kadın sünnetinin psikolojik etkilerindedir (WHO, 2016, s. 7).

Şekil 12. Kadın Sünnetinin Riskleri

Kaynak: World Health Organization. (2016). Guidelines on the management of health complications from female genital mutilation. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241549646> (Erişim Tarihi: 09.04.2022).

Kadın sünneti konusu ilk kez 1975 yılında DSÖ tarafından konu edilmiş ve çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Yıllar içerisinde konu ile ilgili çalışmalar detaylandırılmış, feminist hareketin de devreye girmesiyle birlikte daha fazla çalışma yürütülmüştür. Tarihsel olarak sıralandığında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi (CEDAW, 1981), BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989),

Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi (1990), Kadına Yönelik Şiddet ve Viyana Deklerasyonu (1993), Dördüncü Dünya Kadın Konferansı (1995-Pekin), 2000 yılında New York'ta yapılan Değerlendirme Toplantısı, Kadınların ve Kız Çocuklarının Sağlığını Etkileyen Geleneksel Örf ve Adet Uygulamaları Hakkında Genel Kurul Kararı (2001) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları (Maputo Protocol) (2003) çalışmalarında kadın sünneti konu edinilmiştir. 2003 yılında “6 Şubat Uluslararası Kadın Sünnetinin Sıfır Tolerans Günü” olarak ilan edilmiştir (Günaydın ve Dinç, 2015, s. 364). Türkiye yapılan bu çalışmalara 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi yani Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'yle dahil olmuştur. Madde 38'de Kadın Sünneti başlığıyla sözleşmeye dahil edilen bu uygulama, kadına yönelik şiddetin bir biçimi olarak ortaya koyulmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra Gana (1994), Burkina Faso (1997), Tanzanya (1998), Senegal (1999), İsveç (1982), UK (1985), Avustralya (1994), Yeni Zelanda (1995), Norveç (1995), Amerika (1996), İngiltere (1985) Kanada (1997) ve Belçika (2000) gibi uygulamanın rastlandığı birçok ülkede kadın sünnetinin önüne geçebilmek için hapis ve para cezası içeren yasalar ortaya konulmuştur (Baykal Akmeşe ve Bilge, 2014, s. 106). En çok Batı toplumlarının eleştirisinde olmasına rağmen orada da görülen kadın sünneti uygulamaları sonucunda, örneğin, İngiltere'de yasaklanıyor olmasına rağmen bazı doktorlar tarafından gizlice yapılmaya devam edilmiş veya kız çocukları operasyon için ülke dışına gönderilmiştir. Fransa'da da birçok aile hakkında uygulamaya izin verdikleri için soruşturma başlatılmıştır (Aksu ve Oral, 1998, s. 109)

Yürütülen tüm çalışmalara rağmen özellikle eğitim ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ülkelerde halen devam etmekte olan kadın sünnetinin sonlandırılmasına dair DSÖ tarafından 2008 yılında “sünnet uygulanan bebek, çocuk ve kadınlara yönelik bakım protokolü” hazırlanmıştır. Bu protokol sünnet olmuş kadınların cinsel, üreme ve ruh sağlıklarının sürdürülmesini esas alarak, kadınlara bu bağlamda verilmesi gereken sosyal ve ruhsal desteğin önemine dair girişimleri içermektedir. Dahası, kadın sünneti 2008 yılında DSÖ tarafından “insan haklarına aykırı” bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Başta kadın sünnetine dair yeni vakaları önlemek ve kadın bedenine zararlı diğer kültürel pratiklerden çocukları ve gençleri korumak amacıyla Ulusal FGM Merkezi (National FGM Centre) kurulmuştur. Evrensel bağlamda devam eden çalışmaların yanı sıra yerel olarak sürdürülen çalışmalar da

mevcuttur. Örneğin, Birleşmiş Milletler, Afrika'daki Geleneksel Uygulamalar Komitesi (IAC) ve yerel sivil toplum kuruluşlarının (STK) programları ve iş birliğiyle, 20'den fazla Afrika ülkesinde kadın sünneti uygulamasını durdurmak için küresel çabalar sarf edilmektedir (Danial, 2013, s:7).

Kadın sünneti ele alınırken dikkat çekilmesi gereken diğer bir konu, uygulama pratiklerindeki koşullara dairdir. Hijyenik koşullar sağlanmadan, hijyenik olmayan araçlarla (cam parçaları, teneke parçaları, ağaç dikenleri, hayvan kılları vb.) uygulandığında çeşitli komplikasyonlara yol açarak kadın bedenine zarar veren uygulama, koşullar ve uygulanan araçlar iyileştirilseydi zararlı olmaktan çıkar mıydı sorusunu sormak önem taşımaktadır. İlgili çalışmalara bakıldığında son yıllarda hastanelerde uzman kişiler tarafından uygulanmakta olan kadın sünnetlerine de rastlamak mümkündür. Güncel bir alan çalışması olan ve Burdur ili özelinde kadın sünnetine maruz kalmış Suriyeli kadınlarla yaptığı görüşmeleri ortaya koyan Yıldırım (2021), kadın sünnetinin özellikle kentlerde hastanelerde uzman kişiler tarafından belirtildiğini araştırma kapsamındaki Somalili bir kadının şu sözleriyle aktarmıştır:

“Ben hastanede oldum. Ablam götürdü beni. Annemin, babamın haberi yoktu. Ben de ne olacağını bilmiyordum. Hala ağrısını çekerim. Adet olurken, doğum yaparken... Hiç doktora gitmedim burada, nasıl gideyim (Somalili bir kadın, 27 yaşında) (Yıldırım, 2021, s. 131).”

Bu noktada kadın sünnetinin koşullar bağlamında değerlendirildiğinde de zararlı olduğu sonucuna varmak belki de yanlış olmayacaktır. Ancak hijyenik olmayan koşullarda uygulama sonucunda ortaya çıktığı öne sürülen tüm komplikasyonların, iyileştirilmiş hijyenik koşullarda da ortaya çıkıp çıkmayacağı ve zararların boyutları mutlaka ele alınması ve ortaya konulması gereken bir noktadır. İlgili çalışmaların genelinde söz edilmiyor olsa da kadın sünnetinin sözü geçen beş tipinden ayrıştırılan bir tipi daha vardır: *hoodectomy/clitoral hood reduction*. Erkeklerde penis başını, kızlarda klitorisi örten deri parçasına “hood” denilmektedir. Türkçe’ye kapüşon olarak çevrilen hood, erkek sünnetinde penisten çıkarılan parçayı ifade etmektedir. Bazı kızlarda bu deri fazla miktarda gelişmişse klitorisi tamamen kaplamaktadır ve cinsel ilişki esnasında penis ile klitoris arasında yeterli temasa engel olmaktadır. Bu tip bir fazlalığın hoodectomy uygulanarak çıkarılması da bir anlamda sünneti ifade etmektedir (Karaman, 2017, s. 127). Bu fazlalığın bulunması tıbbi bir gerekliliktir ve kadın sağlığı açısından faydalıdır. DSÖ, 1979’da yayımladığı raporda bu gibi bir

cerrahi müdahalenin herhangi bir sıhhi zarar teşkil etmeyeceğini belirtmiştir (WHO, 2014).

Şekil 13. Kenya’da Uygulanan Kadın Sünnetinden Bir Ekipman

Kaynak: (http-9).

Tüm bunlardan sonra, kadın sünneti geleneksel değerlere bağlı olarak uygulanan ve günümüzde en çok Batı ve kuruluşlarının etkisiyle uluslararası gündemde yer edinen bir toplum ve kadın sağlığı problemidir. Literatürde kadın sünnetine bakıldığında, yapılan ilk çalışmalarda tartışmalar iki ana argümandan oluşmaktadır: evrensellik ve kültürel görelilik. Evrensellik savına yer veren çalışmacılar kadın sünnetinin gelenek adı altında sağlık sorunlarına yol açtığını ve temelde kadınların toplumda ikincilleştirilmesine hizmet eden bir uygulama olduğunu öne sürmektedirler. Kültürel görelilik ise uygulanan gelenek bir erginleme töreni olduğu için ancak kültürün kendine özgü değerleri ile ele alınabileceğini savunmaktadır (Yıldırım, 2021, s. 39). Bu iki argümana ek olarak siyah kadınlar kendi tecrübelerinin bu şekilde bir tartışma nesnesi haline getirilmesine karşı çıkarak, evrensellik ve kültürel göreliliği Kirby’nin ifadesi ile işgalci ve baskıcı olarak ifade etmektedirler (Kirby, 1996’dan aktaran Yıldırım, 2021, s. 39). Bu açıdan bakıldığında önemli olan nokta, Batı’nın kadın sünneti geleneğine dair yaptığı değişim baskılarının “kültürel emperyalizm” olarak algılanmasıdır. Kadın sünnetinin en çok uygulandığı Afrikalı kadınlar kadın sünnetine karşı olan çalışmalarını “kültürlerine hakaret ve küçümseme” olarak değerlendirmektedir (Yıldırım, 2021, s. 39). Kadın sünnetinin sonlandırılmasına dair çalışmalar ancak gerçekleştiği toplumlar tarafından ortaya atıldığı takdirde etkili olabileceklerdir.

Batı toplumları, çeşitli kuruluşlar aracılığıyla Batı dışı toplumlarda varlığını sürdüren bu müdahalenin zararlarına kampanyalar ve sempozyumlar gibi çeşitli yöntemlerle dikkat çekmeye devam etmektedir. Ancak bunu yaparken kendi toplumlarında kadın bedenine açıkça zarar veren müdahaleleri göz ardı etmekte, Batı dışı toplumları geri kalmışlıkları ya da kültüre bağlılıkları ile modernizmin ve hatta günümüz postmodernizminin dışında bırakarak onları gelişmemek, dönüşmemek ve kendilerine ayak uyduramamak ile suçlamaktadır. Etnomerkezci bir pratik olduğunu söyleyebileceğimiz kadın sünneti, Batı toplumlarında şekil değiştirerek varlığını göstermektedir. Estetik sektörünün gelişmesiyle birlikte Batı'da özellikle genç kızlar arasında yayılan genital bölge estetik uygulamalarıyla kendini göstermektedir (Earp ve Johnsdotter, 2020, s. 197). Ancak bu nokta Batı yaklaşımı sebebiyle tartışmalara pek fazla dahil edilmemektedir. Bu uygulamalar kadın sünneti tiplerinden Tip V ile ilişkilendirilebilir. Aslında Batı toplumlarında da kadın sünneti kadar acımasızca olmasa da -ki burası tartışmaya açıktır- kadın bedenine mutlak suretle zarar veren müdahaleler bulunmaktadır. Bu müdahalelere ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

4.2.2. Lotus Ayaklı Kadınlar

Tarihsel yolculuğu Eski Mısır'a kadar dayandırılan ayakkabı, ilk insanlar tarafından doğadaki taş, diken gibi dış etkenlerden korunmak amacıyla, doğadan elde ettikleri sert yapraklar, ağaç kabukları gibi nesnelere ayaklarına bağlamalarıyla ortaya çıkmıştır. Sandalet formunda başlayan ilk ayakkabılar zaman içerisinde toplumdan topluma değişiklik göstermeye başlamıştır. Asıl amacı ayağı dış etkenlerden korumak olan ayakkabı zaman içerisinde farklı toplumsal anlamlar kazanmıştır. Ekonomik güç, sosyal konum, güzellik algısı, moda uyum becerisi, kişilik ve kimliğin tamamlayıcı temsillerine dönüşmüştür (İmre, 2011, s. 51). Rönesans dönemi, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi, coğrafi keşifler ve çeşitli savaşlar ayakkabının gelişim sürecine etki eden toplumsal olaylardır. Ayakkabıların değişen şekilleriyle birlikte, moda sektöründeki gelişmeler ayakkabıda kullanılan malzemelerin de değişmesini beraberinde getirmiştir. Yolculuğuna yapraklar ile başlayan ayakkabı, deri ve çeşitli kumaşlar ile çeşitlenmeye başlamıştır. Ayakkabılar, sosyal ve kültürel anlamda toplumun gizli bilgilerini taşıyan birer aracı niteliğindedir.

Toplumlar ve bireyler için kullanım amacı ve ifade ettikleri bağlamında farklı anlamlara sahip olan ayakkabının bu çalışma için çarpıcı olan iki örneği, kadın

bedenine bariz bir şekilde zarar veren Batı dışı toplumlardan olan Çin'in "*lotus ayakkabı*"sı ve bugünün "*topuklu ayakkabı*"sıdır. Hem topuklu ayakkabılar hem de lotus ayakkabılar ayakları yerden kaldırma etkisine sahiptir. Lotus ayaklı kadınlar bu bölümde değerlendirilmiş, topuklu ayakkabı tartışmasına ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir. Lotus ayaklı kadınlar literatürün en az kadın sünneti kadar tartışmalı konularından biridir. Özellikle 1990'dan beri Çin toplumunda lotus ayak kültürü üzerine bir literatür akışı olmuştur. Bu literatürün çoğunu üç tür karakterize etmektedir: edebi ve tarihi yazılara dayanan çalışmalar; ayakkabı, resim ve fotoğrafçılıkta temsil edilen ayak bağının maddi kültürü üzerine çalışmalar ve etnografik hesaplara, anketlere ve demografik materyallere dayanan çalışmalar.

Gelenekler, toplumsal hayat üzerinde belirleyici niteliklere sahiptirler. Çin toplumunun kadınlar üzerinde uyguladığı kültürel bir müdahale biçimi olan *ayak bağlama geleneği (foot binding)* 10. yy. dan beri kadınların ayak şekillerini ve boyutlarını değiştirmek için uygulanmaktadır. Şekli ve boyutu değiştirilen ayaklara *lotus ayak*, bu değişimden sonra giyilen ayakkabalara *lotus ayakkabı* denmektedir. Kökenine dair birbirinden farklı çok çeşitli rivayetler bulunsa da genel kabulüne bakıldığında tarihçiler kökenini Song'un (960-1279) fahişe kültürüne ve ayak bağlama modasının kadın güzelliği ve küçük ayakların erotikliği ile ilişkilendirmiştir (Shepherd, 2019, s. 4). Tang Hanedanlığı döneminde İmparator II. Li Yu'nun (937-978) gözdesi, ilk lotus ayaklı efsanevi Yao Niang, altın lotus çiçeği şeklinde bir sahnede dans ettiğinde, bir bulutun üzerinde dönüyormuş gibi görünmektedir. Bağlı küçük ayakları, dansını izleyen erkekleri oldukça etkilemiş, büyücü ve erotik bulunmuştur. Bulutlar veya su üzerinde yürümek, Çin edebiyatında bağlı ayakların yürüyüşünü tanımlamak için klişe bir metafor haline gelmiştir. Ayak bağının Li Yu'nun sarayında Yao Niang ile başladığı teorisi, pek çok bilim adamı tarafından kabul edilmektedir (Ping, 2000, s. 239). Öncelikle saray seçkinleri tarafından moda olarak kabul edilen uygulama, kısa sürede toplumun alt sınıflarına da yayılmış ve Çin geleneğinin bir parçası haline gelmiştir. Böylece, ayak bağlama işlemi öncelikle Kraliyet içindeki hanedan kadınları arasında moda olmuştur. Bu süreç içerisinde Tang Hanedanlığı mahkemelerinde alınan bir karar ile bu uygulama resmileştirilmiştir (Hong, 1997, s. 45). Ayak bağlama geleneği kadınlara verdiği acılara rağmen, özellikle Ming (1368-1644) ve Qing (1644-1911) dönemlerinde popülerlik kazanmıştır (Shepherd, 2019, s. 4).

Şekil 14. Lotus Ayağın Normal Ayağa Göre Görünümü

Kaynak: İmre, H. M. (2011). *Tarihsel gelişim içinde moda, ayakkabı ve insan ilişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güzellik için acı çekmek, ayaklarını rahatsız edici yüksek topuklu ayakkabılara sıkıştıran ve hatta anatomilerinin cerrahi olarak iyileştirilmiş kısımlarını sıkı tutan kadınlar için ortak bir kavram olarak kabul edilebilir (Lim, 2007). Ancak burada amaç ifade edildiği gibi yalnızca güzellik değildir. Kadın bedeni üzerinden yürütülen bu gelenekte aranan ilk anlam kadın cazibesi ve cinselliğidir. Bununla birlikte lotus ayağa sahip olmanın önemi iyi bir evliliğin garantisi, evliliğe uygunluk, güzellik, ataerkil egemenlik, açık havada çalışmaktan korunma, çalışma disiplini, moda gibi sebeplere dayandırılmaktadır. Önemli sebeplerden biri de özellikle kadınlar arasında bir statü ve sembol haline gelmiş olmasıdır (İmre, 2020, s. 86). Ayakları bağlı olmayan kadınlar alay konusu olmuş, potansiyel gelin olmaktan reddedilmişlerdir. Aileler, ayakları kurallara uygun şekilde bağlanmış olan kız çocukları için daha yüksek başlık paraları almışlardır (Shepherd, 2019, s. 98).

Ayakları bağlı olmayan bir kadın, yüzü ne kadar güzel, vücudu ne kadar ince olursa olsun, kadın olarak nitelendirilmemiştir. Ayakları bağlı çirkin bir kadın güzel olarak, ayakları mükemmel şekilde bağlı olan güzel bir kadın ise kadınlığın ideali olarak kabul edilmiştir (Ping, 2000, s. 226). Kendilerine söylendiği gibi, sadece en küçük ayaklıların güzel kabul edileceğine ve en iyi kocalarla evleneceğine inanan kızlar, en küçük, en zarif ayaklara ulaşmak için gereken acıya yıllarca katlanmışlar ve lotus ayaklarının güzelliğiyle gurur duymuşlardır. Kız çocuklarını bu geleneğe zorlayan sebeplerden biri de alay konusu olma korkusu ve ayrıcalıklı olma arzudur (Shepherd, 2019, s. 98). Gazeteci yazar Lim'in (2007) aktarımıyla Zhou, "*Ayaklarımı bağladığıma pişmanım. Dans edemiyorum, düzgün hareket edemiyorum. Çok pişmanım. Ama o zamanlar ayağını bağlamasaydın kimse seninle evlenmezdi*"

şeklindeki ifadesiyle pişmanlığını dile getirmiştir. Evlilik için önemli olduğuna inanıldığı için evlenme çağı geldiğinde ayakları istenilen ölçüde olmayan kadınlar, ayak parmaklarını tekrar kıvrarak iyice küçülmesini sağlamışlardır. Bu tekrar edişin sonunda bazı kadınlar ömür boyu bir daha yürüyememişler, bazı kadınlar da yaşamlarını yitirmişlerdir (İmre, 2020, s. 91). Ping'e (2000) göre, kadınlar ayakları aracılığıyla sembolik vajinalarını bağlamışlardır. Ayak bağının bir kadının kalçalarını doğal olarak genişlettiğine ve vajinal kıvrımları arttırdığına, dolayısıyla hem yatakta hem de kadının görünümünde cazibesini arttırdığına inanılmaktadır. Kadının ayakları ne kadar küçük olursa, vajinal kıvrımlarının da o kadar harika olacağı öne sürülmüştür (Ping, 2000, s. 233-237).

Aslında bu gelenek birden fazla dil konuşmaktadır: baştan çıkarma, erotizm, erdem, disiplin ve fedakârlık. Ayrıca küçük kızlara acıyı, reşit olmayı, bu dünyadaki yerini, annesi ve dişi atalarıyla kalıcı bağlarını güçlendirmeyi öğretmektedir (Ping, 2000, s. 4). Mükemmel bir lotus ayak, bir sanat eseri, bir erotik arzu nesnesi olmak için küçük, ince, sivri, kemerli, güzel kokulu, yumuşak ve düz olmak üzere yedi adet niteliğe sahip olmalıdır. Böyle kusursuz bir güzellik ancak şiddet yoluyla yaratılabilir. 3 inç uzunluğunda ve önden yarım inç genişliğinde olması gereken lotus ayaklar için küçük kızların ayakları kemikleri hala esnekken ve zihinleri uygulamanın önemini anlayacak kadar olgunlaştığında, 5-7 yaşları arasında bağlanmaktadır (Ping, 2000, s. 6). Ülkenin bazı bölgelerinde bu aralık 2-3 yaş aralığında da olabilmektedir. Uzun ve yoğun bir fiziksel acıya maruz kalmak için gereken bedensel disiplin burada ayrıca önem taşımaktadır. Ayak bağlama işlemi baş parmak dışarıda kalacak şekilde geride kalan dört parmağın ayak tabanına doğru kıvrılması ve sıkı bir şekilde bağlanması işlemidir.

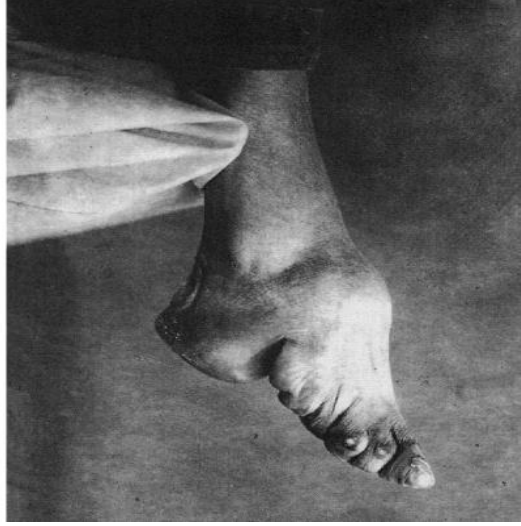
Uygulama prosedürüne bakmak gerekirse, ilk olarak her bir ayak, ayağı yumuşatacağına ve kolay bağlanmasına yarayacağı düşünülen şifalı otlar ve hayvan kanından oluşan sıcak bir karışıma batırılmaktadır. İçeride doğru uzama gerçekleşmemesi ve enfeksiyon oluşmaması için ayak tırnakları olabildiğince derinden kesilmektedir. 4m uzunluğunda, 10 cm genişliğinde, pamuk ipliğinden dokunmuş mavi ve beyaz bandajlar özel karışımına batırılarak hazırlanır ve baş parmak dışarıda kalacak şekilde diğer parmaklar ayak tabanına doğru sıkıca sarılır. Bandajlar, ayak tabanında ayağın iç kısmından başlayarak tekrar tekrar sekiz şeklinde bir hareketle sarılır, daha sonra parmakların üzerinden, ayağın altından geçirilerek topuğun çevresine sarılır. Ayağın

etrafındaki her geçişte, bağlama bezi sıkılır, kırık ayağın kemerde katlanması ve tabanın altındaki parmaklara bastırılması sağlanır. Zaman içerisinde kemiklerin kırılarak ayağın aldığı şeklin lotus çiçeği formunu andırıldığına inanıldığı için lotus ayaklı kadınlar yaratılmaktadır. Bandajları çözme ve yeniden bağlama ritüelinde bandajlar açılmış ve herhangi bir yaralanma olup olmadığı kontrol edilerek ayak temizlenmektedir. Yenileme ritüeli mümkün olduğunca sık (zenginler için günde en az bir kez, yoksullar için haftada iki veya üç kez) yapılmaktadır. Ayak, ideal ayak uzunluğu olan 3 inç ölçüsüne ulaştığında artık lotus formunu almış olur ve lotus ayakkabı giymeye hazırdır. Bu sancılı uygulama süreci yaklaşık olarak iki yıl sürmektedir. Süreç tamamlandıktan sonra, kadınların yürüyüşlerinde belirli farklılıklar görülmüş ve sağa sola salınarak yürüdükleri için “sögüt dalı salınımı” (willow walk) olarak nitelendirilmiştir (Yue, 1997’den aktaran İmre, 2020, s. 88). Süreç tamamlandığında ayak, bilek ile bir bütünmüş gibi görünmektedir (İmre, 2020, s. 88).

Şekil 15. Lotus Ayak Uygulamasında Kullanılan Ekipmanlar

Kaynak: Ko, D. (2001). *Every step a lotus: Shoes for bound feet*. Toronto: The Bata Shoe Museum Foundation.

Şekil 16. Lotus Ayak

Kaynak: Ping, W. (2000). *Aching for beauty footbinding in China*. London: University of Minnesota Press.

Uygulanan işlemler sonucunda istenilen forma ulaştırılan lotus ayaklar artık lotus ayakkabıları giymeye hazır konumdadır. Lotus ayakkabılar ölçülerine göre üç ana çeşitten oluşmaktadır: ayak tabanı ideal uzunluk olan 3 inç veya daha kısa ise “altın lotus”, ayak tabanı 4 inç ise “gümüş lotus” ve ayak tabanı daha da uzun ise “demir lotus” ayakkabılar giyilmektedir (Feng, 1994, s. 84-86). Ayak uzunlukları 3 inçten fazla olan kadınlar ayaklarını daha küçük göstermek amacıyla ökçeli lotus ayakkabılar tercih etmişlerdir. İdeal formu oluşturan altın lotus ayakkabılar kadınları toplumun en üst sınıfına yükseltmektedir. Nitelikleriyle farklılık gösteren lotus ayakkabılar, kullanıldıkları yere göre de sınıflandırılmış, ayakkabının kumaşında kullanılan renklere bazı anlamlar yüklenmiştir. Örneğin, kırmızı lotus ayakkabılar iyi bir şansın sembolü olarak görülür ve kutlamalarda kullanılmaktadır. Sarı, imparatorluk rengidir ve hanedan kadınlarının kullandığı bir renktir. Beyaz, yası; mavi, yaşlılığı ve mor imparator torunları veya varislerinin giydiği bir renktir. Siyah renk ise kötü şans temsil etmektedir. Renkleriyle birlikte kullanılan kumaş türleri de toplumun sınıflarına göre değişiklik göstermiştir. Üst sınıf kadınlar ipek kumaşlardan yapılmış lotus ayakkabılar tercih ederken, alt sınıf kadınlar pamuklu kumaş kullanmışlardır. Lotus ayakkabıların kullanımı yaygınlaştıkça gündelik hayatlarına uyum sağlaması için her türlü önlem alınmaya başlamış, hava şartlarına (kar, yağmur) dayanıklı lotus ayakkabılar da yapılmaya başlanmıştır. Ayakkabıların su geçirmesini önlemek için balık yağı kullanılmıştır (İmre, 2020, s. 93).

Şekil 17. Altın Lotus Ayakkabı

Kaynak: İmre, H. M. (2011). *Tarihsel gelişim içinde moda, ayakkabı ve insan ilişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

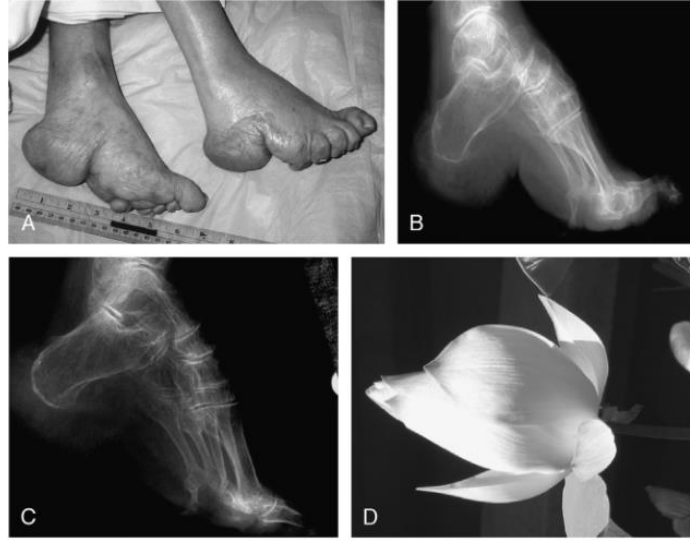

Şekil 18. Kırmızı Lotus Ayakkabı

Kaynak: Ko, D. (2001). *Every step a lotus: Shoes for bound feet*. Toronto: The Bata Shoe Museum Foundation.

Tüm bunlardan sonra çeşitli kültürel anlamlar taşıyan lotus ayak/ayakkabı geleneğinin kadın bedeni üzerindeki bilinçli, değiştirilemez ve kaçınılmaz zararlarından söz etmek yerinde olacaktır. Ayak bağlama uygulamasının ayak üzerinde üç temel fiziksel etkisi vardır: ayak uzunluğunu kısaltmak, ayak tabanını yeniden şekillendirmek ve taban genişliğini azaltmak (Enwistle ve Wilson, 2001, s. 60). Ayağın yeniden şekillendirilmesi, ayağın bağ ve tendonlarının bükülmesi ve gerilmesi sonucu kemiklerin yerleşimini değiştirerek sağlanmıştır. Ayakları bağlı bir kadının hareketini sağlayan kalça ve uyluk kasları güçlenmiştir ancak diz ve ayak bileği arasındaki alt bacağı, kullanılmadığı için körelmiştir (Enwistle ve Wilson, 2001, s. 60). Çoğunlukla tıbbi bulgular üzerinden sunulan raporlarda lotus ayaklı kadınların normal ayaklı kadınlara göre düşme ve kalça riski olasılığının daha yüksek olduğu ortaya konulmaktadır. Yaşlı Çinli nüfusa bakıldığında, kadınların düşme olasılığı

erkeklere göre %50 daha fazla olarak saptanmıştır (Richardson, 2009). Daha düşük kalça kemiği yoğunluğu ve daha yüksek düşme riskinin kombinasyonu, kalça kırığı riskini artırmaktadır (Cummings vd., 1997, s. 1679). Lotus ayaklı kadınlar normal ayaklı kadınlara göre daha az çömelebilmektedir. Lotus ayaklı kadınlar yardım almadan bir sandalyeden kalkmakta zorluk çekmektedirler. Küçük yaşlarda uygulanarak ayak gelişimine doğrudan anatomik olarak müdahale eden bu gelenek, kadınları enfeksiyon, felç, kaslarda körelme gibi ciddi olumsuz sonuçlarla karşılaştırmıştır (Kapanoğlu, 2006, s. 42). Lotus ayaklarla ilgili en sık karşılaşılan sorun ayak tırnaklarının alınan önlemlere rağmen içe doğru büyümesiyle oluşan enfeksiyon olmuştur. Bu enfeksiyonu önlemek için bazen kadınların ayak tırnakları geriye doğru soyularak tamamen çıkartılmıştır.

Şekil 19. 102 Yaşında Lotus Ayaklı Bir Kadının Radyoloji Görüntüleri

Kaynak: Howard, R. ve Pillinger M. H. (2010). Consequences of Chinese foot binding. *Journal of Clinical Rheumatology*, 16(8), 408.

Altın lotus geleneğinin asıl felsefesinin “acı çekerek olgunlaşmak” olduğu öne sürülmektedir (Evecen ve Kırkincioğlu, 2020, s. 767). Lotus ayaklı olmak için kadınlar ve bedenleri üzerinde uygulanan baskı 19.yy. da Batılı araştırmacılar tarafından dikkat çekilen bir konu haline gelmiştir. Kadın bedenine yapılan sosyal, psikolojik ve görünür bir şekilde fiziksel müdahalenin temsili olan ayak bağlama geleneği, ilk olarak Çin'de 1912'de Taiping İsyanı'nın ve 1949'da Komünistlerin iktidarı ele geçirmesinin ardından yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklara rağmen uygulama ülkenin çeşitli yerlerinde özellikle köylerde ve yaşlı kadınlar arasında nadir de olsa varlığını

sürdürmeye devam etmiştir. Ayak bağlama geleneği Çin toplumuna o kadar aşılannıştır ki, onu ortadan kaldırmak için kırbaçlama, sürgün etme gibi katı cezalar gerekmektedir (Berg, 1995, s. 68). Geleneğin kadın bedenine verdiği zararlar Batı literatürünün ve sonlandırılması için uygulanan kampanyaların odağı haline gelmiştir. Archibald isimli bir İngiliz kadının 1895 yılında “Little Natural Foot Society” adında bir dernek kurulmasına destek olarak, ayak bağlama işleminin değişmesine katkı ve Çin’de ulusal bir hareketin başlamasına olanak sağladığı bilinmektedir (İmre, 2020, s. 98). 20. yy. başlarında bağlı Çin ayaklarını gören Batılılar, geleneğin neden olduğu anatomik bozulmayı “barbarca” bulmuşlardır. Zaman içerisinde bu hareketlerden ve çalışmalardan aslında Batı’nın bizzat kendisinden etkilenen moda anlayışı lotus ayakkabı formuna da yansıtılmış ve geleneksele bağlı kalmaya da çalışılarak Batı’nın makineleri, modelleri ve malzemeleriyle “Batı tarzında” yeni lotus ayakkabılar üretilmiştir. En çok kullanılan yeni modellerden biri olan “Mary Jane” (İmre, 2020, s.98) lotus ayakkabıların “modernize” edilmişliğinin bir örneği olarak sunulabilir. Özetle, eleştirilen ayak bağlama geleneği “batılaştırılmıştır”.

Şekil 20. Batılı Lotus Ayakkabı: Mary Jane

Kaynak: Ko, D. (2001). Every step a lotus: Shoes for bound feet. Toronto: The Bata Shoe Museum Foundation.

Kültürel antropologlar, ayak bağlamanın diğer kültürlerdeki (korseler, dövmele, piercingler, boyun halkaları, vb.) beden deformasyonu uygulama biçimlerine olan yakınlığına dikkat çekmişlerdir. Modern, Batılı ayak bağlama biçimi olan topuklu ayakkabıların da benzer sonuçlarla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğini tartışmak bu noktada anlamlıdır. Rasyonel olmayan ve keyfi bir kültürel gelenek olan bu uygulama, “uyma baskısı” tarafından dayatılan biyopolitik toplumsal bir norm haline gelmiştir. Lotus ayakkabılar sadece ayakları bağlı olanlar

için prestij değil, aynı zamanda ayakları bağlı olmayan doğal ayaklılar için aşığılanmaya da sebebiyet vermiştir. Lotus ayaklar feodal sistemin kodu ve ataerkil kadın baskısının simgesidir (Ping, 2000, s. 226). “Üç inçlik altın lotus”, feodal toplumda kadınların maruz kaldığı bedensel ve psikolojik zararın tarihsel bir kanıtıdır (Ko, 2005, s. 9).

4.2.3. Zürafa Boyunlu Kadınlar

Uzun boyunlu insanlar veya “zürafa boyunlu” kadınlar olarak bilinen Padaung, kuzey Tayland sınırına yakın bir yerde bulunan Birmanya Bölgesinde (Tayland, Vietnam, Hindistan ve Çin arasında kalan bölge) doğu Myanmar'ın Kayah eyaletinde yaşayan Kızıl Karen kabilesinin küçük bir azınlık grubudur. Kendilerini “Lae Kur” veya “Kayan” diye ifade etmekteydiler (Chawanaputorn vd., 2007, s. 639). Tayland'da, birçok Padaung ailesi Mae Hong Son Eyaletinin Mueang Bölgesine yerleşmiştir. Padaunglar modern dünyanın birkaç anaerkil kültüründen biri olarak bilinmektedir. Bir geleneğin habercisi olarak Padaung kadınlarının boyunlarına ve bacaklarına pirinç halkalar yerleştirilmektedir.

Pirinç boyun halkalarına ek olarak, çoğu Padaung kadını ayrıca bacaklarının etrafına sıkı oturan pirinç halkalar ve kollarına ağır gümüş bilezikler takmaktadır. Boyun halkalarının çapı yaklaşık üçte bir inç olan pirinç telden yapılmaktadır. Kızların hayatlarının çeşitli aşamalarında yeni halkalar eklenmektedir. İlk halka genellikle 5-9 yaş aralığında ve yaklaşık 9 ilmekten oluşmaktadır ve 2,5 kg ağırlığındadır. Halkalar her 4 yılda bir daha fazla uzunluk veya boyut eklemek için değiştirilmektedir. Ömür boyu 9 halka değişikliği yapılmaktadır ve sonuncusu, kullanıcının 13 ila 15 kg ağırlığında 32 ilmek biriktirdiği 45 yaş civarındadır. Takılan halkaların iki farklı pozisyonu vardır: boyun kısmı (ortalama 20 ilmek) ve omuz kısmı (ortalama 5-6 ilmek). Bu iki kısım ayrı ayrı uygulanmaktadır (Chawanaputorn vd., 2007, s. 639).

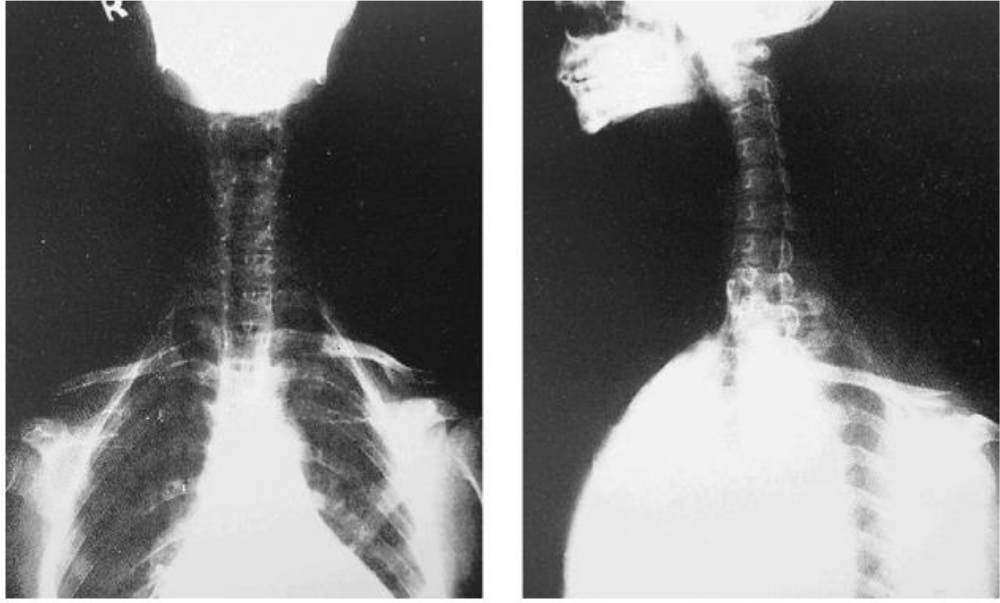

Şekil 21. Boyun Halkası Değişikliği Uygulaması

Kaynak: Haworth, A. (2008). *Please set me free*. <https://www.marieclaire.com/politics/news/a1400/kayan-long-neck-thailand/> (Erişim Tarihi: 03.04.2022).

Kadınların boyunlarına takılan bu halkalar bedenleri için ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Yetişkin bir zürafa boyunlu kadının boyun omurlarında oluşan deformasyon sebebiyle boyun kasları küçülerek yok olmaktadır (Bursalıgil, 2009, s. 75). Genellikle 5 yaşındaki kızların boyunlarına takılan halkaların takılma işlemi iki saatten fazla sürmektedir. Halka takma ritüeli köyün Şamanları tarafından belirlenen ve dolunayın olduğu bir güne denk getirilmektedir. Halkalar takılmadan önce boyun bölgesine çeşitli merhemlerle masaj yapılmakta ve halkaların altına acıyı önlemesi için geçici destekler koyulmaktadır. Dolunay eşliğinde takılan ilk halka genellikle bronz olmakla birlikte halkalar 14 inç uzunluğunda olabilmektedir (Keshishian, 1979). Eklenen halkalar zaman içerisinde göğüs kafesini çökerterek ve göğsü aşağıya doğru sıkıştırarak uzun bir boy ve uzun bir boyun yaratmaktadır. Aslında daha uzun bir boyun görünümü bir “yanılsama”dır (Roekeghem, 2000). 38 yıl boyunca boyun halkaları takan 43 yaşındaki bir Padaung kadınının radyografi görüntüleriyle halkaların bedene olan etkisini araştıran yazar (bkz. Şekil 22), takılan boyun halkalarının sanılanın aksine köprücük kemiklerine değil, kaburgalara dayandığını ve kaburgaların sürekli baskı altında oldukları için baş ile omuzlar arasında bir gerilim yarattığını öne sürmüştür. Kaburgalar baskı sebebiyle neredeyse 45 derecelik bir açı ile aşağıya doğru sarmaktadırlar ve bu baskı kadınların boyun

bölgesinin daha uzun gözükmeye sebep olmaktadır (Roekeghem, 2000'den aktaran Chawanaputorn vd., 2007, s. 640).

Şekil 22. 43 Yaşında Bir Padaung Kadınının Radyolojik Boyun Görüntüsü

Kaynak: Chawanaputorn, D., Patanaporn, V., Malikaew, P., Khongkhunthi, P. and Reicharte, P. (2007). Facial and dental characteristics of Padaung women (long-neck Karen) wearing brass neck coils in Mae Hong Son Province, Thailand. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics*, 131(5), 639-645.

Halkaların ağırlığı köprücük kemiğini ve üst kaburgaları öyle bir açığa iter ki köprücük kemiği aslında boynun bir parçası gibi görünmektedir (http-10). Adeta bir zürafa boynunu andıran bu uzun boylu kadınlara “zürafa boyunlu kadınlar” denmektedir. Boyunlarına takılan halkaların sayısı ve maddi değeri genellikle medeni durumlarını, sosyal konumlarını ve aile içindeki saygınlıklarını ifade etmektedir (Bursalıgil, 2009, s. 74). Kadınlar halkaların yarattığı morluklara ve verdiği rahatsızlığa zaman içinde alışmaktadırlar. Halkaların daha fazla sürtünmesini ve oluşan yaraları önlemek için de boyunlarının altında tahta destekli bir yastıkla uyumaktadırlar (bkz. Şekil 23) (Haworth, 2008). Bir Padaung kadını evlenebilir yaşa geldiğinde boyun uzunluğu halkalar sebebiyle 25-30 cm uzunluğunda olabilmektedir (Bursalıgil, 2009, s. 74).

Şekil 23. Yastık Desteğiyle Uyuyan Zürafa Boyunlu Kadınlar

Kaynak: (http-11).

Zürafa boyunlu kadınların gelenekleri bağlamında çoğu zaman uygulamak zorunda oldukları bu pratik, bedene verdiği zararlar açısından literatürde pek fazla yer etmemektedir. Çok nadir rastlanan çalışmalardan biri olan Chawanaputorn ve arkadaşlarının 2007 yılında yayımlanmış olduğu çalışma, boyun halkalarının ortodontistler tarafından da dikkat çektiğinin bir kanıtı olarak sunulabilir. Boyun halkaları kadınların yalnızca omurga ya da boyun bölgesine değil aynı zamanda çene, ağız ve diş yapılarına da zarar vermektedir. Boyun halkası takan ve takmayan iki grup olmak üzere toplam 93 kadın ile yürütülen çalışmada ulaşılan bazı sonuçlar şöyledir;

1. Boyun halkası takan kadınların damak yükseklikleri aynı yaş grubunda boyun halkası takmayan kadınlarından daha düz,
2. Boyun halkası takan kadınların toplam ve alt yüz yükseklikleri, takmayan kadınlarından daha kısa,
3. Boyun halkası takan kadınların overjetleri (üst ve alt dişlerin birbirlerine daha önde veya geride konumlanması) takmayan kadınlarından önemli ölçüde daha büyük,
4. Boyun halkası takan kadınların maksimum ağız açıklıkları, takmayan kadınlarından daha az olarak saptanmıştır (Chawanaputorn vd., 2007, s. 645).

Şekil 24. Zürafa Boyunlu Bir Kadının Değişen Göz ve Çene Hizası

Kaynak: Chawanaputorn, D., Patanaporn, V., Malikaew, P., Khongkhunthi, P. and Reicharte, P. (2007). Facial and dental characteristics of Padaung women (long-neck Karen) wearing brass neck coils in Mae Hong Son Province, Thailand. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics*, 131(5), 639-645.

Altçene kemiği olarak mandibulaya yapılan baskı, kadınların baş ve boyun hareketlerini de kısıtlamaktadır. Boyun halkaları olan bir kadın, başını ancak belli bir dereceye kadar hareket ettirebilmektedir. Padaung kadınları bu gelenekten vazgeçerse, deformasyonlar ve hareket kısıtlamaları önlenebilecektir (Chawanaputorn vd., 2007, s. 642-645).

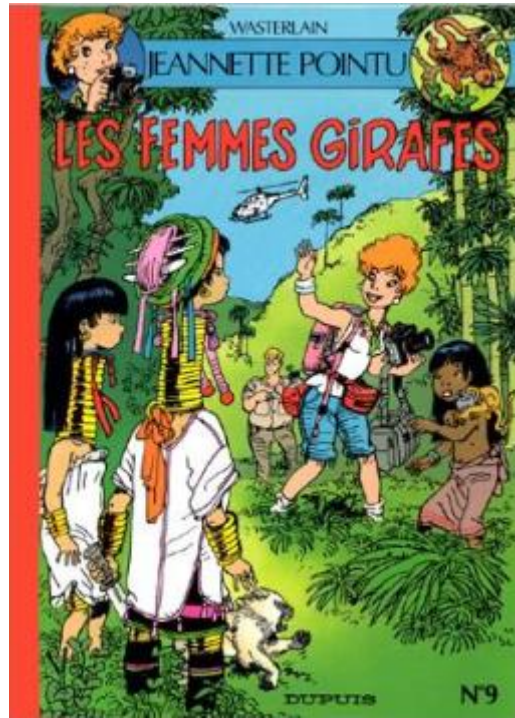
Zenginlik ve statü sembollerinden Padaung inançlarına kadar uzanan geleneğin çeşitli kökenlerinden bahsedilmektedir. Bir efsane, uzun zaman önce kötü bir ruhun insanlara kızdığını ve kadınları yemesi için bir kaplan gönderdiğini, kabile atalarının da kaplandan korunmak için bir boyun sargısı takmaları gerektiğini ifade etmektedir. Başka bir efsane ise, uzun boyunlu güzel bir ejderhanın rüzgâr tarafından hamile kalması ve ilk Padaung halkını üretmesidir (Chawanaputorn vd., 2007, s. 639). Kendi mitolojileri Kuzey Çin’de tehlike olarak görülen kaplanların kadınları ısırmasını engellemek için taktıklarını öne sürmektedir. Bazıları da köle tüccarları tarafından yakalanma olasılıklarının daha düşük olması amacıyla kadınları itici hale getirmek için yapıldığını bildirmiştir. ([http-12](http://12)). Kaplanlardan korunmak ve köle tüccarlarının kadınları almasını engellemek amacıyla halkaların takıldığı inancına dair bir Padaung

kadını bunların bilmeyen insanlar tarafından anlatıldığını ve uzun boyunlu olmalarının tamamen ebeveynlerine bağlı genetik bir durum olduğunu iddia etmektedir (Theurer, 2014, s. 53). Başka bir Padaung geleneğinde büyüyen kadın Mu Ree ise geleneklerinin bir parçası olduğunu ve güzel buldukları için taktıklarını söylemektedir (Cadigan, 2013). Ekstra uzun bir boyun, güzellik ve zenginlik işareti olarak kabul edilmektedir ve daha iyi bir eş bulmayı mümkün kılmaktadır. Bir cezalandırma yöntemi olarak da kadın zina yaptığında, halkaların çıkarılmasıyla cezalandırıldığı söylenmektedir. Bu durumda boyun kasları, baş ve boyun bölgesi yıllarca desteklenmediği için ciddi şekilde zayıflamış olacağından, bir kadın hayatının geri kalanını yatarak geçirmek zorunda kalacaktır (http-12). Bunlarla birlikte halkaların anneler hatırına takıldığı, taşınabilir bir aile mabedi olarak görüldüğü gibi nedenler de ortaya konulmaktadır. Halkalar, Padaung kabilelerinde her zaman “güzel” olan olarak kabul edilmektedir ve çoğu kadın bunu kendi rızası ile takmaktadır. Halkaları almaya gücü yetmeyen ailelerde kız çocuklarının ağladığı dile getirilmiştir (Theurer, 2014, s. 53). Padaung kadınlarının halkalarına bağlılığı öyle çoktur ki, bir yaşlı kadınının ifadeleri dikkat çekmektedir:

“En çok boyun gerçekten uzun olduğunda güzeldir. Ne kadar uzun olursa, o kadar güzel olur. Yüzüklerimi asla çıkarmayacağım. Ölene kadar onları giyeceğim ve onlara gömüleceğim” (Mydans, 1996’dan aktaran Theurer, 2014, s. 53).

19. yy. a kadar güzellik algısı çerçevesinde kadınların kendi rızasıyla da sürdürdüğü bu gelenek, 19. yy. savaşlarında Burma’nın İngiltere tarafından fethedilmesi ve sonrasında gelişen askeri olaylar sebebiyle büyük ölçüde değişime uğramıştır. Askeri savaşlar sırasında Tayland’a sığınmak zorunda kalan çoğu Padaung kadını, ülke yönetimi tarafından turizme zorlanmaktadır. 1930’lardan beri -“insan hayvanat bahçeleri” adı altında eleştirilere uğrasa da- ülkeye gelen turistlerle fotoğraf çekilmeye zorlanan zürafa boyunları kadınlar iktidar tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Thwe köyündeki halkalı tutsak kadınların genellikle sınırın ötesine götürülmek ve karnavallarda, ilçe panayırlarında ve “güzellik yarışmalarında” sergilenmek üzere Taylandlı yetkililere ödünç verildiği, bazılarının aynı amaçlar için İngiltere’ye kadar uçtuğu vurgulanmaktadır (Theurer, 2014, s. 55). Çeşitli gazeteciler de “las femmes girafes” (zürafa kadınlar) başlığı altında magazin dergilerinde veya komik kitaplarda bu geleneğe yer vermiştir. Yılda 40.000’den fazla ziyaretçi alan Padaung köyleri için bir ücret alınır ve bu ücretin yalnızca küçük bir kısmı Padaung bireylerine kalmaktadır (Haworth, 2008). Zürafa boyunlu kadınlara köyde

sergilenmeleri için ayda ortalama elli dolar ödenmektedir ve yağışlı mevsimlerde az turist olduğu için maaş alamamaktadırlar. Turistlere sergilenen bu kadınlar, köylerine uzun boyunlarını görmek için gelen bu turistlere biblo ve hediyelik eşya satmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Theurer (2014, s. 55), 2008 yılından bu yana kadınların kamplarından ayrılarak başka bir ülkede yaşayabilmek için boyun halkalarını çıkarmaya razı olduklarını, adeta halkaları ve özgürlükleri arasında bir seçim yapmak zorunda bırakıldıklarını, bunun yanı sıra bazı kadınların da turizmden elde ettikleri gelire bağımlı hale geldikleri için Tayland'da kalmaya devam ettiklerini dile getirmiştir.

Şekil 25. Zürafa Boyunlu Kadınların Konu Olduğu Bir Çizgi Roman

Kaynak: Wasterlain, M. (1995). *Jeannette Pointu, Tome 9. Les femmes girafes*. Dupuis.

Burada önemli noktalardan biri son yıllarda köylerin, Padaung'ların günlük hayatlarına iyi koşullarda devam edebilmesi için değil; turistlerin ziyaretlerinden keyif almaları için tasarlanmış olmasıdır. “Chiang Dao” (Uzun Boyunlu Köy) tabelalarının arkasında turistler için keyifli bir deneyim olmasını sağlamak için verilen önemin köylünün özellikle de halkalarından zarar gören kadınların sağlığına veya eğitimine hiçbir şekilde verilmiyor oluşudur. İktidar, biyopolitikasını turizm olgusu üzerinden sürdürmektedir. Kültürel bir gelenek ve güzellik temsili olan boyun halkaları ifade ettikleri anlam bakımından açıkça değişime uğramıştır. En başta geleneğin

sürdürülmesi için takılan halkalar, biyopolitika dediğimiz kavram ile özdeşleşerek, kadınların para kazanmak ve hayatlarını sürdürebilmek için göz göre göre bedenlerine zarar verdiği bir araca dönüşmüştür. Boyun halkalarını çıkartmayı deneyimlemiş olan Ma Lo isimli kadın, halkaları adeta bir “hapishane” olarak tanımlamıştır (Theurer, 2014, s. 62).

4.2.4. Sati Geleneği

En eski ve en büyük dinlerden biri olan Hinduizm, Hindistan’ın alt kıtasında uzun bir süre devam etmiş bir dindir. Hinduizm’in içerdiği birbirinden farklı birçok ayini vardır. Hinduizm’in dini metinlerinde geçen Samskara kelimesi Hindular tarafından gerçekleştirilen temel gelenekleri ve ritüelleri tanımlamak ve geçiş törenlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Kutlutürk, 2016, s. 178). Samskara, aynı zamanda kötülüklerden bedenen ve ruhen temizlenmek ve arınmak demektir. Garbhadhana (hamile kalma ritüeli), Namkarana (bebeğe isim verme ritüeli), Vidyarambha (çocuk çalışmaya başladığında yapılır), Vivaha (lük düğün töreni ritüeli), Antyeshti (ölümden sonra gerçekleştirilen son geçiş ayinleri) gibi çeşitli ritüellerden söz etmek mümkündür (Shamsuddin, 2020, s. 46). Sati, Antyeshti adı verilen son ritüelin bir parçasıdır. “*Suttee*” veya “*su-thi*” olarak da bilinen “*sati*”, bir kadının kocasının cesediyle birlikte diri diri yakılması Hindu toplumlarının en etkili ve tartışmalı ayini olarak kabul edilmektedir. Literatürde “widow-burning” (dul kadın yakma) olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kadının kocasıyla birlikte ölüme terk edilmesi, bunun kadının bir görevi olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Sati'nin kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte bilim adamları, iki nedenden dolayı ortaya çıktığını vurgulamaktadır: üst sınıf cenaze törenleri ve kadınları topraklarını işgal eden düşmandan korumak için. Toplu intihar olarak bilinen “Jauhar” sati geleneğinin bir şeklidir. Bu gelenek Hindu kadınları tarafından düşmanların eline düşmemek için gerçekleştirilmiştir. Babürler Rajput bölgesini işgal ettiğinde kadınlar kendilerini ateşe atmışlardır. Sati'nin tarihsel gelişimi hakkında farklı görüşler mevcut olsa da genel görüşlerden biri de kendini kocasının ölümüyle kurban olarak ilan eden ilk kadının Tanrıça Sati olmasıyla ilgilidir. Sati kelimesi Tanrıça Sati’den gelmektedir (Shamsuddin, 2020, s. 63). Sati, Sanskrit kökenli bir kelimedir ve “erdemli kadın, iyi, adanmış ve doğru olan” anlamlarına gelir (Williams, 1995’ten aktaran Kayalı, 2013,

s. 366). Ortaya çıkışı M.S. 400'lere dayanan (Kayalı, 2013, s. 365) kutsal sati geleneği, 13. yy. dan sonra dini metinlerle birlikte yaygın bir uygulama haline gelmiş ve tüm Hindistan'a yayılmıştır (Shamsuddin, 2020, s. 50).

Sati geleneğinin başka bir formu olarak bazı Hint krallıklarında bir kral öldüğünde kralın hizmetkarları ve bazı saray görevlileri ona eşlik etmiştir. Ancak geleneğin yaygın şekilde toplumsal olarak kabul görmüş tarafı kadınların kocaları için kendilerini ölüme sürükledikleri halidir. Bazı bilim insanları satinin bir kadının farz bir görevi olduğunu, kendisinin ve ailesinin tüm günahlarını temizlemek için kocasıyla birlikte ölmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Kadınlar sati yapmayı reddettiklerinde toplum tarafından zorlanmışlar ve zorla ateşe atılmışlardır. Bununla birlikte bazı bilim adamları da satinin tamamen gönüllü bir eylem olduğunu öne sürmektedirler. Hinduizm'de evlilik ayrılmaz bir bağdır ve kocayla birlikte ölmek, öbür dünyada ona katılmak ve bir çift olmaya devam etmek gibi kabul edilmiştir (Shamsuddin, 2020, s. 51).

Hinduların geleneği olarak kabul edilmesine rağmen Hintlilerin bazıları sati uygulamasına en başından beri karşı çıkmışlardır. Sih dini sati uygulamasını açıkça yasaklamış ve bazı bilim insanları satiyi “intihar ve... anlamsız ve boş bir eylem olarak” tanımlayarak satiyeye karşı çıkmışlardır. (Heaphy, 2017, s. 2). Sati geleneği ilk olarak Türk yöneticiler tarafından yasaklanmaya çalışılmıştır (Şahin, 2017, s. 61). Geleneğe son vermeye çalışan toplumlar Moğollar ve Nizamlar olmuştur ancak başarıya ulaşamamıştır. 1829, Hindistan'daki İngiliz yönetimi sırasında Sati, Hindistan genel valisi William Bentick tarafından yasaklanmıştır (Kayalı, 2013, s. 365). Bu yasağı 1987 yılında Hindistan hükümetinin Sati Engelleme Komisyonu Yasası takip etmiştir (Ahmad, 2009). Resmi kayıtlara göre, 1815-18 döneminde toplamda 2365 satinin 1528'i ve 1828'de 464 sati olayından 309 tanesi Calcutta bölgesinde gerçekleşmiştir (Çakar, 2015, s. 77). Yasadışı bir eylem olmasına rağmen 21.yy. da bile halen Hindistan'daki bazı kırsal köylerde Hindular tarafından uygulanmaktadır (Shamsuddin, 2020, s. 48). Kutsal ritüeller, dini inançlar, toplumsal baskılar, eğitimsizlik gibi pek çok etken sati geleneğinin yok olmamasının başlıca nedenleridir.

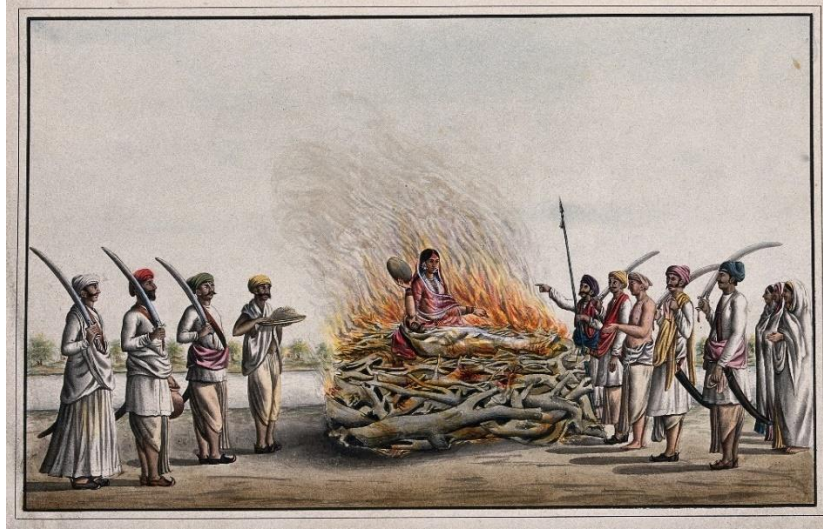
Hindu kadınlar, ateşin kutsallığıyla kabul ettikleri Sati uygulamasını bir görev olarak görmektedir. Hindular için kadının toplumdaki varlığından erkeği yani kocası olmadan söz edilememektir. Ayrıca kocası ölen kadının yoldan çıkacağından

korkulmaktadır. Bu nedenle sati geleneği kadınları “korumak” anlayışıyla sürdürülmüştür. Sati geleneği, toplum insanını hem maddi hem de manevi olarak etkilemektedir. Örneğin, bir kadın sati yaparsa, ailesine ve köye onur ve prestij getirerek toplumda daha güçlü bir konuma sahip olmalarına olanak sağlamış olmaktadır (Shamsuddin, 2020, s. 59).

“Sati geleneğinde kocası ölen kadının satiyi uygulama kararı alması için bir süre beklenir, bu kararı veren kadın yakılmak üzere ateş yığının üzerine çıkartılarak kocasının yanına yatırılırdı. Bunun yanı sıra zaman zaman kadının kendisi ateşe atlar veya bağdaş kurarak kocasının yanında yanmayı beklerdi. Burada her ne kadar kadının kendi isteği söz konusu olsa da bazı durumlarda Hinduların kadını ikna etmek için uyuşturucu verme gibi çeşitli yollara başvurdıkları da kayıtlardan anlaşılmaktadır. İngilizlerin Hindistan’ı işgal etmesinin ardından kanunen yasaklanmış olan bu uygulamanın, Hindistan’ın kırsal kesimlerinde hala devam ettiği bilinmektedir. Nitekim biz de 2011-2013 yılları arasında Uttar Pradeş eyaletinin bazı bölgelerinde Hindularla yaptığımız görüşmelerde söz konusu uygulamanın nadir de olsa devam ettiği yönünde malumat edindik (Kutlutürk, 2016, s. 185)”.

Satiyi uygulamaya karar veren kadın adeta yeni gelin oluyormuşçasına gelinlik sarisini (kadınların giydiği ulusal bir giysi) giyerek takılarını takar, süslenir ve kocasının yakılması sırasında kendisini ateşe atarak, kocasına eşlik eder (Demirel, 2017, s. 146). Kadınlar genellikle kocalarının cesetlerine veya cesetlerin üzerindeki kazıklara kaçmalarını önlemek için halatlarla bağlanmaktadırlar (Heaphy, 2017, s. 2). 1800’lerin başında bir kadının sati uygulamasına şahit olan Parkes, şunları ifade etmektedir:

“...Bir dul kadın kocasının son nefesini verdiği zamandan ölünün yakıldığı odun yığınının çıkana kadar yiyeceğe ya da suya dokunursa, Hindu hukukuna göre cesetle birlikte yakılamaz; bu nedenle sulh hâkimi, açlığın kadını yemek yemek zorunda bırakacağı umuduyla, cesedi kırk sekiz saat bekletti. Kadının başına korumalar dikildi, ama o hiçbir şeye dokunmadı. Kocam satiyi görmek için sulh hâkimine eşlik etti. Yaklaşık beş bin kişi Ganj Nehri’nin kıyılarında toplanmıştı. Ardından ölü yakılan odun yığını dikildi ve kokuşmuş ceset üzerine konuldu; sulh hâkimi insanların yaklaşmasını engellemek için korumalar yerleştirdi. Nehirde yıkandıktan sonra, dul kadın bir meşale yakıp, odun yığınının etrafında yürüdü, yığını ateşe verip, ardından neşeyle üzerine tırmandı, alev aniden tutuşarak parladı; kadın cesedin başını kucağına yerleştirerek oturdu ve alışıldık usulde pek çok kez tekrarladı, ‘Ram, Ram, sati; Ram, Ram, sati’, yani, ‘Tanrım, Tanrım, ben iffetliyim...’ (Heaphy, 2017, s. 3).”

Şekil 26. Sati Geleneği

Kaynak: (http-13).

Sati geleneğine dair diğer bir önemli nokta, benzer uygulamaların başka toplumlarda da olduğu ile ilgilidir. Bilinenin aksine, kadınların kendilerini kocalarının cenaze ateşlerine atmaları sadece Hintlilere özgü bir gelenek değildir:

“Tarih boyunca farklı uygarlık ve coğrafyalarda da benzer biçimlerde bu gelenek görülmüştür. Bazı yerlerde tıpkı Hindistan’daki uygulamalara benzer biçimde bazı yerlerde ise biçimsel farklılıklara uğramıştır. Tarihsel süreç içerisinde değişik bölgelerde meydana gelen bu uygulamalardan bazıları şunlardır: Procopius’un kayıtları ilkel kabilelerde, kadınların kocalarının cenaze törenleri için hazırlanan yanan odun yığınlarının içine atlayarak kendilerini öldürdüklerinden bahseder. Dul kadınların öldürülmesi eski Mısır’da da görünen bir durumdur. Thebes’te bulunan Amen-hetep’in mezarında bazıları zehirlenmiş bazıları boğulmuş bazıları da intihar etmiş birçok kadın cesedi bulunmuştur. Kralın karıları olan bu kadınlar böylece kocalarıyla beraber öteki dünyaya gitmiş ve orada da kocasına hizmet etmeye devam edeceklerine inanmışlardır. Tarihsel kayıtlar Çin’de de dul kadının toplum içindeki statüsünün hiç iç açıcı olmadığını göstermektedir. Öyle ki dul kadına iffetsiz bir kadınmiş gözüyle bakılırdı. Ayrıca kocasının ölümünden sonra kendisini öldürmesi onur verici bir davranış olarak karşılanırdı (Kayalı, 2013, s. 372).”

Ataerkil yapının izleriyle kadına yalnızca kocasının varlığıyla yüklenen bu derin anlam, kadın bedenine uygulanan zararlı müdahalenin en uç örneklerinden biridir. Sati uygulamasıyla bedene verilen zararı detaylıca tartışmak bir noktada anlamlı olmayacaktır çünkü ölüm bedenin direk yok edilmesini ifade etmektedir. Zararın nirvanası olarak kadın bedeni doğrudan yok edilmektedir. Kadına karşı

şiddetin ve bedene zarar veren kültürel müdahalelerin bir formu olan bu uygulama çoğu toplumda cinayet niteliği taşısa da Hindistan'da hala geleneksel bir ritüel olarak kabul edilmektedir. Foucault'nın biyopolitika kavramı sati geleneğinde varlığını gelenek üzerinden var etmektedir. Kendi rızası olmasa da toplumsal değerler tarafından sati uygulamaya zorlanan kadın, toplumsal denetimin esiri olarak “sözde”, kocası uğruna can vermektedir.

4.3. Batı Toplumlarında Kadın Bedenine Müdahalelerin Kültürel Temelleri ve Zarar Boyutları

Batı dışı toplumlarda kadın bedenine uygulanan müdahalelerden farklı olarak literatürde gelenek, din, kültür gibi olgularla pek fazla eşleştirilmeyen Batı toplumlarının müdahale biçimleri, postmodern tüketim toplumlarının ürettiği ve daha fazla tüketim için ortaya koyduğu moda, güzellik, sağlıklı yaşam söylemleri üzerinden yürütülmektedir. Bu söylemlerin küreselleşme ile gelişen ve toplumları etkisi altına alan popüler kültür aracılığıyla yaygınlaştığı göz ardı edilmekte, çoğunlukla geleneksel Batı dışı toplumlarla ilişkilendirilen kültür olgusundan uzak bir tutum sergilenmektedir. Ancak Batı toplumlarında kadın bedenine yönelik gerçekleştirilen müdahalelerin birçoğu Batı dışı toplumlarda görülen ve geleneksel bağlamda değerlendirilen çeşitli pratiklerin devamı veya benzeri niteliğindedir. Bu pratiklerin teknoloji ile gelişmesi, görünüş ya da uygulanış biçimi olarak farklılaşması onları kültürden bağımsız birer nesneye dönüştürmez. Aksine, Batı toplumlarında biyoiktidar ve biyopolitika kontrolünde yürütülen müdahale biçimleri, toplumsal tüketim kültürünün bir parçasıdır.

Beden kültürü, Batı toplumlarında da belirli müdahaleler üzerinden yürütülmektedir. Geleneksel Batı dışı toplumlarından farklı olarak, beden kültürüne popüler kültür ve tüketim kültürü eşlik etmektedir. Tüketim kültürüne hizmet etmek ve bireyleri tüketime teşvik etmek amacıyla her türlü yola başvuran biyoiktidar, Batı toplumlarında oldukça yaygın bir şekilde devam etmekte olan kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin zarar boyutunu göz ardı etmektedir. Müdahalelerin zarar boyutlarını ele almak bir yana dursun, sağlıklı yaşam söylemi üzerinden bireyleri bilinçli olarak bu zararlı müdahalelere yönlendirmektedir. Batı toplumlarında,

habitusu aracılığıyla dış dünyaya uyum sağlayan beden, bir uygarlaşma sürecinin içerisinde var olarak kendisine toplumsal bir görünürlük kazanmaktadır.

Bu doğrultuda, Batı toplumlarında gündün güne yayılan, bireylerin sözde tercihine sunulan, teşvik edilen ve toplumsal olarak meşrulaştırılan kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleleri detaylandırmak yerinde olacaktır. Bu bölümde incelemiş olduğumuz korse, yüksek topuklu ayakkabılar, çeşitli estetik operasyonların (botoks, liposuction, göğüs dikleştirme, genital estetik vb.) yanı sıra zayıf olmak için yapılan diyetler, fit bir bedene sahip olmak için yapılan çeşitli sporlar, piercing, dövme, kozmetik, bronzlaşma eylemleri, pornografi, moda sektörü üzerinden yürütülen dar ve düşük bel pantolonlar veya crop adı verilen kısa tişörtler gibi çeşitli giyim pratikleri, medya ve kitle iletişim araçları aracılığıyla sunulan güzellik yarışmaları, güzellik dergileri, düzenlenen çeşitli defileler gibi birçok Batılı müdahale biçiminden bahsetmek mümkündür. Ayrıca piercing ve dövmenin yanı sıra Le Breton tarafından beden damgaları olarak ifade edilen “branding (deriye kızgın demirle ya da lazerle kazınan çizgi), hacamat etme, deriyi ezme, şekilli yara kabukları yapma, stretching (piercing deliklerinin büyütülmesi), deri altı implantlar” gibi bedene müdahale biçimlerinden de söz etmek mümkündür (Le Breton, 2016, s. 32).

Yüksek topuklu ayakkabılar, Batı dışı toplumlarda görülen lotus ayaklı kadınlarda olduğu gibi bir nevi Batılı ayak bağlama geleneğidir. Sağlıklı olmanın zayıf olmaktan geçtiğine dair oluşturulan normlar doğrultusunda yapılan diyetler, çeşitli beslenme düzenleri Batı dışı toplumlarda görülen beslenme tabularının bir benzeridir. Makyaj, parfüm, oje, cilt bakım maskeleri gibi çeşitli kategorilerden oluşan kozmetik, yüzyıllardır tüm toplumlarda güzellik adına uygulanan çeşitli bitkisel ve bazen zararlı olan karışımların gelişmiş halidir. Pornografi, Batı dışı toplumlarda cinselliği için birçok müdahaleye maruz bırakılan kadınların Batılı formudur. Batı dışı toplumlarda gelenek, kültür, dinsel buyruklar gibi ideolojilerin zeminine oturtulan beden müdahaleleri; Batı toplumlarında güzellik, sağlıklı yaşam veya ideal beden algıları ile ilişkilendirilmektedir. Yapılma amaçları farklılık gösteriyor olsa da Batı toplumlarında mevcut olan müdahalelerin çoğu, Batı eleştirisinde kalan Batı dışı toplumların geleneksel müdahalelerinin devamı veya benzeri niteliğinde ele alınabilir.

İlerleyen bölümlerle incelenen Batı toplumlarında kadın bedenine zararlı belirli müdahalelerin yanı sıra diğer müdahale biçimlerine de yer vermek önemlidir. Dövme ve piercing bu bağlamda ele alınabilecek müdahalelerdendir. “Dövme, derinin içine

renkli bir madde enjekte etmek suretiyle doğrudan bedene kaydedilen görünür bir imdir” (Le Breton, 2016, s. 33). Uzun yıllar boyunca Batı dışı toplumlarda görülen örnekleri sebebiyle kültürel ve geleneksel bir bağlamda değerlendirilen dövme, ilkel bir uygulama olarak nitelendirilmiştir. Örneğin ülkemizin Güneydoğu illerinden olan Mardin ve Şanlıurfa’da, gençliklerinde anne sütü ve isi karıştırılarak elde edilen karışımın bir iğne yardımıyla el, yüz, bacak ya da alınlarına dövme yapan kadınlar olduğu bilinmektedir (http-14). Bir gelenek bağlamında Batı toplumları tarafından eleştiriye uğrayan bu dövmeler modernleşme sayesinde ve özellikle 20. yy. sonrasında geleneksel anlamından uzaklaşarak yayılmaya ve farklı anlamlar kazanmaya başlamıştır.

Piercing ise “kulak, burun, dudak ve dilin değişik noktalarına, memelere, göbek deliğine, erkek üreme organlarına ve dişi üreme organlarına” yapılmaktadır (Le Breton, 2016, s. 33). Dişi üreme organlarına takılan piercing küçük ya da büyük dudak üstü veya klitorise takılmaktadır. Batı dışı toplumlarda görülen ve şiddetli bir şekilde eleştiriye maruz bırakılara önlenmesi için çeşitli kampanyalar sürdürülen kadın sünneti uygulamasının Tip IV’i ile denk düşen bu uygulama, Batı toplumlarında uygulanıyor olmasına rağmen herhangi bir önleme çalışmasına dahil edilmemektedir. Batı dışı toplumlarda bireyin başkalarına yabancılaşmasının simgesi olarak kabul edilen dövme ve piercing, Batı toplumlarında bireyin özgürlüğünün ve kendine ait olmanın dışavurumu olarak nitelendirilmektedir (Le Breton, 2016). Bu uygulamalar özellikle Batı toplumundaki genç bireyler arasında hızla yayılan uygulamalardır (Çakı, 2011, s. 318). Dövme ve piercing uygulamaları, uygulama esnasında koşullar steril olmaz ise çeşitli komplikasyonlara, enfeksiyonlara yol açabilmektedir. Özellikle dil ve ağız bölgesine takılan piercingler, aşırı kanama, aşırı tükürme, sinir hasarı, diş ve diş etlerinin zarar görmesi gibi sonuçlara da yol açabilmektedir.

Tüm bunlar doğrultusunda, Batı toplumlarında kadın bedenine müdahale pratikleri, literatürde göz ardı edilen kültürel temelleri ve zarar boyutları çerçevesinde, korse, yüksek topuklu ayakkabılar ve estetik operasyonlar özelinde değerlendirilmiştir.

4.3.1. Korse

Bedene müdahaleler yalnızca bedene direk uygulanan yöntemlerle değil, giysiler aracılığıyla dış dünyadan gelen bir müdahale yoluyla da yapılabilmektedir. Beden, dış dünyadan hiçbir müdahale olmaksızın varlığını sürdüremez. Giysiler beden ve toplum arasında olan etkileşimin bir aracı niteliğindedir. Turner (2008), giysiyi “social skin” (sosyal cilt) olarak tanımlamaktadır. Giysi bedeni dış güçlerden koruyup birey ve toplum arasında sınırlar oluşturabilir. Giysi aynı zamanda bedenın sosyokültürel varlığını, toplumdaki statü ve konumunu da belirleyebilir. Her kültürel sistem içinde bir kadının giyinme biçimi yalnızca sosyal konumuyla ilgili değildir. Aynı zamanda kendini nasıl gördüğü ve nasıl görülmek istediği ile yakından ilişkilidir (Gibson, 2015, s. 45). Gündelik yaşamda giysiyi anlamak, sadece bedenın moda sistemi içinde nasıl temsil edildiğini değil, aynı zamanda bedenın nasıl deneyimlendiğini ve bedenın sunumunda giysinin oynadığı rolü anlamayı gerektirir (Entwisle ve Wilson, 2001, s. 55).

Önceki bölümlerde de yer verdiğimiz korse kullanımı bedene giysiler ile yapılan müdahalenin ve beden sunumunun en net örneklerinden biridir. İlk kez 16.yy. da İngiltere’de kullanıldığı bilinen ve Fransızca “corset” kelimesinden gelen “korse” ilk tanımıyla bedenın biçimlendirilmesi için giyilen bir iç giyim ürünüdür. Günümüzde varlığını halen yaygın bir şekilde sürdürmekte olan korse, toplumlarda öncelikli olarak kadın ve kadın bedeni ile ilişkilendirilmektedir. 16. yy. da kadınlar I. Elizabeth portresindeki görüntüyü yakalamak, ince bir bele sahip olmak amacıyla korse kullanmaya başlamışlardır (Çalışkan, 2012, s. 36). Ancak bilinmelidir ki, korse yalnızca kadınların kullandığı bir iç giyim ürünü değildir. Tarih boyunca erkeklerin de korse kullandığı dönemler olduğu bilinmektedir. Korseler, başta askerler olmak üzere erkekler tarafından daha çok tıbbi nedenlerle tercih edilmiştir. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda kadınların kullandığı korseler üzerinden bir incelemeye gidilmiştir. Okşak (2018, s. 37) için korseler, kadınların adeta bir yaşam tarzı haline getirdiği en yaygın iç giyim ürünleridir. Korse, bel bölgesini daraltan, göğüsleri ve kalçaları sıkıştırarak bedenın o kısımlarına dikkat çekilmesini sağlayan bir araçtır (Cunnigham, 2003, s. 21). Korse, Orta çağdan bu yana bedeni disipline etmek, fiziksel görünümü iyileştirmek, fiziksel deformasyonları düzeltmek ve sosyal statünün yükselmesine yardımcı olmak gibi çeşitli sebepler için çoğunlukla kadınlar, bazen erkekler ve hatta küçük çocuklar tarafından kullanılmaktadır (Erkal, 2017, s. 109).

Özellikle Rönesans dönemiyle birlikte önem kazanmaya başlayan modanın etkisiyle toplumlarda kabul görmüş belirli bir giyinme tarzı mevcuttur. Moda tarihinde en tartışmalı konulardan biri haline gelen korse, kadın gardırobunun en 'seksi' parçası olarak kabul görmüştür (Steele, 1999, s. 449). Rönesans döneminden 21. yy. a kadar değişime uğrayarak varlığını sürdüren korse, farklı zamanlarda farklı insanlara farklı şeyler ifade etmekte ve moda dünyasının özü olma niteliğini taşımaktadır (Thakur, 2016, s. 3). Korsenin popülerlik kazanmaya başladığı bu dönemlerde kadınların kıyafetlerinin beli inceltecek ve göğüsleri ön plana çıkartacak şekilde olduğu bilinmektedir. Bu formu sağlamak için iç çamaşırı olarak kullanılan 'görünmeyen' korseler yaygınlaşmıştır. Hamile kadınlar bile bedenlerindeki doğal değişime rağmen korse giymekten geri durmamışlardır ve onların bedenlerine uyum sağlayacak özel korseler üretilmiştir (Gibson, 2015, s. 46).

Korseler tarihsel gelişimi boyunca dönemden döneme, toplumdaki topluma gerek form gerekse yapımında kullanılan malzemeler olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Victorian korse, Edwardian korse gibi farklı isimler ile alınan korselerin kullanım amaçları da elbette ki farklıdır. "Victorian korse" yukarıda sözünü ettiğimiz beli inceltmek ve göğüsleri ortaya çıkartmak amacıyla kullanılan bir korsedir (bkz. Şekil 27). Victoria dönemi kadınlarının çoğu için temel bir giysi parçası halinde olan korse, özellikle orta sınıf kadınların yaşamlarının sıkı sıkıya sınırlandırıldığı ve kadın cinselliğinin genellikle var olmayan ya da doymak bilmez olarak konumlandırıldığı bu dönemde hem cinsel açıdan çekici hem de kontrollü bir kadınlığı inşa etmek, sürdürmek ve denetlemek için kullanılmıştır (Summers, 2003, s. 203). Korse, Victoria dönemi kadınlığının yapımında ve ifadesinde mükemmel bir giysi olarak varlığını sürdürmüştür. "Edwardian korse" ise beli inceltmekle birlikte kalçayı daha yukarıya kaldırmak amacıyla kullanılan bir korsedir (bkz. Şekil 27). Bununla birlikte kumaştan üretilen korselerin yanı sıra geometrik bir vücut formu vermek için ahşap, fildişi, boynuz, balina kemiği gibi malzemelerden üretilen, gerektiğinde üstleri dantel ve kumaş ile süslenen "busk" adında korselerden de söz etmek mümkündür (Çalışkan, 2012, s. 34-38).

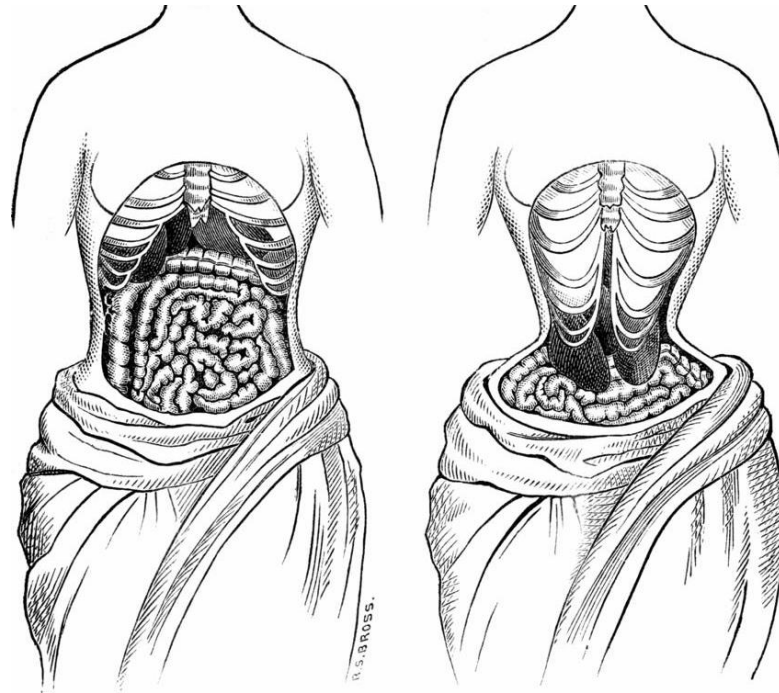
Şekil 27. Victorian ve Edwardian Korse

Kaynak: (http-15).

16. ve 18. yy. aralığında vücudu sıkı korseler ile estetik güzellik yakalandığı, belin inceltiği ve göğsün ön plana çıkartıldığı, vücudun adeta bir koniye benzetildiği bir dönem yaşanmıştır. 17. yy. da iki ayrı bölümden oluşan ve “stays” olarak adlandırılan Fransız korseleri de kullanılmaya başlanmıştır. 19. yy. da ise korseler ile kadın bedeni yeniden şekillendirilmiş, “koni” bedenler yerini Girit döneminde yaşadığı bilinen Minosların “kum saati” bedenlerine bırakmaya başlamıştır (Okşak, 2018, s. 37-39). Korse, kadın bedenini sıkı sıkıya kontrol eden bir denetim mekanizması haline gelmiştir.

Daha ince görünmek ve göğüs ve kalçalar ile güzelliği -hatta cinselliği- ön plana çıkartmak amacıyla kadınların birbirleriyle adeta rekabet halinde olarak kullandıkları korseler birçok sağlık sorununu da beraberinde getirmiştir. Özellikle 19.yy. da korselerin arka kısmında bulunan ipler sıkılabildiği kadar sıkılmış, kadınlara Girit döneminde yaşamış olan Minosların ‘kum saati’ görünümü kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle küçük yaşlarda kullanılmaya başlayan korseler büyümekte olan kız çocuklarının bedensel gelişimlerinde ciddi zararlara ve çeşitli sağlık sorunlarına

yol açmıştır. Korselerin zararlı etkileri arasında başlıca şunlar sayılabilir: nefes almada zorluk, akciğerlerde çökme, kaburgalarda çürük veya kırık, büyüme geriliği, kan akışındaki azalmaya bağlı baş dönmesi ve bayılma, omurga bozukluğu, kronik sindirim problemleri, iç organların hasar görmesi veya yer değiştirmesi (Kiter, 2016). Ayrıca korseleri sıkı sıkıya bağlamak rahmin sıkışmasına bağlı hamilelik komplikasyonları, hamilelik sırasında düşüklükler, hastalıklı doğum, hazımsızlık ve kabızlık, zatürre ve tüberküloz gibi karaciğer ve akciğer hastalıkları, baş ağrısı ve iştahsızlık, soğuk ve hatta kırmızı eller ve ayaklar gibi çeşitli sorunlara da yol açmıştır. Ayrıca burun akıntısı, balolarda bayılma, nefes alamama, rahat hareket edememe ve rahat yürüyememe gibi daha basit düzeydeki etkileri de göz ardı etmemek gerekir (Erkal, 2017, s. 111). İplerin sıklığı nefes almayı zorlaştırdığı için bazen bayılma ile sonuçlandığı durumlar olmuştur. Ancak daha dar çarpıcı olanı, taklit sanatçısı Joseph Hennella 1912’de korsesindeki ipleri çok fazla sıkması sebebiyle şovu esnasında sahnede düşerek hayatını kaybetmiştir. The New York Times Hennella’nın ölüm sebebini “bel ölçüsündeki artış” olarak yazmıştır (http-16). 1903’te başka bir kadın ise iki korse demirinin kalbine saplanması sonucu hayatını kaybetmiştir. Korsenin bedene hatta direk iç organlara ve kaburgalara vermiş olduğu zarar, Şekil 27’de örneklendirilmiştir.

Şekil 28. Korsenin Bedene Etkisi

Kaynak: (http-17).

Thakur'a (2016) göre 19. yy. da kadınların korse giymesi kişisel tercihe bağlı olabildiği gibi bazen de anne figürünün zorlamasına dayanmaktadır. Korse kullanımı sadece kadınlarla sınırlı kalmamış; erkekler ve çocuklar için de popüler bir giysi haline getirilmiştir. Korse kız çocuklarına büyüdüklerinde mükemmel bir vücuda sahip olmaları için giydirilmiştir. Summers'a (2001) göre misyon, genç kızlarda cinsel çekiciliği sağlamak ve aynı zamanda bedenlerdeki cinsel arzuyu reddetmek veya bastırmak olmuştur. Erkekler ise nadir de olsa, daha güçlü, daha sıkı bir vücutta modaya uygun bir stil ve uygun duruşu yansıtmak için korse kullanmışlardır (Summers, 2001, s. 80-81). Korse giymemek ahlaksızlık hatta suç olarak nitelendirilmekteyken, korse giymek kadının sosyal saygınlığını arttırmaktadır. Bazı kadınların tüm amacı çekici görünmek ve görünüşleri ile cezbedebilecekleri hoş bir erkekle evlenmektir ve bunu başarabilmenin en mükemmel yolu göğüsleri öne çıkartan korse giymekten geçmektedir (Thakur, 2016, s. 3).

20. yy. ile birlikte "görünmeyen" ve iç giyim olarak kullanılan korseler yerini dış giyimin bir parçası olarak "görünen" korselere bırakmıştır. Korse formunda dikilen elbiseler ya da elbiselerin üzerine direk olarak tasarlanan süslü korseler moda dünyasında yerini almaya başlamıştır. "Dış giyim olarak iç giyim" (Okşak, 2018, s. 40) olarak ifade edilen yeni korse tarzı kadının cinselliğini ön plana çıkartmayı amaçlayan eski korselerin aksine kadının güçlü duruşunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu değişimin öncüsü sayılan Britanyalı tasarımcı Vivienne Westwood, dış giyime yansıttığı korselerde geniş lastikler kullanarak sıkı formdan uzaklaşmıştır. Korse üzerinde yaptığı bu değişimler ile ideal bedene ulaşmayı hedef edinen kadınları özgür kılarak ideal kadın bedeni algısını değiştirmeyi amaçlamıştır (Sabanuç Gönül ve Bağrıışen, 2016, s. 96). Öyle ki, 19. yy. da kadınların çoğu için özgürlüğün eş anlamlısının korse olduğunu söylemek mümkündür (Thakur, 2016, s. 4). Korse kullanımı bu kadar yaygınlaştıkça korse üretimi yalnızca terziler tarafından değil, korse yapımının tüm detaylarıyla yazıldığı dergiler ve kitaplar sayesinde tüm kadınlar tarafından yapılmaya başlanmıştır. Korse almaya gücü yetmeyen kadınlar için bu kitaplar bir avantaj olmuştur.

Kadın hareketi olan feminizmin ortaya çıkması ve güç kazanması ile kadınlar korsenin kadın bedenine zarar verişini ve bedenlerini bu denetimden kurtarmak istediklerinin altını çizmişlerdir. Korsenin kadın bedenini kısıtlayan ve yine kadın bedenini cinselleştiren bir meta olduğu vurgulanmıştır. Korse, feministler tarafından

kadın bedenini disipline etmeye ve onu uysal ve itaatkâr bir köle yapmaya yönelik bir giysi olarak görülmüştür (Entwistle ve Wilson, 2001, s. 41). Bu süreçte II. Dünya Savaşı başlamış, savaşın etkileri ile ortaya çıkan metal sıkıntısı gibi etkenler korsenin üretimini azaltmış ve gündemden düşmesine sebep olmuştur (Okşak, 2018, s. 40). Ancak zaman içinde yeniden şekil değiştirerek varlığını koruyan korse, günümüzde de birçok kadın tarafından halen tercih edilmektedir. Sözü geçen dönemlerde olduğu gibi tamamen göğüsleri ya da kalçayı öne çıkartmak amacıyla olmasa da korse kullanımına devam edilmektedir. Öyle ki, kalçayı öne çıkartmaktan öte gizlemek veya küçültmek amacıyla kullanılan korseler yaygınlaşmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri tüketim toplumlarının var ettiği ideal beden algısıdır. Belirli kalıplara sokulan kadın bedeni, zayıf görünmek, kusurlarını, kilolarını, selülitlerini gizlemek amacıyla korse tüketimine devam etmektedir.

Tüm bunlardan sonra belirtmek gerekir ki, güzellik veya estetik amacıyla kullanılan ve uzun süre kullanımda bedene zarar verici nitelikte olan korseler, doğru bir kullanım sonucunda sağlık sorunlarını giderecek nitelikte de olabilirler. Bu anlamda korse kullanımının sadece zararlı değil, doğru kullanım ile faydalı olabileceği vurgusunu da yapmak gerekmektedir. Bu doğrultuda korseleri estetik amaçlı ve sağlık/tedavi amaçlı olmak üzere kullanım amaçlarına göre sınıflandırmak da mümkündür (Okşak, 2018, s. 36). Sağlık amaçlı kullanılan korselere verilebilecek en doğru örnekler ise bel korsesi, sırt korsesi, boyun korsesi, dik durma korsesi, kamburluk korsesi gibi çoğu zaman tedavi esnasında ya da ameliyat sonrasında doktorlar tarafından önerilen cerrahi korselerden oluşmaktadır. Ortopedi alanında uzun süreli korse kullanımının kronik bel ağrısı üzerindeki etkilerini Japon Ortopedi Birliği'nin geliştirdiği ölçek ile yaptıkları çalışmalarında ortaya koyan Sato ve arkadaşları (2012, s. 64) kronik bel ağrısı için giyilen korsenin hastaları tedavi ettiği, kısa süreliğine de olsa kas dayanıklılığını arttırdığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Bel ağrısı tedavisinin erken evrelerinde korsenin faydalı olabileceğini ancak ileri evrelerde uzun süreli korse kullanımının tedaviye yanıt vermediğini vurgulamışlardır. Bu "sağlık korseleri" bireye ve bedenine daha az kısıtlayıcılık, daha fazla konfor ve hareket özgürlüğü sunabilmek için elastik paneller, pamuklu ağ ve havalandırma ile tasarlanmıştır (Kiter, 2016).

Burada tartışılması gereken önemli noktalardan biri de kadın bedenini şekillendirmek arzusuyla üretilmiş ve kullanılmış olan korse aracılığıyla, beden

üzerindeki kontrol ve denetimin kimde olduğu konusudur. Kadınlar bedenlerine giydikleri korse ile kendi bedenlerini mi kontrol etmektedir? Korse, kadın bedeni üzerinde ideolojik olarak uygulanan güç ve kısıtlama arasındaki ikiliğe işaret etmektedir (Erkal, 1997, s. 109). Steele (1999, s. 449), korsenin tarihi boyunca ataerkil toplumun kadınları kontrol ettiği ve cinselliklerini sömürdüğü zorlayıcı bir aygıt olarak işlev gördüğüne inanmaktadır. Beden, biyoiktidarın düzenleme ve kontrol alanıdır. Giyim ile süslenen beden için korse, bu düzenlemeyi pekiştirmektedir. Bugünün yüksek topuklu ayakkabıları gibi, korse de erotik kadınlığın bir simgesi olarak görülmektedir (Steele, 1999, s. 450).

Son yıllarda korse kullanımının azaldığı, hatta tamamen ortadan kalktığı söyleniyor olsa da form değiştirerek varlığını korumaya devam etmektedir. Steele'in (1999) de belirttiği gibi korse aslında hiç kaybolmamıştır. Önce kuşaklara, büstiyerlere ve sutyenlere dönüşmüş; sonrasında da diyet ve egzersiz yoluyla içselleştirilmiştir (Steele, 1999, s. 473). Korse geleneksel anlamların çok ötesine geçerek tüketimin bir parçası haline gelmiştir. Kadın bedeninin metalaştırılmasına vurgu yapan kullanımın aksine, "özgürlük" simgesi halinde tüketime açık hale getirilmiştir. Batı toplumları bu özgürlük algısını özellikle medya aracılığıyla yapmaktadır. Korse reklamlarında yer alan bilgiler (korse adları, resimler ve metinler dahil), üreticilerin kadınlara nelerin çekici geleceğini düşündükleri hakkında çok şey anlatmaktadır (Steele, 1999, s. 464). Özellikle güzelliğe, ideal bedene, kusurları gizlemeye göndermeler yapan üretici, kadını kendi tercihleri ile tüketmeye iterek amacına ulaşmış sayılır.

Kısacası korse, tarih boyunca bedenleri gözetleme ve denetleme aracı olarak kullanılmıştır. Kadınların bireysel tercihine, özgür seçimlerine bırakılmış gibi yansıtılsa da korse, giyim pratiği aslında toplumsal olan tarafından kadın bedenine dayatılmaktadır. Cinsiyet ve cinsellik üzerinden bir beden algısı yaratan Batı toplumları, mevcut bedensel zararlarına rağmen kadınları korse giymeye yönlendirmekte, çeşitli kültürel normlar var ederek kadınları buna sevk etmektedir. Günümüzde korse kullanımına plastik ve estetik cerrahi, diyet, fitness gibi tüketim kültürünün yeni kontrol mekanizmaları da dahil olmuştur. Neyin güzel ve uygun olduğuna veya neyin kabul edilip neyin kabul edilmediğine karar vererek, hala şekillendirmesi ve düzeltmesi gereken çok şey olduğu düşüncesinden hareket eden ve Batı etkisiyle sürdürülen bu kontrol mekanizması, varlığını korumaya devam etmektedir.

4.3.2. Yüksek Topuklu Ayakkabılar

Ayağı dış etkenlerden korumak amacıyla giyilen ve üretim ağına dahil edilen ayakkabının tarihsel sürecine daha önceki yer bölümlerde yer vermiştik. Doğadaki yaprak, ağaç kabuğu gibi nesnelerin ayaklara bağlanarak sandalet formunda giyilmesiyle Eski Mısır'a kadar uzanan ayakkabı, tarihin farklı dönemlerinde farklı toplumsal anlamlar ifade etmiştir. Yalnızca ayağı korumak amacıyla giymeye başlanan ayakkabı, bazen sosyal statü bazen de güzelliğin sembolü olarak değerlendirilmektedir. Batı dışı toplumlarda kadın bedenine zarar veren kültürel müdahalelerden biri olan lotus ayak geleneğinde söz edildiği gibi, Batı toplumlarının ve bugünün topuklu ayakkabısı da bedene zarar veren bir müdahale niteliğindedir. Güzellik ve moda uğruna adeta bir kalıba sokulmuşçasına giyilen dar, sivri burunlu ve yüksek topuklu ayakkabılar, Batı toplumlarının özgürlük ve tercih edilebilir özellikleriyle sunduğu kültürel birer nesnedir.

Yüksek topuklu ayakkabılar, ayak parmaklarının hizasından daha yüksek bir seviyede topuğu olan ayakkabılar olarak tanımlanmaktadır (Özandaç ve Yücel, 2017, s. 510). Genellikle 7-10 cm topuk uzunluğunda olan ayakkabılar yüksek topuklu olarak tanımlanmaktadır. 3-6 cm topuk uzunluğundaki ayakkabılar ise alçak topuklu ayakkabılardır (Haznedar vd., 2020, s. 4). Topuklu ayakkabıların tarihsel yolculuğuna dair çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler arasında çarpıcı olanı, günümüzde ve çalışmamızda da olduğu gibi kadınlar ile ilişkilendirilen topuklu ayakkabının aslında ilk olarak erkekler tarafından kullanılmış olmasıdır. 15. yy. da İranlı askerler özellikle savaşlarda ata inip binerken denge kurabilmek (Özandaç, 2016, s. 31) ve ayaklarını üzengilerde sabitlemeye yardımcı olması için topuklu ayakkabı giymişlerdir (Marsh, 2017).

Şekil 29. 15. yy. İranlı Askerlerin Ayakkabıları

Kaynak: (<http-18>).

Dönemin yalnızca erkek ayakkabısı niteliğinde olan yüksek topuklu ayakkabılar, bir süre sonra İtalyan fahişeler tarafından erkekleri etkileyecekleri bir görünüm yaratmak amacıyla giyilmeye başlanmıştır. Dönemin fahişelerine erkeklerle olan iletişimlerini arttırabilmeleri için erkeklerin yaptıkları şeyleri yapmalarına izin verilmekteydi. Buna dayanarak fahişeler İspanya, Venedik ve İtalya’da giyilen 33-75 cm aralığında bulunan apartman topuklu olarak da bilinen “chopine”ler tahta veya mantardan yapılmış olan ayakkabılardan giymişlerdir (Evecen ve Kırkincioğlu, 2020, 767). Chopine giyenlerin yüksekliği sebebiyle hizmetçilerinden veya hayranlarından mutlaka destek alarak yürümesi gerekmektedir.

Şekil 30. Chopine Ayakkabı

Kaynak: (http-19).

Erkeklerin kullanımıyla başlayan topuklu ayakkabı hikayesinde bugünkü konumuyla kadın cinselliğini ve güzelliğini ön plana çıkardığı savıyla topuklu ayakkabılara bir cinsiyet yüklenmektedir. Günümüzde kullanılan yüksek topuklu ayakkabıların benzer modellerine ilk defa M.Ö. 1000 yıllarında Antik Mısır’da rastlanmıştır (Haznedar, 2017, s. 1). İranlı askerlerin giymesiyle başlayan topuklu ayakkabı, kullanıldığı dönemin toplumsal şartlarına göre kendisine yeni anlamlar yaratmıştır. 17. yy. da sokakların çok pis olması sebebiyle yine erkekler tarafından tercih edilmesi, bazı dönemlerde kasapların çalışırken hayvan kanından korunmak için giymesi gibi çeşitli sebeplerle tercih edilmiştir. 1700’lü yıllarda Fransa kralı XIV. Louis’in boyunu uzatmak ve sınıf ayrımını göstermek amacıyla giydiği 5 inç yüksekliğinde kırmızı topuklu ayakkabılar, topuklu ayakkabı için önemli bir değişimi

başlatmış sayılmaktadır. XIV. Louis, moda tarihinde büyük bir rol oynayarak günümüzün en ünlü ayakkabı tasarımcılarından biri olan Christian Louboutin'e ilham olmuştur. Zaman içerisinde bir tüketim ve moda ürününe dönüşen topuklu ayakkabı, sosyal sınıf ve statünün bir simgesi olmaya başlamıştır. Aeschylus'a göre, sosyal sınıf yükseldikçe ayakkabıların topukları da yükseltilmekteydi. Öyle ki, bazı dönemlerde toplumsal eşitliği sağlamak amacıyla topuklu ayakkabı kullanımı yasaklanmıştır. Napolyon, Fransız Devriminde bu amaç doğrultusunda topuklu ayakkabı kullanımı yasaklamıştır (Haznedar, 2017, s. 1).

Şekil 31. Fransa Kralı XIV. Louis'in Ayakkabıları

Kaynak: (http-20).

18. yy. ortalarından sonra topuklu ayakkabılar bir kadın meselesi haline gelmiştir. Erkekler için sağlam ve kalın topuklular; kadınlar için ince, kıvrımlı ve dekoratif topuklu ayakkabılar üretilmeye başlanmıştır (Parmentier, 2016, s. 513). Giderek daha da kadımsı olarak görülmeye başlanan topuklu ayakkabılar 19. yy. da kadın ve cinselliği ile bağlantılı hale getirilmiştir. 1920'lerde ve 1930'larda, kadın ayakkabılarındaki stilistik ve teknolojik yenilikler, Batılı yapıların, tasarımların ve malzemelerin dahil edilmesiyle yönlendirilmiştir (Ko, 2005, s. 221). Alexander McQueen, Louis Vuitton, Yves Saint Laurent gibi modanın öncü markaları, topuklu ayakkabının modern toplumlarda yaygınlaşmasının araçlarıdır.

Topuklu ayakkabılar güç, kadınlık, cinsellik (baştan çıkarma, çekicilik, fantezi, fetiş), sınıf ve statü simgeleri olarak değerlendirilmektedir. Bir nesnenin fetiş olarak sunulması ya da algılanması, ister yüksek topuklu ayakkabı biçiminde olsun, ister

temsil edilen figürün kendisi aracılığıyla, tehlikeli bir şeyin güven verici bir şeye dönüşmesine işaret etmektedir ve fetişleştirilmiş ürün bu yüzden mükemmeldir (Zundel, 2018, s. 4). Araştırmalar, kadınların yüksek topuklu ayakkabılar giyerken kendilerini daha özgüvenli, otorite kaynağı, psikolojik olarak güçlü veya iyi durumda hissettiklerini göstermiştir (Özandaç ve Yücel, 2017, s. 511). Ayrıca bu tarz ayakkabıların, özellikle stilettoların, ayak formunu daha küçük ve bacakları daha uzun gösteriyor oluşu moda ve güzellik etkisinde olan kadınlar için bir tercih sebebidir. Kadınlar vücut biçimlerini vurgulamak, kendi stillerini yaratmak, “diğerleri gibi” güzel ve şık görünmek, modayı yakından takip etmek gibi çeşitli nedenlerle topuklu ayakkabı giymeyi tercih et(tiril)mektedirler. Amerika’da kadınlar modaya ayak uydurabilmek ve topuklu ayakkabı giyebilmek amacıyla sağlıkları açısından risk teşkil etmesine rağmen ayak parmaklarını küçültmek için ameliyat olmaktadır (Newman, 2013’ten aktaran Bilgin, 2015, s. 322).

Topuklu ayakkabı giymek dünyadaki kadınların %37-69’u tarafından benimsenen bir giyinme davranışdır (Frey vd., 1993). Topuklu ayakkabı giymek giyinmenin bir parçası haline gelmiştir ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Topuklu ayakkabıların kadın bedenine verdiği zararlar literatürde oldukça tartışmalı ve geniş kapsamlı bir konudur. Özellikle tıbbi çalışmalarda kadın kas iskelet sistemine verdiği zararlar bakımından önem arz etmektedir. İngiltere’de Manchester Metropolitan Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmada iki yıl boyunca haftada en az beş gün topuklu ayakkabı giyen 41 yaşındaki 11 kadının bacak MR görüntüleri incelenmiş, sonuç olarak bu kadınların bacak kaslarının topuklu ayakkabı kullanmayan kadınlara oranla %13 daha kısa ve aşil tendonlarının normalden %20 daha kalın olduğu ortaya konmuştur. Topuklu ayakkabı giymek bacaklarda kalıcı hasara sebep olmaktadır (Evecen ve Kırkıncıoğlu, 2020, s. 768). Yüksek topuklu ayakkabıları uzun süre kullanmak alt ekstremitte (duruş ve yürüme ile ilgili) kaslarının aşırı kullanılmasına bağlı olarak, kas iskelet sisteminde değişiklik ve zarara yol açmaktadır (Özandaç, 2016). Yüksek topuklu ayakkabılar çoğu zeminde daha kaygandır, ev ve iş kazalarına açıkça davetiye çıkarır ve uzun süreli topuklu ayakkabı giymek alt eklem disfonksiyonu, kas liflerinde elastikiyete, kronik kas kısalması, yumuşak doku sorunları, sırt ağrısı gibi uzayıp giden birçok bedensel zarara yol açmaktadır (Zundel, 2018, s. 2). Dar topuklu ayakkabıların neden olduğu yaralanmalar, birçok kadının ağrısız acısız yürüyememesine sebep olmaktadır. Öyle ki topuklu ayakkabıların bu

zorluğunu gidermek için ayakkabıların tabanlarına veya arka kısımlarına yerleştirilmek için üretilen silikon jel tabanlıklar mevcuttur. “Kadınları aksesuar” olarak sunulan bu ürünler, acıyı azaltmayı vaat ederek kadınların topuklu ayakkabı giymesini bir nevi kolaylaştırmaktadır.

Yüksek topuklu ayakkabıların sağlığa olumsuz etkileri konusunda çok çeşitli medikal raporlar bulunmaktadır. Bunlardan özellikle “*stiletto*” adı verilen topuklu ayakkabıların ayak bileği kas hareketini, adım uzunluğunu, toplam hareket aralığını ve denge kontrolünü önemli ölçüde azalttığı bildirilmektedir. Stiletto kelimesi İtalyanca “keskin bir hançer” anlamına gelse de kadın ayakkabılarının topuklarını tanımlamak için ilk olarak 1930'larda kullanılmıştır. Tipik olarak stiletto, genellikle kadınlar için bazı bot veya ayakkabılarda bulunan uzun, ince topuklu ayakkabılar olarak tanımlanmaktadır. Uzunlukları 2,5 cm ile 25 cm arasında değişebilmektedir. Gerçek bir stiletto topuk, sağlam çelik veya alaşımdan yapılmış bir gövdeye sahiptir.

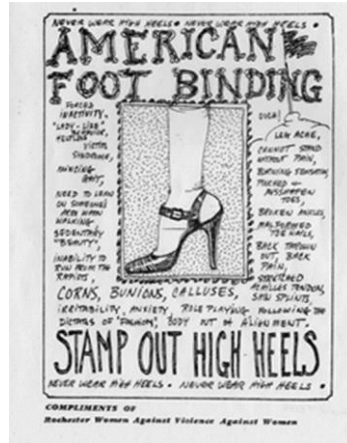

Şekil 32. Christian Louboutin Marka Stiletto Ayakkabı

Kaynak: ([http-21](http://21)).

Topuklu ayakkabı kullanımı, özellikle orta yaşlardan sonra varis oluşumu, kalça ve dizlerde kireçlenme, kronik bel ağrıları, kamburlaşma gibi çeşitli sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Ayak deformasyonu (çekiç parmak, halluks valgus vs), ayak burkulması, ayak ağrısı, kısa süreli oluşan yaralar ve çekilen acılar da göz ardı edilmemelidir. Yüksek topuklu ayakkabı giymek ayaklar, ayak bilekleri, dizler ve bel bölgesi üzerinde çok daha fazla baskı uygulanmasına sebep olduğu için kadınlarda görülen kas-iskelet sistemi sorunlarının çoğu, yüksek topuklu ayakkabılar ve dar burunlu ayakkabılar gibi uygun olmayan ayakkabılardan kaynaklanan biyomekanik değişikliklerle ilişkilendirilmiştir (Özandaç Polat ve Yücel, 2017, s. 510). Yüksek topuklu ayakkabılarla ayakta duruş süresi, adım uzunluğu ve adım açısının önemli

ölçüde azaldığı ortaya konulmuştur (Nadege vd, 2015, s. 57). Sözü geçen tüm bu rahatsızlıklar vücudun dengesizliği ile sonuçlanarak düşme ve kayma riskinin artmasına neden olmaktadır. Parmak uçlarında yürüme veya yüksek topuklu ayakkabı giyilmesi durumunda ayak arkını düzeltmeye zorlayan kuvvet dört kat atmaktadır. Yüksek ark (pes cavus) ve düztabanlık (pes planus) gibi ayak deformelerinin günlük yaşam aktivitelerini sürdürmede zorluğa neden olabileceği bildirilmektedir (Özandaç ve Yücel, 2017, s. 513). 2002-2012 yılları arasında ABD'de kadınlarda yüksek topuklu ayakkabı giyme ile ilgili yaralanmalara ilişkin yürütülen epidemiyolojik bir çalışmada toplamda 123.355 adet yaralanma olduğu ve bunların %13,6'sının yırtılma veya ezilme; %52,8'inin incinme veya burkulma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek topuğa bağlı yaralanmalar nadiren üst gövde ve ekstremitelerde (%16,6) meydana gelmiştir. Yaralanma oranı, 20-29 yaş aralığındaki genç kadınlarda en yüksek olarak saptanmıştır (Moore vd., 2015, s. 615-616).

Şekil 33. Amerika'nın Ayak Bağlama Geleneği: Topuklu Ayakkabı

Kaynak: Parmentier, M.-A. (2016). High heels. *Consumption Markets & Culture*, 19(6), 511-519.

Tüm bu zararlarının yanı sıra, “topuklu ayakkabı giymek yalnızca bedene zarar mı vermektedir?” sorusunu sormak gerekmektedir. Bir eylemin zarar boyutu o eylemin uygulandığı yöntem ve ortama bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu nedenle söylemek gerekir ki her topuklu ayakkabı giyen kadın bedenini bu zararlara maruz bırakmamaktadır. Yeterli ölçüde ve yeterli sürede kullanılan topuklu ayakkabı, kadın bedeni açısından herhangi bir zarar teşkil etmeyebilir. Vücut dengesini bozduğu öne sürülen topuklu ayakkabı ile dengenin sağlanması için gerekli olan ideal topuk yüksekliğinin 3-5 cm arasında olması gerektiği, 5 cm'den yüksek olan ayakkabıların

abuk yorulmaya sebep olabileceği belirtilmiş, orta topuk yüksekliğin en ideal yükseklik olduğu öne sürülmüştür (Ko ve Lee, 2013, s. 1311). Bunlarla birlikte, kısa süre giyilen ve uzun vadeli olumsuz etkilerini azaltmak için yapılacak özel egzersizlerin topuklu ayakkabıların kadın bedenine verdiği zararları önleyebileceği tartışılmaktadır (do Nascimento vd., 2014, s. 2194). Ayrıca topuklu ayakkabıların tedavi amacıyla kullanıldığı durumlardan da söz etmek mümkündür: tendo calcaneus adı verilen kısmi yırtıklarda ve tendinit tedavilerinde terapötik amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir (Nwankwo vd., 2008, s. 9).

Bir beden projesi olarak daha önceki bölümlerde yer verdiğimiz Barbie bebek rneği topuklu ayakkabılar konusunda da karşımıza açıkça çıkmaktadır. İnce bir bele, çoğunlukla uzun sarı saçlara ve özel tasarım giysilere sahip kadın güzelliğinin bir modelini canlandıran Barbie, topuklu ayakkabılara uyacak şekilde kalıcı olarak kalıplanmış ve üretilmiş parmak ucunda duran ayak formuyla dikkat çekmektedir. Son yılların gözde sosyal medya uygulaması Instagram’da 2008 yılında moda olan “Barbie foot” akımı bu noktada anlam kazanmaktadır. Bacaklarının daha uzun görünmesi amacıyla sanki görünmez bir çift topuklu ayakkabı giyiyormuşçasına poz veren Kendall Jenner ve Bella Hadid gibi ünlü isimler çekildikleri ve takipleriyle paylaştıkları fotoğraflarda bu akıma katılmışlar, üstelik oldukça fazla beğeni toplamışlardır (http-22). Tüm bunlar Batı’nın yarattığı sözde güzellik pratiklerini toplumlara empoze edişinin ve kültürel dayatmalarının bir kanıtı niteliğindedir.

şekil 34. Barbie Bebek Kalıplaşmış Ayakları

Kaynak: (http-22).

Günümüz Batı modası, topuklu ayakkabıların stilini ve modasını tüm kadınlar için teşvik etmeye devam ederken özellikle bazı meslek grupları için yüksek topuklu ayakkabı giymeyi temel bir gereklilik olarak sunmaktadır: modeller, bankacılar, üst düzey yöneticiler, plaza kadınları, aktrisler gibi. Adeta bir iş kıyafeti niteliğine büründürülen topuklu ayakkabılar verdiği zarara ve acıya rağmen kadınların gündelik hayatlarının büyük çoğunluğunda onlara eşlik etmektedir. İş hayatının yanı sıra düğün, parti gibi çeşitli kutlama alanlarında da topuklu ayakkabı giymeye teşvik edilen kadınlar aslında farkında bile olmadan toplumsal ve kültürel beklentilere cevap vermektedir. Topuklu ayakkabı giymenin yazılı olmayan bir norma dönüştürülmesi ve bireyin kendi özgür iradesiymiş gibi öne sürülmesi Batı toplumlarının uyguladığı kültürel bir dayatmadır. Özgürlük ile taçlandırılan birey yaratılan kültürel beklentilerin esiri haline gelmektedir.

4.3.3. Estetik Operasyonlar

Postmodern toplumların Batı pratikleri üzerinden kadın bedenine müdahale yöntemleri olan diyetler, estetik ameliyatlar, yeme bozuklukları, çeşitli kozmetik ürünler ve dahası gündelik hayatımızın olmazsa olmazı şeklinde var olmaya devam etmektedir. Uzun yıllardır süre gelen, toplumsal varlığını günden güne daha görünür bir biçimde ortaya koyan güzellik sektörünün en öne çıkan müdahale alanlarından biri kuşkusuz estetik operasyonlardır. Bedensel dönüşümün en hızlı gelişen yöntemlerinden biri de estetik cerrahidir. Estetik, Antik Yunan'daki "*aisthanomai*" kelimesinden türetilmiş olup "algılamak" anlamında kullanılmaktadır (Türk ve Bayrakçı, 2019, s. 119). Sözcüğü "*Aesthetica*" ismini verdiği eseriyle felsefe bilimine kazandırmış olan 18.yy. filozoflarından Alexander Gottlieb Baumgarten için estetik; "güzel üzerine düşünme, onun ne olduğunu araştırma sanatı" dır. Genel kabul, estetik normların hiçbir zaman zorla dayatılmadığına dairdir. Ancak özellikle eurocentric bir bakış açısı ve zihniyetle sunulan araçlar aracılığıyla bireylerin özgür seçimlerine bırakılmaktadırlar.

Plastik cerrahinin alanına giren estetik operasyonlar kendi içerisinde bir dinamiği ve modası olan bir alandır. Plastik cerrahi iki alt daldan oluşmaktadır: rekonstrüktif ve estetik. Rekonstrüktif cerrahi, herhangi bir hastalık ya da kaza sonucunda müdahale edilmesi gereken organlar üzerinde çalışan, estetik kaygıların arka planda olduğu bir alandır. Estetik cerrahi ise herhangi bir sağlık amacı gütmeyen

yalnızca güzellik ve estetik amacıyla uygulanan işlemlerden oluşmaktadır (Gürler, 2018, s. 145). Jones'un ifadesiyle rekonstrüktif cerrahi "normale dönme girişimi", estetik cerrahi ise "normali aşma girişimi" olarak tanımlanabilir (Jones, 2008'den aktaran Gürler, 2018, s. 145). Diğer bir ifadeyle, medikal estetik ve cerrahi estetik olarak iki ayrı şekilde ele alabilecek olduğumuz estetiğin en yaygın görülen şekli medikal estetikdir. Medikal estetik, dolgu, botoks, mezoterapi gibi bireyin günlük hayatına kolaylıkla dönebileceği, hızlı sonuç alabileceği ancak etki süresi daha kısa olan ve "küçük dokunuşlar" adı altında geçen operasyonlardır. Cerrahi estetik ise çoğunlukla kesin ve uzun süreli olması amacıyla yapılan, anestezi gerektirebilen, bireyin sağlık durumunu iyileştirmek amacıyla da yapılan burun estetiği, meme estetiği gibi operasyonlardan oluşmaktadır. Estetik operasyonlar çok çeşitli olmakla birlikte göğüs büyültme/küçültme, dudak büyültme/küçültme, popo büyültme/küçültme, göz kapağı estetiği (blefaroplasti), botoks liposuction, burun şekillendirme/düzeltilme, gıdı aldırma, vajinal gençleştirme, yüz germe, kimyasal peeling, cilt soyma (mikrodermabrazyon), lazer, epilasyon ve estetik varis tedavisi (skleroterapi) gibi türleri bulunmaktadır. Bu müdahalelerin birçoğunda güzelleştirme amacı güdülürken bazılarında da bedensel rahatsızlığı giderme amacı güdülmektedir (Petek, 2006, s. 181). Örneğin, göğüslerinin büyüklüğü sebebiyle duruş bozukluğu, sırt ağrısı gibi sağlık problemlerine sahip olan bir kadına uygulanan göğüs küçültme operasyonu, güzellik amaçlı değil sağlık amaçlı uygulanan bir prosedürdür.

Tarihsel yolculuğu bazı kaynaklara göre çok eskilere dayandırılıyor olsa da estetik cerrahinin anlamlı ilk adımları 19. yy. da atılmış, 20.yy. da hızlı bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır (Ergenekon, 2006, s. 60). I. ve II. Dünya Savaşları, Kore, Vietnam, İspanya Savaşları gibi şiddet dolu tarihi olaylar, rekonstrüktif cerrahi alanının gelişmesindeki önemli çıkış noktaları olarak kabul edilmektedir. Yaralanan, sakatlanan, çeşitli organlarını kaybeden bireylerin bedenlerini iyileştirmek amacıyla ortaya çıkmış olan bu alan, "20. yy.da yalnızca bireylerin fiziksel sağlığı için değil, bütün bir toplumun ruh sağlığı için vazgeçilmez bir hâle gelmiştir" (Sevim ve Sevim, 2014, s. 69). Rekonstrüktif cerrahi ile başlayan bu alan, iyileştirilen organları eski haline döndürebilmek, güzelleştirebilmek amacıyla geliştirilen yeni tekniklerle yanında estetik cerrahiye de yer açmaya başlamıştır (Sevim ve Sevim, 2014, s. 70). Ortaya çıkış amacı bambaşka olsa da modern Batı dünyasının bedenleri yeniden üreten ve tüketen bir ağı haline dönüşen estetik cerrahi ilk olarak Amerika Birleşik

Devletleri'nde "kozmetik cerrahi" adı ile topluma sunulmuş olup, ilk estetik cerrahi derneği 1921 yılında Chicago'da kurulmuştur (Gürler, 2018, s. 145).

Estetik cerrahi, Batılı toplumların bedeni şekillendirdiği gerçeğiyle birlikte daha da önem kazanmaya başlamıştır;

"Bedenin şekillendirilecek nesneye dönüşmesi, cerrahların bekleme salonlarına koydukları ya da belirgin bir müdahale önermek için müşterilerine gösterdikleri kataloglarda doğrudan doğruya ifade bulur. Bu kataloglarda önce modifiye edilecek yüz ya da beden parçası, sonra da operasyonun sonucu gösterilir. ...Müşteri kendisine sunulan müdahaleler paletinden, kendi yüzü ya da bedeni için uygun olanı seçer. Silikon enjekte edilmiş, protezlerle modifiye edilmiş ya da yeniden şekil verilmiş memeler, çeşitli şekillerde kaldırılmış yüzler, enjeksiyonla yeniden şekillendirilmiş dudaklar, yağları emilmiş, tıraşlanmış karın ve kalçalar, ekilmiş saçlar, arzu edilen fiziksel oranları elde etmek için deri altına yerleştirilen implantlar... Bütün bunlar kişinin kendisiyle arasında hissettiği sapmayı azaltmanın yoludur (Le Breton, 2016, s. 27-28)."

Estetik müdahale öncesi Le Breton'un ifade ettiği şekilde bir süreçten geçen birey, bedeninin istediği bölgelerini toplumsal olarak yönetilen normlar doğrultusunda değiştirerek hayatını hatta kimlik duygusunu değiştireceğini düşünmektedir. Estetik cerrahi, bedenin insan eliyle yaratılmış ve teşhir edilen kimliğinin bir taşıyıcısı olarak bireyin toplumsal kabulünün bedeni ile gerçekleştiğinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Le Breton, 2016, s. 28). Paraları karşılığında güzelliği satın alan kadınlar "bir üst statü'ye geçmekte, kendilerini özgüvenli olarak hissetmekte, erkeklere karşı da cazibeli, ulaşılması zor ve estetiği olan kimlikli bedenler haline gelmektedirler" (Altındal, 2017, s. 65).

Estetik cerrahi kapsamında uygulanan çeşitli estetik operasyonların en sık tercih edilen prosedürlerinden biri *botoks* olarak bilinen *Botulinum Toxin*'dir. Botulinum toksini, clostridium botulinum adı verilen bakteri tarafından üretilen ve aynı zamanda "mucize toksin" olarak da adlandırılan bir nörotoksindir (França vd., 2017). ISAPS verilerine göre, 2020 yılında global bağlamda en çok uygulanan prosedür %43,2 oranıyla botulinum toksin olmuştur. Prosedürün uygulandığı en yoğun yaş aralığı ise 1,497,540 adet prosedür ile 19-34 yaş aralığı olarak saptanmıştır (ISAPS, 2020, s. 10). İlk olarak 1980 yılında şaşılık tedavisinde kullanılmaya başlanan bu toksinin 1989'da kırışıklıklar üzerindeki kozmetik etkileri fark edilmiştir. Potansiyel bir kozmetik tedavi edici olarak küresel tanınırlığı ise 2002'de Gıda ve İlaç İdaresi'nden (FDA) onay alınması ile elde edilmiştir (Lang, 2004; Awan, 2017).

Günümüzde botoks en yaygın estetik uygulamaları arasında olup, ağırlıklı olarak kırışıklıkları hafifletmek veya oluşumunu engellemek, düşük görünen kaşları kaldırmak, kazayağı ve çukur görünümünü ortadan kaldırmak gibi amaçlarla uygulanmaktadır. Bunlarla birlikte aşırı terleme, migren, bruksizm (diş sıkma) gibi birçok hastalığın tedavisinde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Estetik operasyonların günden güne artan etkisinin altında psikolojik, demografik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkileşimi rol oynamaktadır (Demirbaş, 2019, s. 88). Estetiğin tercih edilmesindeki temel sebeplerin başında bireylerin genç ve çekici görünme isteği bulunmaktadır. Amerikan Estetik Derneği bireylerin estetik operasyonlara daha iyi görünmek ve daha iyi hissetmek için başvurduklarını belirtmektedir. Yapılan araştırmalarda eşinden ayrılan kadınların estetik operasyonlara (özellikle göğüs büyütme ve yağ aldırma) daha fazla ilgi gösterdikleri saptanmıştır (Demirbaş, 2019, s. 83-84). Ayrıca kadınlar daha fazla özgüven sahibi olabilmek ve benlik saygılarını arttırmak gibi amaçlarla da estetik operasyonlara başvurumaktadırlar. Benlik saygısının estetik operasyonlar üzerinde %63,2 oranında etkisi olduğu ortaya konulmuştur (Kalaaji vd., 2018, s. 1462). Hayranı olunan kişilere benzeme isteği, yaşlanma korkusu, ayrımcılıktan kaçınma gibi faktörler de estetik operasyonlara olan ilginin nedeni olarak gösterilebilir (Ayparçası, 2015, s. 38). Bireyleri estetik operasyonlara yönlendiren toplumsal ve kültürel nedenler arasında eğitimde başarılı olmak, işinde yükselerek iyi bir kazanç elde etmek, mutlu bir evlilik sürmek gibi faktörler de belirtilmiştir (Ergenekon, 2006, s. 171). Kadınları estetik operasyonlara yönlendiren diğer önemli bir etken de beden algısı bozukluğudur. Toplumsal bir dayatma haline gelen ideal beden algısının normları, kadını “olması gerekene” ulaşmak amacıyla estetik operasyonlara itmektedir.

Estetik operasyonlar, günümüz tüketim kültürünün temel pratiklerinden birine dönüşmüş durumdadır. Estetik Derneği'nin 11 Nisan 2022 tarihinde yayımlanmış olduğu 2021 yılının estetik plastik cerrahi verilerine göre, karın germe, kalça büyütme ve liposuction (bölgesel yağ aldırma) gibi estetik vücut prosedürleri 2020'den bu yana %63 oranında; göğüs büyütme/küçültme/dikleştirme gibi meme prosedürlerinin %48 oranında, kaş kaldırma ve yüz germe gibi özel yüz prosedürlerinin de %54 oranında arttığı belirtilmiştir. 491.098 işlem olmak üzere en çok liposuction prosedürü uygulanmıştır. Bu artışlara göre Amerikalıların 2021'de estetik prosedürlere 14,6 milyar doların üzerinde harcama yaptığı ve buna bağlı olarak cerrahi gelirlerin %63

oranında arttığı öne sürülmüştür (http-23). Ülkemiz ise 2020 Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği (ISAPS) verilerine göre en çok estetik operasyon uygulanan ilk 10 ülke arasına girmiştir. Verilerde sözü geçen, operasyonların yüksek oranda olduğu diğer ülkeler ABD, Brezilya, Almanya, Japonya, Meksika, Arjantin, İtalya, Rusya ve Hindistan, İspanya, Yunanistan, Kolombiya ve Tayland'dır (ISAPS, 2020, s. 2).

Tablo 1. Dünya Geneline En Çok Uygulanan İlk Beş Estetik Operasyon

Estetik Operasyon	Operasyon Sayısı
Botulinum Toxin (Botoks)	5,307,901
Hiyalüronik Asit	3,588,511
Göğüs Büyütme	1,601,713
Tüy Aldırma	1,538,982
Liposuction (Yağ Aldırma)	1,300,020

Kaynak: ISAPS (2020). ISAPS international survey on aesthetic/cosmetic procedures. <https://www.isaps.org/wp-content/uploads/2021/12/2020-Press-release-final.pdf> (Erişim Tarihi:30.01.2022)

Armağan Çağlayan'ın YouTube platformu üzerinde yapmakta olduğu “Gör Beni” programına konuk olan medikal estetik hekim Mustafa Karataş'ın söylemleri günümüzdeki güncel estetik algısını değerlendirebilmek adına anlamlı bulunmuştur. Karataş medikal estetiği “cerrahi olmayan yöntemler ile cilt gençleştirme, vücut şekillendirme gibi amaçlarla yapılan multidisipliner bir alan” olarak tanımlamaktadır. Medya, sosyal medya ve bireylerin birbirlerine baskısıyla estetik ilginin günden güne arttığı, 2020 yılında hayatımıza giren Covid-19'un getirdiği kapanma dönemlerinde bile sektörde yalnızca %8-15 oranında küçük bir azalma olduğu vurgulanmaktadır. Gürler'in de ifadesiyle, “medya, estetik cerrahinin meşrulaştırıldığı temel alandır” (Gürler, 2018, s. 153). Literatürde son yıllarda estetik operasyonlar üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu sosyal medya ile olan yakın etkileşimini içermektedir. Yapılan bir çalışmada medyanın estetik operasyonları arttırmada etkisinin %39,7 olduğu ortaya konulmuştur (Kalaaji vd., 2018, s. 1461). Estetik operasyonlar ile sağlanan ideal beden algısı sosyal medya aracılığıyla büyük bir sektöre dönüşmüş

durumdadır (Türk ve Bayrakçı, 2019, s. 122). İnternet ve sosyal medya estetik cerrahide önemli ve büyüyen bir rol oynamaktadır. 2015 yılında Montemurro ve arkadaşları (2015, s. 274) sundukları çalışmada, estetik operasyon için başvuran hastaların neredeyse tamamının (%95) uygulamadan önce bilgi toplamak için interneti kullandığını belirtmişlerdir. Sonuçlara göre sosyal medya, hastaların %46'sı tarafından kullanılmıştır ve hastaların %40'ı belirli bir doktor seçerken güçlü bir şekilde sosyal medyadaki temsillerden etkilenmiştir. Instagram vb. fotoğraf paylaşımını içeren platformlar üzerinden estetik operasyon öncesi ve sonrası fotoğraflar paylaşarak, çoğu zaman paylaşılanlar gerçeği yansıtmasa da bireyleri özendirme yöntemine başvurulmaktadır. Ayrıca sosyal medyada paylaşılanlar aracılığıyla çeşitli estetik operasyonların ulaşılabilirlik özelliği de bireyleri bu operasyonlara yönlendirmektedir. (Bu noktada örnek niteliğinde sunulabilecek görseller Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gereği izin alınmaksızın kullanılamayacağı için çalışmaya dahil edilememiştir.)

Kliniklere başvuran kadınların çoğunun “zaten güzel oluşu” üzerine vurgu yapan Karataş, yaşlanmayla birlikte güzelliği kaybetme korkusunun bireyleri estetik yaptırmaya yönlendirdiğinin altını çizmektedir. Ayrıca yaptıkları müdahalelerde asıl amaçlarının “yaşsız iyi görünmek” olduğunu belirtmektedir. Tüm bu süreç içerisinde asıl çarpıcı olan ise estetiğin maddi bir külfet oluşuyla ilgilidir. “İyi görünüş” ün devam ettirilmesi isteği ile sürekli yenilenmesi gereken işlemlerden oluşan estetik operasyonlar, yüklü miktarda maddi sorumlulukları da elbette ki beraberinde getirmektedir. Daha önceki yıllara göre ulaşılabilirliği artmış olan estetik operasyonlar günümüzde yalnızca üst sınıflara değil, orta ve alt sınıflar da dahil olmak üzere çeşitli sosyo-ekonomik düzeydeki bireylere hitap etmeye başlamıştır. Estetik operasyonlar Featherstone'un ifadesiyle yalnızca ünlülerin değil, sıradan bireylerin de tüketmeye başladığı bir yaşam biçimine dönüşmüştür (Gürler, 2018, s. 147). Belirli estetik işlemlerden sonra maddi durumu yetmeyen bireylerin, işlemlerin yenilenememesi durumunda oluşan mutsuzluk, kendini beğenememe gibi psikolojik sebepler ile çözümün merdiven altı işlemlerde arandığını ve böylelikle güzellik için yapılan bir operasyonun çeşitli komplikasyonlar ile kişiye zarar verdiği de bilinmektedir.

Merdiven altı olmasa dahi yapılan tüm estetik işlemlerin bazı risklerinin olduğu da bir gerçektir ve bu sebeple uygulamalara başlamadan önce onam formları imzalatılmaktadır. Örneğin, göz çevresine botoks yaptıran bir bireyin %1 ihtimalli ve

kısa süreli dahi olsa gözünün kısık kalma riski vardır. Ancak bu riskler çok fazla önemsenmemektedir. Yapılan tüm işlemlerin bir sınırı olduğunu söyleyen Karataş, bireye zarar vereceği noktada işlemleri durduklarını, bir sonraki aşamaya geçmediklerini ancak estetiği “bağımlılık” haline getirmiş bireylerin çareyi başka bir hekime başvurmakta olduğunu belirtmektedir.

Uygulanan prosedürlerin beden üzerinde oluşturduğu ya da oluşturabileceği zarar boyutlarına dair literatürde mevcut bir çalışmaya rastlamak ne yazık ki mümkün olmamıştır. Bunun temel sebebi, Batı toplumlarının kendi yarattığı müdahale biçimlerine dair eleştirel bir bakış açısı sunamıyor oluşu ile ilgilidir. Kadın sünneti, lotus ayaklı kadınlar gibi daha önce yer vermiş olduğumuz Batı dışı geleneklere dair getirdikleri eleştirel boyut, bu müdahaleleri önlemek için düzenlenen çeşitli kampanyaların benzerleri Batı müdahaleleri için uygulanmamaktadır. Yaratılan müdahale biçimleri kitle ve tüketim kültürü etkisiyle hızlı bir şekilde yaygınlaştırılmakta, güzellik ve sağlık amacıyla meşrulaştırılarak olabilecek bedensel riskler de göz ardı edilmektedir. Ergenekon, 2006 yılında estetik operasyon geçirmiş kadınlarla yaptığı derinlemesine görüşmelerde katılımcılardan bazılarının geçirdikleri prosedürden sonra pişmanlık yaşadıklarını belirtmiştir. Bir hastanın ifadesiyle belirtmek gerekirse ise;

“İki burun ameliyatı oldum ama son ameliyatım sırasında doktorların benden habersiz kulağımdan aldıkları kıkırdağın yerinin gedik kalması bende yeni bir üzüntü yarattı. Eskiden yassı olan burnumdan çekinirken şimdi de görülmemesi için sağ kulağımı saçlarımla örtüyorum (Ergenekon, 2006, s. 168).”

Estetik operasyonların yol açacağı zararlı sonuçlar literatürde genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak bu operasyonların risklerinden ve bedene verdiği zararlar kaçınılmazdır. Örneğin, TOWIE güzellik gurusu olarak bilinen 48 yaşındaki Hayle'nin 2015 yılında alınına uygulattığı botoks işleminin ardından yaşadığı zehirlenme sonucu yüzündeki sinirlerinin hasar gördüğü, yutkunmakta bile zorluk çektiği göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir zarar görme durumudur. Uzun yıllardır belirli aralıklarla iyi görünmek için botoks yaptırdığını ifade eden Hayne, “*Uyandığımda yüzüm gerçekten yanlış hissettim. Tek gözümle göremiyordum ve bir aynayı elimde aldığımda orantısız yansımam karşısında dehşet içinde nefesim kesildi*” cümleleriyle gördüğü zararın ciddiyetini özetlemektedir (http-24). Botulinum toksin, sinir uçlarından asetilkolin salınımını bloke ederek kasların veya bezlerin hareketsiz

kalmasını ifade eden felce neden olabilmektedir (Dressler ve Saberi, 2005). Buradan hareketle, estetik operasyonlara dair uygulanan her işlemin başarılı olması mümkün görülmemekte, söz konusu risklere ve zararlara dair ilgili alanlar tarafından araştırmalara yer verilmelidir.

Son olarak, sözü edilen ve uygulanan tüm bu prosedürlerin yaklaşık %94'ünü ise kadınlar oluşturmaktadır (http-23). Estetik operasyonlar yalnızca kadınlara uygulanan ya da yalnızca kadınların başvurduğu müdahale yöntemleri değildir. Kadınlar kadar olmasa da erkekler de çeşitli prosedürlere dahil olmakta ve bedenlerine müdahale edilmesine izin vermektedirler. Çalışmamızın kapsamı dahilinde olmasa da erkeklerin de tüketim kültürünün bu döngüsüne eşlik etmesi Batı toplumlarında değişen güzellik algısının kanıtı niteliğindedir. Estetik Derneği'nin ortaya koymuş olduğu araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere güzellik için tüketim, toplumların kaçınılmaz bir metaforu haline gelmiştir. Temeli Batı toplumlarına dayanan bu tarz müdahaleler sağlık, güzellik ve iyi görünüm gibi tabular üzerinden kadınları etkisi altına almaktadır. Estetik cerrahinin hızlı gelişimi güzelliğin sağlıktan, sağlığın da güzellikten ibaret olduğu toplumsal tabusuyla bütünleşmiş durumdadır. Yaşlı, sağlıksız ve çirkin olmaktan kaçınan bireylere bunları önlemek için tercih yapabilecekleri çeşitli seçenekler sunan bu sistem, biyopolitikanın ta kendisidir.

4.4. Bir Karşılaştırma: Kadın Bedenine Zararlı Kültürel Müdahaleler Söyleminin Eurocentric Doğası ve Biyopolitik İmplikasyonları

Batı düşüncesinde hâkim olan Kartezyen anlayışın tartışılmaya başlanmasıyla beden, sosyal bilimlerin alanına dahil olmuştur. Bu noktada başlayan beden tartışmaları, beden sosyolojisi bağlamında yeniden gözden geçirilerek farklı bakış açılarına olanak sunmuştur. Çoğunlukla eurocentric bir bakış açısıyla değerlendirilen kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler, biyopolitikanın açıkça etkisi altındadır. Öncelikli olarak, Foucault'nun biyoiktidar tarafından denetlenen, gözetlenen ve düzenlenen beden, bireylerin gönlünü baskı yoluyla değil aksine özgürlük vaatleri ve teşvik edici olmak koşuluyla ürettiği yeni yollarla kazanmaktadır. Bedenin derinliklerine nüfuz eden biyoiktidar aracılığıyla beden, “onun derinlerine inen, eklemlerini bozan ve onu yeniden oluşturan bir iktidar mekanizmasının içine girmektedir” (Foucault, 2017, s. 210-211).

Postmodern tüketim toplumlarında sözde bir özgürlük ile bedenleri üzerinden tüketime yönlendirilen bireyler, aslında biyoiktidarın kontrolünde hareket eden birer kukla niteliğindedir. Bir iktidar mekanizmasının toplumlarda etkili bir şekilde kendini gösterebilmesi için bireylerin belirli düzeyde bir özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Çünkü Foucault için varlığını ancak bireylerin bedenleri üzerinden sürdürebilen iktidar, yalnızca özgür olduğunu hissedebilen bireyler üzerinde etkili olabilmektedir (Karagöz, 2019, s. 3). Biyoiktidar, beden üzerindeki egemenliğini ve denetim mekanizmasını sürdürebilmek için anatomo politik (disiplin) ve biyopolitika olmak üzere iki farklı sistem üzerinden ilerlemektedir. Biyopolitika, bireylere vaat ettiği özgürlük düşüncesi ile bedenlerini denetleyerek düzenleyen, dönüştüren ve belirli kalıplar içerisine yerleştiren bir sistemdir. Batı toplumlarında görülen kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler, ideal beden algısı üzerinden yürütülen güzel, bakımlı, genç, sağlıklı, estetik ve zayıf bedene sahip olmanın koşulu, biyoiktidar tarafından belirlenen normların dışında kalmamaktır. Bu sebeple, Batı toplumlarında sözde özgürlük üzerinden yürütülen biyopolitika, kadın bedenine müdahale eden en etkili ancak görünmez ve sürekli olarak işleyen bir mekanizmadır. Batı toplumlarının Batı dışı toplumlara olan “zararlı” eleştirisi bu bağlamda değerlendirildiğinde, kültür ve gelenekler bu tarz müdahalelerde Batı dışı toplumlarda yaşayan kadınlar için bir tehlike arz ediyorsa; biyopolitikanın denetleme sistemi de Batı toplumlarındaki kadınlar için zarar ve tehlike arz etmektedir.

Postmodern tüketim toplumlarında idealize edilen kadın bedeni estetik müdahaleler, kozmetik, diyet, spor, moda, giyim gibi olgular üzerinden yeniden üretilmeye ve tüketilmeye açık bir konuma getirilmektedir. Popüler kültür ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle 21. yy. toplumsal alanı haline dönüşen medya, kadın bedenlerinin gözetlendiği ve takip edildiği bir alana dönüşmüştür. Gözetlenen ve denetlenen kadınlar özellikle güzellik ve sağlık sektörleri üzerinden oluşturulan ideal beden kabulünün dışında kalmamak, toplumdan dışlanmamak, ötekileştirilmemek, kınanmamak veya kendilerinde eksiklik hissetmemek için bedenlerine müdahale etmekte ve ettirmekte, böylelikle beden kontrolünü kendi rızalarıyla bir başkasına teslim etmektedirler. Kendi arzu ve istekleriyle biyopolitikanın sunduğu beden normlarına ayak uydurmanın bir yolunu arayan kadınlar korse kullanarak, yüksek topuklu ayakkabılar giyerek ya da estetik operasyonların güçlü etkisine kapılarak ve

tüm bunların bedenlerine verdikleri zararı göz ardı ederek biyoiktidari denetim ağına dahil olmaktadır.

Tüketim kültürü içinde bedene dair öne sürülen iç ve dış beden olmak üzere iki temel kategoriden söz edilmektedir. İç beden, bireyin yaşlanma sürecine eşlik eden hastalık ve istismar gibi durumlar karşısında bakım ve onarımı da gerektiren, beden in sağlıklı olması için gerekli olan işleyişin bir ifadesi niteliğindedir. Dış beden ise bireyin sağlıklı görünüşünü sağlama göreviyle birlikte beden in toplumsal alan içindeki hareket ve kontrollerini, özetle toplumsal temsilini ifade etmektedir. Bu bağlamda biyopolitika, iç beden in korunmasının temel amacını dış beden in görünümünü iyileştirmek olarak belirleyerek, iç ve dış bedeni birbirinden ayrılmaz bir hale getirmektedir. Çeşitli parametreler üzerinden beden görünümünü iyileştiren tüketim kültürü, bireyi bozulma ve yaşlanmayla mücadele etmek için farklı stratejiler benimsemeye teşvik eden kendini korumacı beden anlayışına takılarak onu bedenle birleştirmektedir (Featherstone, 1993, s. 170). Üretilen bu anlayış biçimiyle tüketim çarkına dahil edilen beden, müdahale alanının öznesi haline gelmektedir.

Kapitalizmin tüketim hareketlerini teşvik edici taktiği bireylerin bedenlerini fit, güzel, sağlıklı, canlı ve genç olarak muhafaza edebilmelerinin yolunu açarak kozmetik, giyim ve sağlık sektörlerinin tüketilmesinin de önünü açmaktadır. Güzellik veya sağlık söylemleri aracılığıyla inşa edilen bedensel normlar kadınları güzellik salonları, spor salonları, estetik merkezleri gibi çeşitli ancak sınırları yine belirli normlarla çizilmiş tüketim alanlarına yönlendirmektedir. Bu tüketim alanlarında amaca yönelik olarak kadınların ayda birkaç kez cilt bakımına gitmesi, yılda iki kez botoks yaptırması ya da haftada üç gün pilatese veya spora gitmesi gibi eylemler, bireylerin zaman planlamalarını dahi kontrol altına alan ve denetleyen biyopolitik sistemdir (Karagöz, 2019, s. 17). Bu durum, biyopolitikanın beden ve kapitalizm arasındaki karşılıklı ve sonsuz ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Suiçmez, 2018, s. 70). Biyopolitika topluma bireylerin sahip olduğu ideal ve standart beden formlarının onlara biriciklik getireceğini empoze ederek denetimine aldığı bedenleri aynılaştırmaktadır (Türk ve Bayrakçı, 219, s. 121).

Doğu-Batı ayrımından bu ayrım hiç olmamış gibi söz etmek onları daha kalıcı ve keskin bir hale getirmektedir. Ayrımlar yapılmış ve geriye izlerini bırakmıştır (Göle, 2015, s. 104). Bu çalışma boyunca Doğu olarak değil, Batı dışı ifadesiyle ele alınan toplumlar Batı'nın kendisinden aşağıda ve kendisinin bastırılmış bir biçimde

ifade ettiği toplumlardır. Batı dışı toplumlar Batı'nın farklılığını yansıtarak onun kimliğini belirginleŐtirmektedir (Göle, 2014, s. 44). Batı dışı ve Batı dünyaları arasındaki farklılık ve hatta karşıtlık, varlığını kadının toplumsal konumunda sürdürmektedir. Kadın, Batı dışı toplumların Batı toplumlarıyla olan ilişkisini ve Batı toplumlarının Batı dışı toplumlara bakıŐını etkilemektedir. Kökeninin Batı toplumlarına dayanmasıyla birlikte bu toplumlarda varlığını halen sürdüren pratikler, yalnızca Batı ile sınırlı kalmayıp Batı dışına taŐarak evrensel bir niteliğe bürünmüşlerdir. Korse, yüksek topuklu ayakkabı, estetik operasyonlar, diyet, fitness gibi bedene müdahale yöntemlerine Batı dışı toplumlarda da rastlanmaktadır. Örneğin, ISAPS raporlarına göre, 2020 yılında toplam 154,547 adet prosedür ile Tayland, estetik operasyonların yüksek oranda uygulandığı ülkelerden biri olmuştur (ISAPS, 2020, s. 28). Benzer örnekleri elbette ki Batı toplumlarında görülen Batı dışı müdahaleler için de vermek mümkündür. Batı dışı beden müdahalelerinden biri olarak nitelendirilen kadın sünneti uygulamasına Batı toplumlarında da rastlandığı olmuştur ancak bu örnekler oldukça sınırlı oldukları için Batı'nın müdahale biçimlerinin yaygınlığı ile kıyaslamak doğru olmayacaktır.

Batı ve Batı dışı müdahale biçimleri karŐılaŐtırıldıđında sembolik değerleri ve toplumsal ifadeleri bağlamında da farklılık tespit edilmiştir. Batı dışı pratikler çoğunlukla gelenek, töre, adet, dini değerler gibi kültürel metaforlar üzerinden gerçekleştirilen ancak zaman içinde amaç ve anlam değiştirmeye de müsait olan pratiklerdir. Batı pratiklerinin temeli ise popüler kültür, tüketim kültürü, postmodernizm, medya, ideal beden algısı gibi üretilen çeşitli toplumsal metaforlara dayanmaktadır. Büyük çoğunluğu güzellik amacı taşıyan Batı pratikleri topluma ayak uydurma veya herkes gibi olma vaatleri üzerinden bireyleri aynılaŐtırmakta ve aynı zamanda hem kendilerine hem de topluma karşı yabancılaŐtırmaktadır.

Batı toplumlarının kadın bedeni üzerinde kurduğu bu denetleyici ve gözetleyici panoptikon sistem, kadınların modaya uygun giyinip giyinmediği ya da belirlenen ideal beden normlarına sahip olup olmadığı ile birebir ilişkilidir. Gözetlenen beden, kendisini toplumsal anlamda görünür kılabilmek için belirlenen normlara ayak uydurmalı ve kendi özgür iradesiyle farkında bile olmadan kontrol ve denetimini mevcut mekanizmalara bırakmalıdır. Bauman'ın (2017, s. 65) ifadesiyle, "bireyin kendisini var edebilmek için yapması gereken Şey, diğerlerinin yaptığını yapmak ve

kendisine ayrılan yere uymaktır.” Bedensel normlara ayak uyduran kendine yabancılaşmış beden, aynı zamanda aynılaşmaktadır.

Burada sözü edilmesi gereken başka bir nokta, Batı dışı toplumlarda görülen kültürel pratiklerin uluslararası kuruluşlar tarafından araştırma ve odak noktası haline getirilirken Batı toplumlarında görülen pratiklerin bu ilgiyi hiçbir şekilde görmüyor oluşudur. Özellikle gelenek ve kültür bağlamında değerlendirilen Batı dışı pratikler, kamuoyu ve akademik anlamda olumsuz bir algıya sebep olurken, Batı pratikleri sağlık, moda ve güzellik bağlamlarına yerleştirilerek olumlu bir algı yaratılmaktadır. Batı dışı toplumlara dair sözü geçen ya da geçmeyen çoğu pratik Batı literatürü ve özellikle Batı sosyal kuruluşları tarafından sürekli olarak baskılanmakta, zararlı ve anlamsız pratikler olduklarına dair eleştirilmektedir. Bu eleştiriler yapılırken Batı toplumlarında mevcut olan ve günden güne artmaya devam eden zararlı pratikler göz önünde bulundurulmamaktadır. Belki de Batı dışı toplumlara ait zararlı kültürel müdahalelerin tartışıldığı bir sempozyum oturumunda kadın konuşmacılar arasından çeşitli estetik operasyonlara sahip ya da yüksek topuklu ayakkabı giymiş örneklere rastlamak mümkün olacaktır. Birçok Batılı güzellik uygulaması, fiziksel zorlama ile gerçekleşme dahi kültürel değerler ve normlar çerçevesinde uygulanırlar. Çünkü makyaj yapmamak, vücut veya yüz tüylerini aldırılmamak, kilolu olmak; kısaca yaratılan ideal beden algısına hitap etmemek, kadınlar için toplumsal anlamda zararlı sonuçlar doğurabilecektir (Longman, 2015, s. 9).

Batı dışı toplumlarda görülen zararlı kültürel müdahaleler, örneğin kadın sünneti, göğüs ütüleme, dudak plakaları ya da sati geleneği, günümüzde Batı toplumlarının eleştiriye maruz bıraktığı kadar yaygın olarak görülmemektedir. Çoğu, azınlıkta kalmış olan kabileler ya da toplumlar tarafından uygulanmaya devam etmekte olup bazı pratikler de artık hiç uygulanmamaktadır. Toplumların geleneklerine bağlılığın bir sembolü olarak ele alınabilecek olan bu müdahalelerin yanı sıra, günden güne yaygınlığı artmakta olan Batılı ve zararlı kültürel müdahaleler bu bağlamda da göz ardı edilmeye devam etmektedir. Batı dışı müdahalelerin tam tersi niteliğinde çok yaygın olan Batı müdahalelerinin bu şekilde ele alınış ve sunuluş biçimi ilgili çalışmaların tamamen eurocentric bir bakış açısından doğduğunun bir kanıtıdır. Batı dışı müdahalelerin gelenek ve kültür bağlamları yok edilerek aşırı bir zarar söylemi üzerinden ele alınışının yanında Batı müdahalelerinin yaygın ve sürekli

olmalarına rağmen görmezden gelinerek ve zarar söyleminin yanından bile geçmeyerek sunulduğu etik ve dengeli bir yaklaşım değildir.

Biyopolitika ve biyoiktidarın temel amacı bireylerin yaşamlarını kontrol altında tutarak bedenlerini denetlemek, düzenlemek ve gözetlemektir. Bu amacını da bireyler üzerinde baskı kurarak değil, aksine onları teşvik ederek, yönlendirerek, özgür bırakarak ve bireysel tercihlerini yapma alanını onlara tanıyarak gerçekleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Batı dışı beden müdahalelerin eleştirel vurgusu yapılırken Batı müdahalelerinin teşvik edilmesi oluşu bedenlerin biyoiktidar tarafından ne şekilde gözetlendiği ve denetlendiği ile ilgilidir. Kısacası, bedenlerin Batı toplumlarının biyopolitikası tarafından sömürüldüğünü söylemek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumdaki bireyler tarafından görülmek üzere çeşitli toplumsal normlara dayanarak bireyin iç ve dış dünyasıyla inşa edilen beden, toplum sahnesinde çeşitli roller üzerinden sergilenmektedir. Sahnenin en önemli oyuncularından biri olan kadın bedeni ait olduğu toplumun beklenti, istek ve arzularına göre kılık değiştirmeye maruz bırakılmaktadır. Kadın bedeninin bu değişimi zaman içinde toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Batı dışı toplumlarda gelenekler bağlamında kadın bedenine uygulanan müdahale biçimleri, Batı toplumlarında biyoiktidar tarafından uygulanmaktadır. İster gelenek ister modernlik ve biyoiktidar tarafından uygulanıyor olsun, her türlü kadın bedenine müdahale kapsamına girmektedir ve her biri toplumsal kültürün birer parçası niteliğindedir.

Modern toplumlarda birey; görünümünü şekillendirerek, bedensel formunu koruyarak, yaşlanmayı engelleyerek bedenini inşa etmeye ve sağlıklı olma potansiyelini diri tutmaya davet etmektedir. Bu kapsamda beden, bireyin kendini toplumsal olarak sunma motifidir. Kusursuzluk duygusuna ters düşmemek için bireyin bedenini toplumsala uygun şekilde inşa etmesi gerekmektedir (Le Breton, 2016). Bedenlerin inşasına dair Batı dışı toplumlarda görülen bedene müdahale biçimlerinin önüne geçmek amacıyla sürekli olarak çeşitli kampanyalar, sempozyumlar düzenlenerek önleyici çalışmalara gidilmekte ve müdahale edilmeye çalışılmaktadır. Batı toplumlarında görülen bedene müdahale biçimlerine karşı ise herhangi bir müdahale girişimi bulunmamakta, aksine bu müdahale biçimlerine karşı teşvik edici (reklamlar, markalar, sosyal medya gibi) ve kolaylaştırıcı imkanlar sunulmaktadır. Böylelikle, Durkheim'in homo duplex kavramında ortaya koyduğu üzere, belirlenen toplumsal normları aracılığıyla inşa edilen bireysel beden toplumsal bedene dönüşmüş olmaktadır.

Batı dışı toplumların kültürel bağlamlarında kendi iç dinamikleriyle çözebileceği ve değişime uğratabileceği, dönüştürebileceği müdahale biçimleri Batı

toplumlarının bu baskıcı tutumu karşısında kültürel kimlik müdahalesine dönüşerek bir tepkiyi başlatmakta ve böylelikle değişimden de geri kalmaktadır. Batı toplumlarında benzerleri görülen çözüm, destek ve kontrol odaklı dönüştürme teknikleri Batı dışı toplumlarda da uygulanmalıdır. Örneğin Fransa’da yaygın olan uyuşturucu kullanımının kontrol altına alınabilmesi amacıyla kurulan merkezler, uyuşturucu kullanan bireylere gerektiğinde sağlık müdahalesi vb. işlemleri anında uygulayabilmek, olası kötü sonuçların önüne geçebilmek açısından önemli bir adımdır. Müdahalelerin önüne geçmek amacıyla zararlı müdahaleler söylemi böylesine vurgulanmak yerine eleştirilen şartlar ve koşulların iyileştirilmesi çalışmalarına gidilmelidir. Bu çalışmalar Batı toplumlarının baskısı ve dayatması altında dışarıdan gelen bir müdahale ile değil, aksine toplumların kendi rızasıyla gerçekleşmelidir.

Batı ve Batı dışı toplumlarda görülen kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin literatürde ele alınış biçimlerini bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak değerlendiren bu çalışma, Batı dışı toplumlarda uygulanan kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin benzerlerinin Batı toplumlarında da bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışma, konu ile ilgili literatürlerde Batı dışı toplumları sürekli olarak bir değiştirme ve dönüştürme amacı güderek kültürel müdahaleleri önlemeye yönelik söylem ve çalışmalardan oluştuğunu, bunun yanı sıra Batı toplumlarında yaygın olarak görülen ve günden güne yayılmaya devam eden kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin herhangi bir önleyici ya da değiştirici çalışmaya dahil edilmediğini açığa çıkarmıştır. Sonuç olarak, modernleşmenin gerisinde kaldığı öne sürülen Batı dışı toplumlara atfedilen kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler söylemi, yalnızca Batı dışı toplumların karşı karşıya kaldığı bir durum değildir. Batı dışı toplumların eleştirisini yapan Batı toplumlarında da kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler bulunmaktadır. Batı dışı toplumlarda din, gelenek, ataerkillik çerçevesinde oluşan kültürel müdahaleler, Batı toplumlarında daha çok tüketim kültürü çerçevesinde oluşmaktadır.

Batı literatürü ve kendilerince iyi niyetli olan ulusal veya uluslararası STK’ların Batı dışı toplumlar için öne sürdükleri “zararlı” müdahaleler söylemi geleneksel bağlamda sıkışıp kalarak modernlikten uzak ve geriye dönük uygulamaları ifade etmektedir. Toplumsal değerleri bağlamında bu gelenekleri sürdüren toplumlara Batı’nın ve modernliğin dayattıkları, öne sürdükleri bedensel zarardan daha fazla

zarara sürükleyecektir. Böyle bir yaklaşım ile Batı dışı toplumlara yabancı kurum veya kuruluşların modernleştirme çabası işe yaramak yerine tepki toplamaya devam edecektir. Ayrıca dışarıdan gelen bir müdahaledense, ilgili toplumların kendi modernleşme çabaları daha sağlıklı ve uzun ömürlü olacaktır.

Zorla dayatıldığı iddia edilen Batı dışı uygulamalar tıpkı Batı toplumlarında olduğu gibi kadınların bireysel tercihi ile de gerçekleşebilmektedir. Örneğin Padaung kabilesinde boyunlarına halkalar takan zürafa boyunlu kadınlar veya dudaklarına plaka yerleştiren kadınlar çeşitli sebeplerle bu müdahale biçimlerini kendi rızalarıyla tercih etmektedirler. Böylelikle biyoiktidarın modern kadınlara sunduğu özgürlük hissine Batı dışı toplumlarda da rastlanır ancak adı özgürlük olarak konmaz. Gelenek, kültür, baskı, dayatma, bireysel tercih veya özgürlük; sebebi her ne olursa olsun kadın bedenine zararlı tüm müdahale biçimleri toplumsal olarak inşa edilmektedir.

Kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler ve bu müdahalelerden etkilenen kadınları daha iyi anlamlandırmak, açıklamak ve gerekirse zararlardan korumak amacıyla mevcut girişimler yeniden değerlendirilmelidir. Dikkatli bir eğitim ve duyarlılıkla, bu tür müdahalelere doğrudan karşı çıkmak yerine öncelikli olarak kültürel müdahalelerin ve geleneklerin arkasında yatan gerçekler ortaya koyulmalıdır. Ait olduğu toplum açısından da sorun teşkil ettiği tespit edilen kültürel müdahaleler hakkında çeşitli eğitimler verilmeli ve gerekirse uygulama koşullarının iyileştirilmesi gibi çözümlere başvurulmalıdır. Ancak tüm bu çabaların başarıya ulaşması sözü geçen müdahalelerin ait olduğu toplumun rızası ve iş birliğiyle gerçekleştirildiğinde mümkün olacaktır.

Kadın bedenine zararlı kültürel müdahalelerin temelinde kız çocuklarına karşı ayrımcılık yapan, değersizleştiren ve ötekileştiren bir anlayış biçimi yatmaktadır. Ebeveynlerin, özellikle babaların, kızlarını doğuştan değerli ve yetenekli olarak görmeyişi kız çocuklarının eğitimlerinin eksik kalmasına sebep olmaktadır. Çocuk evlilikleri gibi uygulamalar, kızlarını eğitmekten ziyade evlendirmenin peşinde olan ailelerin ihtiyaç duyduğu ekonomik itici gücün bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Genel kanı bu yönde olsa da aslında kadın bedenine yönelik zararlı müdahaleler eğitim ile büyük oranda ilişkili değildir. Örneğin, önceki bölümlerde yer verilen meme ütüleme uygulamasının din, etnik köken, zenginlik veya örgün eğitim ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu uygulama, kadınların eğitimsiz, cahil ve yoksul olduğu kırsal alanlarla sınırlı olmayıp, kadınların daha eğitilmiş ve varlıklı olduğu kentsel

alanlarda da yaygın olarak uygulanmaktadır. Öyle ki, Tchoukou'ya (2014) göre, parlamenterlerin ve bakanların eşlerinin de kocalarının haberi olmadan kızlarının memelerini ütülediğini bilinmektedir.

Son olarak altının çizilmesi gereken diğer önemli bir nokta, bu çalışma kapsamında kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler tartışması yapılmış olsa da bedene müdahalenin yalnızca kadın bedeni üzerinden var olmadığı gibi sadece bu açıdan değerlendirilmemesinin gerekliliğidir. Erkek bedeni de çeşitli beden müdahalelerine maruz bırakılmaktadır. Batı dışı toplumlarda söz edilen çocuk evlilikleri, dövme, vücudu çeşitli şekillerde kesme ve dağlama gelenekleri gibi müdahale biçimleri bazı toplumlarda erkeklere de uygulanmaktadır. Afganistan'da uygulanan "bacha bazi" uygulaması bu noktada verilebilecek ilgi çekici örneklerden biri niteliğindedir. Bacha bazi, erkek çocuklar ile oynama geleneği olarak ifade edebileceğimiz alt sınıf ailelerin genellikle 8-10 yaş aralığındaki erkek çocuklarını genellikle zengin erkeklere zevk, eğlence, fuhuş gibi amaçlar doğrultusunda "satmasını" içeren kültürel bir gelenektir (Borile, 2018). Açıkça pedofili içeren bu gelenek, erkek çocuklarının kadın bedenine benzetilmesi için herhangi bir nesneden göğüs yapılarak, dansöz kıyafetleri giydirilerek özel gün ve gecelerde kalabalık bir gruba "kadınsı" hareketlerle dans etmelerini gerektirmektedir. Bu uygulama biçimi, cinsel, psikolojik ve daha birçok açıdan erkek bedenine zarar veren kültürel bir müdahale biçimidir. Bununla birlikte Batı toplumlarında erkekler de topuklu ayakkabı giymekte, çeşitli estetik operasyonlar (botoks, liposuction) yaptırmakta ve ayrıca güzellik algısının etkisiyle fit ve kaslı bir bedene sahip olma arzusuyla spor, diyet gibi müdahale biçimlerine başvurmaktadır. Tüm bunlar doğrultusunda, zararlı kültürel müdahaleler söylemi yalnızca kadın bedeni ile değil aynı zamanda erkek bedeni ile de ilişkilendirilmelidir. Literatürde bu müdahaleler ile ötekileştirildiği iddia edilen kadın bedeni, tek bir odak noktası haline getirilerek yeniden ötekileştirilmemelidir.

Bu çalışma kapsamında Türkiye özelinde kadın bedenine yönelik kültürel müdahaleler sorgusu yapılmamıştır çünkü literatürde Türkiye ile ilgili benzer iddialar ve tartışmalar az sayıda çalışmaya dahil edilmiştir. Ancak bu durum, Türkiye'de kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler olmadığını ifade etmemektedir. Her şeyden önce Batı toplumlarının sınırlarını aşarak beden müdahalelerinin evrensel bir boyuta geldiği günümüzde, Türkiye de estetik operasyonlar, korse, yüksek topuklu ayakkabı, piercing, dövme gibi çeşitli pratiklerin sürdürüldüğü bir toplumdur. Bununla birlikte

Batı literatüründe istisna olarak ele alınan ve ülkemizde de hala örneklerine rastlanan ve namus algısı üzerinden değerlendirilen töre cinayetlerinden söz etmek mümkün olabilir. Sözü geçen müdahale biçimlerinin yanı sıra, eurocentric bir bakış açısı temel alındığında Türk kültüründe gerçekleşen kız isteme merasimleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Evlilik öncesi dönemde ailelerin tanışması, kaynaşması, bazen nişan veya söz adı altında yüzüklerin takılması gibi amaçları içeren kız isteme merasimleri de aileden onay almak zorunluluğu gibi görülerek özgürlüğe ve kişisel kararlara saygı duyulmaması sebebiyle Batılı toplumlar tarafından eleştiriye maruz kalabilecek bir uygulamadır. Buradan çıkarılması gereken sonuç, kadın bedenine zararlı kültürel müdahaleler bağlamında değerlendirilecek her türlü müdahalenin eurocentric ve eleştirel bir bakış açısı yerine, ait olduğu toplumun kültürel değerleriyle birlikte bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Buna dayanarak, özellikle Batı dışı toplumların kültürel müdahalelerini eleştirmeden önce uygulanan pratiklerin neden yapıldığını anlamlandırmak, toplumsal bir bağlama oturtmak oldukça önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2021). *Hastalık, sağlık ve toplum: Bir sağlık sosyolojisi incelemesi*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Ahmad, N. (2009). Sati tradition-widow burning in India: A socio-legal examination. *Web Journal of Current Legal Issues*, 1-29.
- Akanyıldız, R. Ç. (2010). “Perfect bodies, ideal women”: Beauty, the female body and the construction of femininity in popular women’s magazines in Turkey in the 1990s. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Akkayan, T. (2010). Bedenin kültürel gerekçelerle sakatlanması ve Söğüt’te sünnet. *Antropoloji*, 24, 37-68.
- Aksu, M. F. ve Oral, E. (2014). Kadın dış genital organına uygulanan kısıtlayıcı tahripkâr sünnet şekilleri (Bir üreme sağlığı sorunu): Olgu sunumu. *Elektronik Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 29(2), 107-110.
- Al, B. (2014). The source-synthesis- History and use of atropine. *Journal of Academic Emergency Medicine*, 13(1), 2-3. <https://doi.org/10.5152/jaem.2014.1120141>
- Altındal, Y. (2017). Kadınları tepeden tırnağa boyayan kadınlar: Güzellik salonlarında çalışan kadınların iş, yaşam ve aile döngüleri. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1, 61-73.
- Alyakut, Ö. (2016). Postmodern toplumda kadın kimliğinin bedeni üzerinden inşası. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 696-708.
- Amahazion, F. (2021). Breast ironing: A brief overview of an underreported harmful practice. *J Glob Health*, 11:03055, 1-4.
- Assefa, D., Wassie, E., Getahun, M., Berhaneselassie, M. and Melaku, A. (2005). Harmful traditional practices for the Ethiopian health center team. *Awassa College*.
- Avşar, A. F., Kanuncu, S. ve Keskin, H. L. (2008). Kadın sünneti. *Türkiye Klinikleri Gynecology Obstetrics*, 18(5), 321-326.
- Awan, K. H. (2017) The therapeutic usage of botulinum toxin (botox) in non-cosmetic head and neck conditions: An evidence based review. *Saudi Pharmecutial Journal*, 25(1), 18-24.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2018). Bryan S. Turner’ın kuramı çerçevesinde kadın, beden ve toplum. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9, 2556-2573. <https://doi.org/10.26466/opus.488049>
- Ayparçası, F. (2015). *Modernizmin beden tüketimine etkisi: Estetik cerrahi operasyonlar örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aytaç, Ö. ve Kurttaş, M. Ç. (2015). Sağlık-hastalığın toplumsal kökenleri ve sağlık sosyolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 231-250.
- Bartelink, B. E. and le Roux, E. (2017). *Harmful traditional practices in the context of faith: A literature review. Part of the UK Government-funded 'Working effectively with faith leaders to challenge harmful traditional practices'*. Research report.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev: O. Adanır). İstanbul: Doğubatu Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim toplumu*. (Çev: N. Tatal ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite*. (Çev: S. O. Çavuş). İstanbul: Can Yayınları.
- Baykal Akmeşe, Z. ve Bilge, A. (2014). Kadın sünnetinin kadının ruhsal durumuna etkisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(1), 101-110.
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci cinsiyet*. (Çev: G. Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berg, E. E. (1995). Chinese foot binding. *Orthopaedic Nursing*, 14(5), 66-68.
- Berthelot, J. M. (1991). Sociological discourse and the body. M. Featherstone, M. Hepworth ve B.S. Turner (Ed.). *The body: Social process and cultural theory* içinde (s. 390-404). London: Sage.
- Bilgin, R. (2015). Tüketim kültüründe kadın bedeninin cinsel kurgu olarak konumlandırılması ve sunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(36), 309-309. <https://doi.org/10.9761/JASSS2956>
- Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1). <https://doi.org/10.18069/fusbed.43256>
- Billing, U. and Kentenich, H. (2008). Female genital mutilation: an injury, physical and mental harm. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 29(4), 225-229.
- Bingöl, O. (2017). Bedenin sosyolojisi: Nasıl? Niçin. *Mavi Atlas*, 5(1), 86-96.
- Blackstone, A. (2003). Gender roles and society. J. R. Miller, R. M. Lerner and L. B. Schiamberg (Ed.). *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities and Environments* içinde (s. 335-338). Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Bordo, S. (2011). The body and the reproduction of femininity. M. Kimmel ve A. Aronson (Ed.) *The Gendered Society Reader* içinde (s. 503-517). New York: Oxford University Press.
- Borile, S. (2019). Bacha bazi: Cultural norms and violence against poor children in Afghanistan. *International Review of Sociology*, 29(3), 498-507. <https://doi.org/10.1080/03906701.2019.1672346>
- Bradiotti, R. (2011). *Nomadic subjects: Embodiement and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Columbia University Press.
- Bursalıgil, G. (2009). *Antropolojik açıdan giyim kültürü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Butler, J. (2016). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (5. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Cadigan, H. (2013). Frozen in time, stuck in place: Inside the controversial world of the 'Long Neck' Kayan." *E-City Life: Chiang Mai*. <https://www.chiangmaicitylife.com/clg/our-city/meet-the-locals/frozen-in-time-stuck-in-place-inside-the-controversial-world-of-the-long-neck-kayan/> (Erişim Tarihi: 13.12.2021)
- Canatan, K. (2011). *Beden sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Chawanaputorn, D., Patanaporn, V., Malikaew, P., Khongkhunthi, P. and Reicharte, P. (2007). Facial and dental characteristics of Padaung women (long-neck Karen) wearing brass neck coils in Mae Hong Son Province, Thailand. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics*, 131(5), 639-645.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (8.Baskı). İstanbul: Avcı Ofset.
- Cummings, S. R., Ling, X. and Stone, K. (1997). Consequences of foot binding among older women in Beijing, China. *American Journal of Public Health*, 87(10), 1677-1679.
- Çağlayan, A. (2022, 5 Nisan). Gör Beni: Estetik hem pahalı hem de geçici. (Video). YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=MSQWRgeBG6M> (Erişim Tarihi: 11.04.2022)
- Çakar, A. S. (2015). Kadının insan haklarından bir sapma örneği: Hindistan'da Sati geleneği. *TBB Dergisi*, 120, 73-86.
- Çakı, F. (2011). Batı-dışı toplumlarda gençlik ve beden imajı. K. Canatan (Ed.), *Beden sosyolojisi içinde* (s. 307-323). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çakı, F. (2018). Göçmen/Müslüman gençlik kimliği üzerine sosyal bilimsel söylemler. *Adam Akademi*, 8(1), 1-29.
- Çalışkan, D. (2012). *Geçmişten günümüze iç giyim ve "Triumph" markalaşma süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuş, S., Ayhan, B. ve Tuncer M. (2016). Bilgisayar oyunları ve bağımlılık: Üniversite öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 43, 265-289.
- Çelik, H. Ve Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara University Atatürk Education Faculty Journal of Educational Science*, 27, 99-117.
- Çil, H. (2017). Toplumsal dünyanın bedensel temelleri: Durkheim, Simmel ve Weber sosyolojisinde bedenın yeri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 449-449. <https://doi.org/10.21497/sefad.328639>
- Danial, S. (2013). Cultural relativism vs. universalism: Female genital mutilation, pragmatic remedies. *Prandium-The Journal of Historical Studies*, 2(1), 1-10.
- Debord, G. (2006). *Gösteri toplumu*. (Çev: A. Ekmekçi ve O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Denzin, N. K. and Lincoln, Y. S. (1994). *Handbook of qualitative research*. CA: Sage.
- Demirbaş, H. (2019). İnsanlar neden estetik müdahalelere yönelmektedir? Gerisindeki güdülenme. *The Journal of Academic Social Sciences*, 99, 81-91. <https://doi.org/10.29228/ASOS.39458>
- Demirel, Ş. (2017). Hitopadeşa'da kadın motifi. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 141-146.
- Dikmen, M. (2016). *Jean Baudrillard ve postmodernizm*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- do Nascimento, N. I. C., Saraiva, T. S., da Cruz Jr., A. T. V., da Silva Souza, G. and Callegari, B. (2014). Barefoot and high-heeled gait: Changes in muscles activation patterns. *Health*, 06(16), 2190-2196. <https://doi.org/10.4236/health.2014.616254>
- Dökmen, Y. Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duby, G. ve Perrot, M. (2005). *Kadınların tarihi (Cilt III): Rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları*. (Çev: A Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Duman, M. Z. (2009). Küreselleşme, kimlik ve çokkültürlülük. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 93-112.
- Earp, B. D. and Johnsdotter, S. (2021). Current critiques of the WHO policy on female genital mutilation. *International Journal of Impotence Research*, 33(2), 196-209. <https://doi.org/10.1038/s41443-020-0302-0>
- Eco, U. (2016). *Güzelliğin tarihi*. (Çev. A. C. Akkoyunlu). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Eke, N. P. (2013). *Bedene müdahalenin bir yolu olarak moda ve medyada sunulan beden algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekizer, A. (2020). Sağlık sosyolojisi ve tarihsel gelişimi. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1, 1-12.
- Entwistle, J. and Wilson, E. (Ed.). (2001). *Body dressing*. New York: Berg.
- Eren, G. (2013). Edward Said: Oryantalist söylem analizinin metodolojik temelleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, K. N. (2021). *Günümüzde değişen beden algısı ve bedeninin yeniden inşası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ergenekon, B. (2006). *Estetik cerrahiye başvuranın kültüre bağlı nedenleri kendi istekleriyle ameliyat olan bireyler üzerine sosyal antropolojik inceleme*. Yayınlanmamış Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkal, M. M. (2017). The cultural history of the corset and gendered body in social and literary landscapes. *European Journal of Language and Literature Studies*, 3(3), 109-118.
- Ersöz, A. G. (2018). Kuramsal feminizm tartışmaları. D. Şenol ve H.E. Kaya (Ed.), *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi içinde* (s. 61-86). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

- Eryiğit Bader, A. (2018). Sünnet olma ve kadın sünneti. *Eskiyeni*, 37, 81-107.
- Evans, R. (2006). The rationality and femininity of Mary Wollstonecraft and Jane Austen. *Journal of International Women's Studies*, 7(3), 17-23.
- Evecen, A. ve Kırkincioglu, Z. (2020). Giysiyle gelen biçim-sizlik. *Journal of International Social Research*, 69(1), 761-774. <https://doi.org/10.17719/jisr.2020.3995>
- Featherstone, M. (1993). *The body in consumer culture*. London: Sage.
- Feng, J. (1994). *The three-inch golden lotus*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Foucault, M. (1993). *Ders özetleri: 1970-1982*. (Çev. Selahattin Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (2017). *Hapishanenin doğuşu* (7.Basım). (Çev: M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Fraisse, G. ve Perrot, M. (2005). Sivil Kadın, kamusal ve özel. G. Duby ve M. Perrot (Ed.) *Kadınların tarihi: Devrimden dünya savaşına feminizmin ortaya çıkışı* (Cilt 4), (Çev: A. Fethi). içinde (s. 303-306). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Frank, A.W. (1991). For a sociology of the body: An analytical review. M. Featherstone, M. Hepworth and B. S. Turner (Ed.), *The body: Social process and cultural theory* içinde (s. 36-102). London: Sage.
- Frey, C., Thompson, F., Smith, J., Sanders, M. and Horstman, H. (1993). American orthopaedic foot ankle and ankle society: Women's shoe survey. *Foot&Ankle*, 14(2), 78-81. <https://doi.org/10.1177/107110079301400204>
- Garba, I. D., Muhammed, Z., Abubakar, I. S. and Yakasai, I. A., (2012). Prevalence of genitale mutilation among female infants in Kano, Northern Nigeria. *Archives of Gynecology and Obstetrics*, 286, 423-428
- Gibson, R. (2015). Effects of long term corseting on the female skeleton: A preliminary morphological examination. *NEXUS: The Canadian Student Journal of Anthropology*, 23(2), 45-60. <https://doi.org/10.15173/nexus.v23i2.983>
- Giddens, A. and Sutton, P. W. (2009). *Sociology (6th edition)*. USA: Polity.
- Göle, N. (2014). *Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme* (12. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2015). *Sessizin payı* (3. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gönç Şavran, T. (2014a). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. T. Gönç Şavran (Ed.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* içinde (s.64-99). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Gönç Şavran, T. (2014b). Araştırma probleminin oluşturulması ve uygun yöntem ve tekniklerin seçilmesi. T. Gönç Şavran (Ed.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* içinde (s.105-138). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Günaydın, S. ve Dinç, H. (2015). Bir kadın sağlığı sorunu: Genital mutilasyon. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(3), 363. <https://doi.org/10.17681/hsp.32625>

- Güngör, S. ve Erdem, R. (2019). Sağlıklı yaşam sendromuna dair kavramsal bir inceleme. *G. Ü. İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, 3(3), 121-131.
- Gürkan, A., Korkmaz, M. ve Aras, G. (2018). Madde kullanımını ve kadın. Ü. Sevil ve A. Gürkan (Ed.). *Her alanda kadın olmak* içinde (s.211-240). Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Gürler, G. (2018). Estetik cerrahi müdahale görmüş bireyler üzerine bir alan araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 38, 141-172.
- Gürsoy Ataman, G. (2013). Uses of culture and 'cultural relativism' in gender violence discussions. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 13, 61-80.
- Gürsoy, E. (2017). Kadına ilişkin namus algısının kadın sağlığı üzerine sınırlayıcı gücü. D. Altun ve H. Toker (Ed.). *Toplumsal cinsiyet: Farklı disiplinlerden yaklaşımlar* içinde (s. 79-106) Ankara: Nika Yayınevi
- Haworth, A. (2008). Please set me free. <https://www.marieclaire.com/politics/news/a1400/kayan-long-neck-thailand/> (Erişim Tarihi: 03.04.2022)
- Haznedar, A. (2017). *Sağlıklı kadınlarda topuklu ayakkabı kullanım sıklığının, gastrosoleus kas kısalığına, ayak postürüne ve dengeye olan etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Haznedar, A., Usgu, S. ve Yakut, Y. (2020). Sağlıklı kadınlarda topuklu ayakkabı kullanım sıklığının dengeye olan etkisinin araştırılması. *Zeugma Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 3-8.
- Heaphy, L. (2017). The practice of sati (widow burning). <https://kashgar.com.au/blogs/history/the-practice-of-sati-widow-burning> (Erişim Tarihi: 06.04.2022)
- Herodotos. (2002). *Herodot tarihi*. (Çev: M. Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Howard, R. ve Pillinger M. H. (2010). Consequences of Chinese foot binding. *Journal of Clinical Rheumatology*, 16(8), 408.
- Howson, A. (2005). *Embodying gender*. London: SAGE.
- http-1:**
<https://www.dove.com/tr/dove-hikayeleri/dove-hakkinda/arastirmamiz.html> (Erişim Tarihi: 21.02.2022)
- http-2:**
<https://www.dailymail.co.uk/femail/article-3062882/Yes-beach-body-ready-New-poster-featuring-curvy-bikini-clad-women-spoofs-controversial-Protein-World-ad.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2022)
- http-3:**
<https://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/where-child-marriage-happens/> (Erişim Tarihi: 22.04.2022)

http-4:

https://www.reddit.com/r/WTF/comments/1d9q4t/for_ethiopias_mursi_tribeswomen_lip_plate_is (Erişim Tarihi: 01.05.2022)

http-5:

<https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-bu-kabilede-kadinlarin-4-tane-burun-deligi-var-apatani-kabileleri-40394278/5> (Erişim Tarihi: 20.05.2022)

http-6

<https://www.mirror.co.uk/news/uk-news/at-least-1000-girls-subjected-13909259> (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

http-7:

<https://www.theguardian.com/world/gallery/2014/nov/20/female-genital-mutilation-ceremony-kenya-in-pictures> (Erişim Tarihi: 02.04.2022)

http-8:

<https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation> (Erişim Tarihi: 03.04.2022)

http-9:

<http://nationalfgmcentre.org.uk/fgm/> (Erişim Tarihi: 02.04.2022)

http-10:

<https://www.peoplesoftheworld.org/text?people=Karen> (Erişim Tarihi: 14.04.2022)

http-11:

<https://evrimagaci.org/zurafa-boyunlu-kadinlar-padaung-halkinin-kadinlari-neden-boyunlarini-uzatmaya-calisiyor-9285> (Erişim Tarihi: 08.04.2022)

http-12:

<https://www.peoplesoftheworld.org/text?people=Karen> (Erişim Tarihi: 16.04.2022)

http-13:

<https://culturacolectiva.com/historia/saiti-ritual-prohibido-para-las-mujeres/> (Erişim Tarihi: 07.04.2022)

http-14:

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42280957> (Erişim Tarihi: 25.05.2022)

http-15:

<https://patch.com/california/dixon/dixon-then-and-now-how-folks-dressed-100-years-ago> (Erişim Tarihi: 02.04.2022)

http-16:

<https://www.nytimes.com/1912/11/05/archives/tight-lacing-kills-actor-female-impersonator-collapses-on-stage.html> (Erişim Tarihi: 28.03.2022)

http-17:

<https://www.forbes.com/sites/kristinacillgrove/2015/11/16/how-corsets-deformed-the-skeletons-of-victorian-women/?sh=48e10db4799c> (Erişim Tarihi: 16.03.2022)

http-18:

<https://www.bbc.com/news/magazine-21151350> (Erişim Tarihi: 06.05.2022)

http-19:

<https://londonrunway.co.uk/2019/09/11/the-history-of-high-heels/> (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

http-20:

https://www.reddit.com/r/Damnthatinteresting/comments/shlusc/king_charles_the_second_of_england_always_wore/ (Erişim Tarihi: 01.05.2022)

http-21:

<https://listelist.com/louboutin-kirmizi-tabanli-ayakkabi-hikayesi/> (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

http-22:

<https://www.dailymail.co.uk/femail/article-5920891/Barbie-feet-pose-adopted-Bella-Hadid-Kendall-Jenner-Instagram-photos.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2022)

http-23:

<https://www.surgery.org/media/news-releases/the-aesthetic-society-releases-annual-statistics-revealing-significant-increases> (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

http-24:

<https://www.dailymail.co.uk/femail/article-5963201/TOWIE-beauty-guru-left-nerve-damage-Botox-poisoning.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

ISAPS (2020). ISAPS international survey on aesthetic/cosmetic procedures. <https://www.isaps.org/wp-content/uploads/2021/12/2020-Press-release-final.pdf> (Erişim Tarihi: 30.01.2022)

Işık, E. (1998). *Beden ve toplum kuramı: Öznenin sosyolojisinden beden sosyolojisine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

İmre, H. M. (2011). *Tarihsel gelişim içinde moda, ayakkabı ve insan ilişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İmre, H. M. (2020). Güzellik ve sosyal konum göstergesi olarak lotus ayak ve ayakkabı. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 5(11), 85-102.

Jones, M. (2008). *Skintight: An anatomy of cosmetic surgery*, Oxford: Berg Publications.

Kalaaji, A., Dreyer, S., Maric, I., Schnegg, J. and Jönsson, V. (2019). Female cosmetic genital surgery: Patient characteristics, motivation, and satisfaction. *Aesthetic Surgery Journal*, 39(12), 1455-1466. <https://doi.org/10.1093/asj/sjy309>

Kapanoğlu, S. (2006). *Çin'de kadın imgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karagöz, C. G. (2019). *Tüketim toplumunda biyoiktidarın inşa ettiği güzellik normları aracılığı ile beden denetimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karaman, M. İ. (2017). Sosyokültürel, etik, tıbbi ve İslami perspektiften kız çocuklarda ve kadınlarda sünnet. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 22 (2), 125-130. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.266077>
- Kaya, Y. ve Aslan, E. (2013). *Kadın cinselliğinde gelenekler ve kültür*. https://www.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_2013_54_214_217.pdf (Erişim Tarihi: 08.04.2022).
- Kayalı, Y. (2017). Eski bir Hint geleneği: Sati. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 365-374.
- Kaylı, D. Ş. (2017). Kadın bedeninin annelikle imtihanı: Toplumsal cinsiyet bakış açısının, annelik kurgularıyla ilişkisi. D. Altun ve H. Tokar (Ed.). *Toplumsal cinsiyet: Farklı disiplinlerden yaklaşımlar* içinde (s. 61-78) Ankara: Nika Yayınevi
- Kazancıoğlu, Ö. (2019). Modernizmden postmodernizme toplumsal değişme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keshishian, J. (1979). Anatomy of a Burmese beauty secret. *National Geographic*, 798-801.
- Kesim, S. ve Kar. A. (2010). Plastik cerrahi, ‘Tanrım beni baştan yarat!..’ metaforunu mümkün kılabilir mi? Y. İnceoğlu ve A. Kar (Ed.) *Dişillik, güzellik ve şiddet sarmalında kadın ve beden* içinde (s.171-194). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kineşçi, E. (2017). Düşünümsel sosyoloji açısından Zygmunt Bauman sosyolojisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (33), 61-70.
- Kirby, V. (1999). Kopma noktasında: Feminizm ve klitoris sünneti. F. Keyman ve M. Mutman (Ed.) *Oryantalizm, hegemonya ve kültürel fark* içinde (s.183-222). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kirman, M. A. (2011). *Din sosyolojisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kiter, T. (2016). The ties that bound: Corset controversy in the victorian era. NY Historical Society Website, <https://www.nyhistory.org/blogs/the-ties-that-bound-corset-controversy-in-the-victorian-era> (Erişim Tarihi: 25.04.2022)
- Knibiehler, Y. (2005). Vücutlar ve yürekler. G. Duby ve M. Perrot (Ed.) *Kadınların tarihi: Devrimden dünya savaşına feminizmin ortaya çıkışı* (Cilt 4), (Çev: A. Fethi). içinde (s. 307-346). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ko, D. (2001). *Every step a lotus: Shoes for bound feet*. Toronto: The Bata Shoe Museum Foundation.
- Ko, D. (2005). *Cinderella’s sisters: A revisionist history of footbinding*. London: University of California Press.
- Ko, D. Y. and Lee, H. S. (2013). The changes of COP and foot pressure after one hour’s walking wearing high-heeled and flat shoes. *Journal of Physical Therapy Science*, 25(10), 1309-1312. <https://doi.org/10.1589/jpts.25.1309>
- Koç, A. (2018). Michel Foucault’nun biyopolitika kavramının teorik çerçevesi. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 193-218.
- Kouyaté, M. (2009). Harmful traditional practices against women and legislation. *United Nations Division for the Advancement of Women and United Nations Economic*

- Commission for Africa Expert. Group meeting on good practices in legislation to address harmful practices against women, Ethiopia.* https://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw_legislation_2009/Expert%20Paper%20EGMGPLHP%20_Morissanda%20Kouyate_.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2022)
- Kurt, A. (2016). Tüketim toplumunda kusursuzlaş(tır)ma ayinlerinin kurbanı olarak beden. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1301-1319.
- Kurt, G. (2018). *Pierre Bourdieu'nün sosyolojik beden kavrayışının Fransız kökenleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kutlutürk, C. (2013). Hinduizm'de cenaze törenleri (Antyeşti Samskara). *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1 (15), 177-196.
- Lang, A. (2004). History and uses of botox (botulinum toxin type A). *Lippincots Case Manage*, 9(2), 109-112.
- Le Breton, D. (2016). *Bedene veda*. (Çev: A. U. Kılıç). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- le Roux, E., Bartelink, B. E. ve Palm, S. (2017). What is the harm in 'harmful traditional practices'? <https://gender-based-violence.jliflc.com/resources/harm-harmful-traditional-traditional-practices/> (Erişim Tarihi: 02.05.2022)
- Lengermann, P. M. ve Niebrugge-Brantley, J. (2001). *Classical feminist social theory*. London: Sage.
- Lim, L. (2007). Painful memories for China's footbinding survivors. <https://www.npr.org/2007/03/19/8966942/painful-memories-for-chinas-footbinding-survivors> (Erişim Tarihi: 08.04.2022)
- Lindsey, L. L. (2015). *Gender roles: A sociological perspective*, Newyork: Routledge.
- Longman, C. ve Bradley, T. (2015). Interrogating the concept of "harmful cultural practices": Gender, culture and coercion, *Routledge*, 11-30.
- Martin, T. R. (2017). *Eski Yunan*. (Çev: Ü. H. Yolsal). Ankara: Say Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (1992). *Alman ideolojisi*. (Çev: S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Matthews-Grieco, S. F. (2005). Vücut, görünüş ve cinsellik. G. Duby ve M. Perrot (Ed.) *Kadınların tarihi: Rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları* (Cilt 3), (Çev: A. Fethi). içinde (s. 53-86). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- McLeod, S. (2018). Maslow's hierarchy of needs. <https://canadacollege.edu/dreamers/docs/Maslows-Hierarchy-of-Needs.pdf> (Erişim Tarihi: 08.02.2022)
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. (Çev: C. Smith). London: Routledge and Kegan Paul.
- Montemurro, P., Porcnik, A., Hedén, P. and Otte, M. (2015). The influence of social media and easily accessible online information on the aesthetic plastic surgery practice: Literature review and our own experience. *Aesthetic Plastic Surgery* 39, 270-277. <https://doi.org/10.1007/s00266-015-0454-3>
- Moore, J. X., Lambert, B. ve Jenkins, G. P., McGwin G. (2015). Epidemiology of High-Heel Shoe Injuries in U.S. Women: 2002 to 2012. *The Journal of Foot and Ankle Surgery*, 54, 615-619.

- Nadege, K. F., Jean-Mariel, F., Mansourou, M., Polycarpe G., Gabriel, A. Y. ve Sophia, L. (2015). Wearing high heel shoes during gait: Kinematics impact and determination of comfort height. *American Journal of Life Sciences*, 3(2), 56-61.
- Nahoum-Grappe, V. (2005). Güzel kadın. G. Duby ve M. Perrot (Ed.) *Kadınların tarihi: Rönesans ve aydınlanma çağı paradoksları* (Cilt 3), (Çev: A. Fethi). içinde (s. 87-100). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nazlı, A. (2004). Beden ve tüketim: Tüketim kültürü içinde kadın bedenine bir bakış. *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, 8(2), 25-34.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik bakışın eşiğindeki beden. *Toplumbilim Dergisi*, 24, 61-68.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: Günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. (Çev: A. Arslan) Ankara: Nobel Yayınları.
- Nwankwo, M. J., Egwuonwu, A. V., Ezeukwu, A. O. and Nwafulume, C. K. (2012). Effects of different heel heights on selected gait parameters of young undergraduate females. *Archives of Advances in Biosciences*, 3(3), 9-14. <https://doi.org/10.22037/jps.v3i3.3485>
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society*. England: Gower Publishing Company Limited.
- Okeke, T., Anyaehie, U. and Ezenyeaku, C. (2012). An overview of female genital mutilation in Nigeria. *Annals of Medical and Health Sciences Research*, 2(1), 70. <https://doi.org/10.4103/2141-9248.96942>
- Okşak, M. (2018). İç giyimden dış giyime “Korse”. *Sanat Tasarım Dergisi*, 9, 37-43. <https://doi.org/10.17490/Sanat.2018.25>
- Okumuş, E. (2009). Bedene müdahalenin sosyolojisi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 1-15.
- Oral, Z. (2008). *Kadın olmak* (22. Basım). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Orji E.O. and Babalola, A. (2006). Correlates of FGM and its impact on safe motherhood. *Journal of The Turkish-German Gynecological Association*, 7, 319–324.
- Özandaç Polat, S. ve Yücel, A. H. (2017). Yüksek topuklu ayakkabılar ve kas iskelet sistemi üzerine etkileri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 26(4), 509-520. <https://doi.org/10.17827/aktd.298526>
- Özandaç, S. (2016.). *Kadınlarda yüksek topuklu ayakkabı kullanımının kas iskelet sistemi üzerine etkilerinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, N. (2012). *Bir beden sosyolojisi problemi olarak namus kavramı ve kadın bedeni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi.
- Parmentier, M. A. (2016). High heels. *Consumption Markets & Culture*, 19(6), 511-519. <https://doi.org/10.1080/10253866.2016.1153830>
- Pearsell, R. (2017). The harmful traditional practice of breast ironing in Cameroon, Africa. *Bridges: An Undergraduate Journal of Contemporary Connections*. 2(1), 1-10.
- Petek, H. (2006). Güzelleştirme amaçlı estetik ameliyatlardan kaynaklanan hukukî

- sorumluluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 177-239.
- Ping, W. (2000). *Aching for beauty footbinding in China*. London: University of Minnesota Press.
- Richardson, M. L. (2009). Chinese foot binding: Radiographic findings and case report. *Radiology Case Reports*, 4(1), 270. <https://doi.org/10.2484/rcr.v4i1.270>
- Roekeghem J. V. (2000). The secret of the giraffe women finally revealed. <http://djparadisetur.com/MaeHongSon/eseecret.html> (Erişim Tarihi: 20.04.2022)
- Royal College of Obstetricians and Gynaecologists. (2015). Female genital mutilation and its management. Green-top Guideline No:53. <https://www-temp.rcog.org.uk/media/au0jn5of/gtg-53-fgm.pdf> (Erişim Tarihi: 08.04.2022)
- Sabanuç Gönül, İ. ve Bağrıışen, Y. (2016). Experimental approaches in clothing design since 20th century. *Idil Journal of Art and Language*, 6(28), 91-105. <https://doi.org/10.7816/idil-06-28-07>
- Said, E. (1978). *Orientalism*, New York: Penguin Books.
- Sato, N., Sekiguchi, M., Kikuchi, S., Shishido, H., Sato, K. and Konno, S. (2012). Effects of long-term corset wearing on chronic low back pain. *Fukushima Journal of Medical Science*, 58(1), 60-65. <https://doi.org/10.5387/fms.58.60>
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sennett, R. (2011). Ten ve taş: Batı uygarlığında beden ve şehir. (Çev: T.Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sevim, S. ve Sevim, B. A. (2014). 21. yüzyılın ilk on yılında estetik cerrahinin yükselişi: ABD örneği. *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 4(10), 68-88.
- Shamsuddin, M. (2020). A brief historical background of Sati tradition in India. *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 3(5), 44-63.
- Shepherd, J. R. (2018). *Footbinding as fashion: Ethnicity, labor and status in traditional China*. USA: University of Washington Press.
- Shilling, C. (2008). Sociology and the body: Classical traditions and new agendas. C. Schilling (Ed.), *Embodying sociology: Retrospect, progress, and prospects* içinde (s. 1-18). Malden, MA: Blackwell Pub.
- Song, S. (2005). Majority norms, multiculturalism and gender equality. *American Political Science Review*, 99(4), 473-489.
- Soyer, S. (2014). Kadın sünneti: Kültürel dayanakları ve yol açtığı sorunlar. *Ekev Akademi Dergisi*, 60, 403-414.
- Statt, D. A. (1998). *Concise dictionary of psychology*. London: GBR: Routledge.
- Steele, V. (1999). The corset: Fashion and eroticism. *Fashion Theory*, 3(4), 449-473. <https://doi.org/10.2752/136270499779476054>
- Stoller, R. J. (1968). *Sex and gender*. New York: Science House.
- Strejc, V. (2019). The Mursi tribe and lip-plates. <https://www.icdo.at/the-mursi-tribe-and-lip-plates/> (Erişim Tarihi: 05.05.2022)
- Suiçmez, M. (2018). *Medyada kadın bedeninin ötekileştirilmesi: Victoria's Secret Modeli*.

Middle Black Sea Journal of Communication Studies, 3(2): 67-84.

- Summers, L. (2003). *Bound to please: A history of the Victorian corset* (Reprinted). New York: Berg.
- Synott, A. (2008). Body: Tomb, temple, machine, and self. C. Malacrida ve J. Low (Ed.), *Sociology of the body: A reader* içinde (s. 38-44). Canada: Oxford University Press.
- Şahin, H. H. (2017). Hindistan’da dul olmak “Sati uğruna diri diri yakılan kadınlar”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Kadın Özel Sayısı), 61-73.
- Şaylan, G. (2009). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şimşek, M. E. (2014). *Moderniteden postmoderniteye uzanan bir köprü: Zygmunt Bauman*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı.
- Şişman, N. (2018). *Emanetten mülke kadın, beden, siyaset*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tapscott, R. (2012). *Understanding breast “ironing”: A study of the methods, motivations, and outcomes of breast flattening practices in cameroon*. Feinstein International Center.
- Tchoukou, J. A. (2014). Introducing the practice of breast ironing as a human rights issue in Cameroon. *Civil&Legal Sciences*, 3(3), 1-18.
- Thakur, M. (2016). The corset affair. *Social Science Research Network*. <https://papers.ssrn.com/abstract=2890518> (Erişim Tarihi: 21.04.2022)
- The Peoples of the World Foundation (tarihsiz). The indigenous Karen People. <https://www.peoplesoftheworld.org/text?people=Karen> (Erişim Tarihi: 30.01.2022)
- Theurer, J. (2014). Trapped in their own rings: Padaung women and their fight for traditional freedom. *International Journal of Gender and Women Studies*, 2(4), 51-67.
- Tseëlon, E. (1995). *The masque of femininity: The presentation of woman in everyday life*. California: Sage Publications.
- Turner, B. S. (2006). *The Cambridge dictionary of sociology*. Cambridge University Press.
- Turner, B. S. (2008). *The body & society: Explorations in social theory*. (Third Edition). London: Sage Publication.
- Turner, B. S. (2011): *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. (Çev. Ü. Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Turton, D. (2004). Lip-plates and the people who take photographs: Uneasy encounters between Mursi and tourists in southern Ethiopia. *Anthropology Today*, 20(3), 3-8.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.03.2022)
- Türk, G. D. ve Bayrakçı, S. (2020). Sosyal medya ve toplumda değişen estetik işlem yaptırma algısı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 10(39). <https://doi.org/10.5824/ajit-e.2019.4.005>
- Wasterlain, M. (1995). *Jeannette Pointu, Tome 9. Les femmes girafes*. Dupuis.
- Wharton, A. S. (2012). *The sociology of gender: An introduction to theory and research*. Oxford: Wiley-Blackwell Publishers.

- Williams, M. (1995). *A Sanskrit-English dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Williams, R. (2007). *Anahtar sözcükler*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Wilson, S. (2003). *African oral tradition*.
<http://www.blackandchristian.com/articles/academy/swilson-09-03.shtml>
- Wolf, A. ve Wallace R. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. İzmir: Puntu Yayıncılık.
- Wolf, N. (2002). *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. New York: Harper Perennial.
- World Health Organization. (2014). *Female genital mutilation: Fact sheet: Genital mutilation is recognized internationally as a violation of the human rights of girls and women*.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/112328/WHO_RHR_14.12_eng.pdf?sequence=12&isAllowed=y (Erişim Tarihi: 15.04.2022)
- World Health Organization. (2016). *Guidelines on the management of health complications from female genital mutilation*.
<https://www.who.int/publications/i/item/9789241549646> (Erişim Tarihi: 09.04.2022).
- World Health Organization. (2022). *Integrating female genital mutilation content into nursing and midwifery curricula: A practical guide*.
<https://apps.who.int/iris/handle/10665/351330> (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- Van Dijk, T. (2003). *Critical discourse analysis*. D. Schiffrin., D. Tannen, ve E. H. Hamilton (Ed.) *Handbook of Discourse Analysis* içinde (s. 352-372). Oxford: Blackwell Publishing.
- Yazıcı, Ç. (2016). Felsefede toplumsal cinsiyet ve feminizm. F. Saygılıgil (Ed.). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (s. 67-82). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, D. A. (2021). Burdur ilindeki Somalili sığınmacılar örneğinde kültürel kimlik ve kadın sünneti. *Millî Folklor*, 17 (131), 34-46.
- Youkhana, E. (2015). A conceptual shift in studies of belonging and the politics of belonging. *Social Inclusion*, 3(4), 10-24.
- Yue, C. ve Yue, D. (1997). *Shoes their history in words and pictures*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Zundel, M. (2018). High heels and organization. R. Holt, C. Pias, N. Y. Pinkrah and T. Beyes (Ed.) *Oxford Handbook of Media, Technology and Organization Studies* içinde. Oxford: University Press.